

**TÜRKLER BELGESELİNİN SOSYAL
BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI
KAZANIMLARI AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

Bünyamin ERÇOBAN
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Prof. Dr. Şaban ORTAK
Ağustos, 2024
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKLER BELGESELİNİN SOSYAL BİLGİLER DERSİ
ÖĞRETİM PROGRAMI KAZANIMLARI AÇISINDAN
İNCELENMESİ

Hazırlayan
Bünyamin ERÇOBAN

Danışman
Prof. Dr. Şaban ORTAK

AFYONKARAHİSAR 2024

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “ **Türkler Belgeselinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kazanımları Açısından İncelenmesi**” adlı çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde bilimsel etik kurallara ve atıf gösterme ilkelerine riayet ettiğimi belirterek aksi bir durumun tespiti hâlinde sorumluluğun tamamen bana ait olduğunu kabul, beyan ve taahhüt ederim.

05/08/2024

İmza

Bünyamin ERÇOBAN

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Bünyamin ERÇOBAN
	Numarası	210683105
	Anabilim Dalı	Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
	Programı	Sosyal Bilgiler Eğitimi
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		Türkler Belgeselinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kazanımları Açısından İncelenmesi
Tez Savunma Sınav Tarihi		05.08.2024
Tez Savunma Sınav Saati		11:00

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

TÜRKLER BELGESELİNİN SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI KAZANIMLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Bünyamin ERÇOBAN

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

Ağustos, 2024

Danışman: Prof. Dr. Şaban ORTAK

Bu araştırma, Türkler belgeselinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı kazanımlarına uygunluğunu belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma, Türkler belgeselinin elli iki bölümünün, ortaokul 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı kazanımları doğrultusunda incelenmesini kapsamaktadır. Araştırmanın çalışma grubu Türkler belgeseli ve 2018 tarihli Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programından oluşmaktadır. Bu çalışma nitel araştırma yöntemine göre desenlenmiştir. Araştırma sürecinde veri toplama yöntemi olarak doküman incelenmesi kullanılmış olup, doküman analizi yöntemiyle veriler çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda belgesel bölümlerinin toplamda 25 farklı kazanımla ilişkilendirilebileceği, 92 farklı yerde Kültür ve Miras Öğrenme Alanı ile ilişkilendirilebileceği ve en fazla ilişkilendirmenin 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde olduğu tespit edilmiştir. Ancak, belgeselin bazı bölümlerinin Sosyal Bilgiler dersi kazanımlarına uygun olmadığı görülmüş ve bunun sebepleri belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkler Belgeseli, Belgesel, Öğretim Materyalleri, Sosyal Bilgiler Öğretimi.

ABSTRACT

EXAMINATION OF THE TURKS DOCUMENTARY IN RELATION TO THE LEARNING ACQUISITION OF THE SOCIAL SCIENCES CURRICULUM

Bünyamin ERÇOBAN

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF TURKISH AND SOCIAL SCIENCES EDUCATION**

August, 2024

Advisor: Prof. Dr. Şaban ORTAK

This study was conducted to determine the suitability of the Turks documentary to the Social Studies Curriculum acquisition. This research covers the examination of fifty-two episodes of the documentary The Turks in line with the 5th, 6th and 7th grade Social Studies Curriculum Acquisition. The study group of the research consists of the Turks documentary and the Social Studies Course Curriculum dated 2018. This study was designed according to the qualitative research method. In the research process, document analysis was used as the data collection method and the data were analysed by document analysis method. As a result of the research, it was determined that the documentary sections could be associated with a total of 25 different achievements, that they could be associated with the Culture and Heritage Learning Area in 92 different places, and that the most association was in the 7th grade Social Studies course. However, it was observed that some parts of the documentary were not suitable for the Social Studies course acquisition and the reasons for this were stated.

Keywords: Turks Documentary, Documentary, Teaching Materials, Social Studies Teaching.

ÖN SÖZ

Sosyal Bilgiler dersinde öğretilen bilginin somutlaştırılabilmesi için birçok materyal kullanılmaktadır. Bunlardan birisi de belgesellerdir. Belgeseller görsel ve işitsel yönüyle birçok duyu organına hitap etmektedir. Eğitimde belgesel kullanımı, öğrenmenin anlamlı ve kalıcı olmasına, dersin ilgi çekici hale gelmesine ve öğrencilerin motivasyonlarının artmasına katkı sağlayabilmektedir. Belgeseller, öğrencilerde farklı duyu organlarını harekete geçirdiği için farklı zekâ türlerine sahip öğrencilerin konuyu daha iyi anlamasına yardımcı olabilmektedir. Bu sebeple öğretim esnasında belgesellerden yararlanmanın fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda araştırmada, Türkler belgeselinin 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı kazanımlarına uygunluğu incelenmiştir.

Lisans ve yüksek lisans öğrenim sürecinde yönlendirme ve desteğini gördüğüm değerli danışman hocam Prof. Dr. Şaban ORTAK'a, yüksek lisans ders ve tez dönemlerinde deneyimlerini benimle paylaşan, önerileriyle araştırmama yardımcı olan değerli hocam Doç. Dr. Ceren UTKUGÜN'e, üzerimde emeği olan bütün değerli hocalarıma, beni okutmak için tüm gayretini sarf eden rahmetli babam Yusuf ERÇOBAN'a, bu uzun süreçte kendisini ihmal etmek zorunda kalmama rağmen bana olan desteğini her zaman hissettiğim sevgili eşim Merve ERÇOBAN'a, yüksek lisans tez sürecinde hayatımıza giren biricik kızım İnci'ye ve eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini hep hissettiğim aileme teşekkür ediyorum.

Bünyamin ERÇOBAN
2024, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1. EĞİTİM VE ÖĞRETİM	5
1.1. TÜRKİYE'DE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ.....	7
1.2. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNİN KAPSAMI VE AMAÇLARI	8
2. SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE MATERYAL KULLANIMI	10
2.1. EĞİTİM- ÖĞRETİM ORTAMINDA KULLANILACAK MATERYALLERİN TAŞIMASI GEREKEN ÖZELLİKLER	10
2.2. SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE MATERYAL KULLANIMI VE FAYDALARI	11
2.3. EĞİTİMDE BELGESEL KULLANIMI	14
2.4. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE BELGESEL KULLANIMI.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŞTIRMANIN DESENİ	18
2. VERİ KAYNAĞI.....	18
3. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ.....	21

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

1. TÜRKLER BELGESELİNDE YER ALAN SOSYAL BİLGİLER DERSİ KAZANIMLARI	23
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	130
KAYNAKÇA.....	135
EKLER	141

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AKT.: Aktaran

ED.: Editör

M.Ö.: Milattan Önce

M.S.: Milattan Sonra

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

ÖAGM: Öğretim Araç Gereç Ve Materyalleri

S.B.: Sosyal Bilgiler

SBDÖP: Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TDK: Türk Dil Kurumu

TRT: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

VB.: Ve Benzeri

VD. : Ve Diğerleri

GİRİŞ

Toplumların çağın gerisinde kalmaması için bilimsel ve teknolojik gelişmeleri takip etmesi gerekmektedir. Bunu sağlamanın en etkili yollarından biri de eğitimidir. Eğitim, toplumların kalkınmasında, topluma uyum sürecinde ve çağın gereklerini kazandırılmasında büyük rol oynayabilmektedir. Eğitimin amacı, bireylerin toplumda uyum içerisinde yaşamalarını sağlamak ve ülkelerine fayda sağlayacak bireyler olarak yetişmelerine katkıda bulunmaktır. Eğitimin bu amacına ulaşabilmesi için öğretim programları oluşturulmuştur. Öğretim programlarında istenen hedeflere ulaşabilmek için öğretim materyallerinden faydalanılmaktadır.

Öğretme-öğrenme faaliyetleri karmaşık ve zor olabilmektedir. Öğrencilere Sosyal Bilgiler dersi konularının hedeflenen düzeyde öğretilmesi için, kolaydan-zora, somuttan-soyuta gibi birtakım ilkelere uygun hareket etmek öğrenmeyi kolaylaştırabilmektedir. İlköğretim öğrencilerinin gelişim özellikleri göz önünde bulundurularak öğrenme ilkeleri uygulanabilir. Ortaokul düzeyindeki çocuklar hâlâ somut işlemler döneminde oldukları için, çevrelerini bir bütün olarak algırlar ve disiplinleri bütünleştirirler. Bu sebeple, öğrenciler yeni bir şey öğrenirken somut yaşantılara ihtiyaç duyabilmektedir. Bunun için öğrenme ortamlarının, öğrencilerin gerçek hayatla bağ kuracak ve somut yaşantı edinebilecek şekilde olması önem arz etmektedir. Öğretim ortamının bu şekilde düzenlenmesinde materyaller çok önemli etkiye sahiptir. Materyallerin konuya uygun seçilmesi ve yerinde kullanılması öğrenme sürecini olumlu yönde etkileyebilmektedir.

Sosyal Bilgiler dersi, konu çeşitliliği fazla olan bir derstir. Konu çeşitliliğinin fazla olması bu derste farklı materyallerin kullanımını zorunlu hale getirebilmektedir. Sosyal Bilgiler dersinde kullanılan materyallere; “harita, yer küre modeli, konu ile ilgili film, ses ve görüntü CD’ler” örnek verilebilir (Taşkaya ve Bal, 2010: 1). Sosyal Bilgiler dersinde kullanılan medya ürünlerinden birisi de belgesellerdir. Belgesellerin görsel ve işitsel yönü, Sosyal Bilgiler dersi içerisindeki tarihi ve coğrafya konularının zihinde canlandırılmasında önemli bir etkiye sahip olabilmektedir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; Türkler belgeselinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı kazanımlarına uygunluğunu inceleyerek, belgeselin Sosyal Bilgiler dersinde kullanılabilirliğinin belirlenmesidir. Türk tarihini bir bütün olarak ele alan Türkler belgeselinin, içeriği itibarıyla Sosyal Bilgiler dersinde kullanılmaya uygun bir belgesel

olduğu düşünülmektedir. Araştırma konusu olarak Türkler belgeselinin seçilmesinde, Sosyal Bilgiler dersinin içeriğinde tarih ve coğrafya konularının ağırlıklı olması etkili olmuştur.

Araştırmanın Önemi

Eğitim, nesiller arası bilgi ve kültür aktarımının sağlanması, toplumun ayakta kalabilmesi için en önemli etkenlerden birisidir. Eğitimin bu etkisini devam ettirebilmesi için çağın şartlarına ayak uyduran dinamik bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Geçmişten bugüne bu misyonun gerçekleştirilebilmesi için farklı eğitim anlayışları benimsenmiştir. Öğretmen merkezli eğitim anlayışının yöntemlerinden birisi olan düz anlatım, her öğretim kademesinde sıklıkla başvurulmuş yöntemlerden olmuştur. Fakat bu öğretim yönteminde öğrenciler pasif konumda olduğu için dersler sıkıcı olabilmektedir. Öğrenci merkezli eğitim anlayışının benimsenmesiyle, öğretimde kullanılan yöntem ve teknikler ile materyallerde bazı değişiklikler olmuştur. Günümüzde eğitimde kullanılan yöntem ve tekniklerden, öğrencilerin ilgisini derse çekmek, öğrenme isteğini artırmak, dersin eğlenceli geçmesini sağlamak gibi birtakım beklentiler oluşabilmektedir. Bu beklentilere cevap verebilmek amacıyla birçok materyal geliştirilmiştir. Bu doğrultuda çeşitli görsel ve işitsel medya ürünleri kullanılmaktadır. Medya ürünleri içerisinde sıkça tercih edilen belgeseller de Sosyal Bilgiler öğretiminde, etkili bir öğrenme-öğretme süreci sağlamak için kullanılabilir. Doğa, tarih, toplum, devlet vb. konuları içinde barındıran Sosyal Bilgiler dersinin kapsamı oldukça geniştir.

Bu çalışma, Türkler belgeselinin 2018 yılında uygulamaya konulan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan kazanımlar açısından incelenmesine yönelik yapılmıştır. TRT Avaz kanalında yayınlanan bu belgeselin Sosyal Bilgiler dersinde kullanılmasının, öğrencilerin derse karşı ilgisini artıracak ve öğrencilerde kalıcı öğrenmeler sağlayacak, soyut bilgileri somutlaştıracak, geçmiş dönemlerin zihinde canlandırılmasına katkı sağlayacak, öğrencilerde empati yeteneğini geliştireceği, öğrencileri derste daha aktif kılacağı düşünülmektedir.

Türkler belgeseliyle ilgili Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı kazanımlarına yönelik herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması, araştırmanın özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Bu nedenle bu araştırmanın alanyazına katkı sunacağı umulmaktadır.

Araştırmanın Kapsam Ve Sınırlılıkları

Araştırmanın literatür kısmında çalışmanın konusuna ışık tutacak şekilde kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. Buna yönelik olarak daha önce üzerinde çalışılmamış

bir belgesel seçilerek, bu belgeselin SBDÖP kazanımlarına uygunluğu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışma; TRT Avaz kanalında yayınlanmış olan Türkler belgeselinin 52 bölümü ile 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan ortaokul 5. 6. ve 7. sınıf kazanımlar doğrultusunda incelenmesi ile sınırlıdır.

Problem Durumu

Eğitim öğretim faaliyetini daha etkili şekilde gerçekleştirmek ve bilgiyi daha kalıcı hale getirme sürecinde materyal kullanımı önemli rol oynayabilmektedir. Bu materyaller içerisinde belgeseller de yer almaktadır. Bu çalışmada, Sosyal Bilgiler dersinde belgesel kullanımının faydalarına dikkat çekilmiş, bu doğrultuda Türkler belgeseli incelenmiştir.

Yapılan çalışmayla, TRT Avaz kanalında yayınlanmış olan Türkler belgeselinin 2018 SBDÖP kazanımlarına uygunluğunun incelenmesi, uygunluk varsa kazanımlar doğrultusunda Sosyal Bilgiler Öğretiminde belgeselin kullanılması amaçlanmıştır.

Buna göre araştırmanın problem cümlesi; “Türkler belgeselinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan kazanımlara uygunluğu nedir?” şeklindedir.

Sayıtlar

Araştırma nitel bir yaklaşımla yapılandırılmıştır. Araştırmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırma aşağıdaki sayıtlara dayalı olarak yapılmıştır:

1. Araştırmada belgeselin, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı kazanımlarına uygunluğu varsayılmaktadır.
2. Araştırmada kullanılan kaynakların yeterli olduğu varsayılmaktadır.
3. Belgeselin ortaokulda Sosyal Bilgiler dersini alan tüm sınıf düzeylerinde kullanılabileceği varsayılmaktadır.

Tanımlar

Eğitim: Kişinin zihinsel, bedensel, toplumsal yeteneklerinin istenilen doğrultuda geliştirilmesi ve ona birtakım hedeflere yönelik yeni davranışlar, bilgiler kazandırılması yolundaki çalışmaların tümüdür (Akyüz, 2015: 2).

Sosyal Bilgiler: İlköğretimde sorumlu vatandaş yetiştirmek için Sosyal Bilim disiplinlerinden seçilmiş bilgiler ışığında, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel

bilgi, beceri, davranış ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanı olarak nitelendirilmiştir (Erden, 1996: 8).

Öğretim Materyali: Öğretim Materyali, belirlenen hedeflere ulaşmak için araçlardan yararlanarak yapılan ders sunum içerikleridir (Yelken Yanpar, 2017: 13).

Belgesel: Belge niteliği taşıyan dokümandır (TDK, 2023).

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1. EĞİTİM VE ÖĞRETİM

Bir bilimin ürettiği sistematik bilgi birikimine ulaşabilmek için, o bilimle alakalı kavramları bilmek gerekmektedir. O yüzden bir bilim dalı araştırılacaksa öncelikle o bilime dair bilinmesi gereken kavramlar belirlenerek tanımları yapılmalıdır. Eğitim bilimlerinde de en başta bilinmesi gereken kavram eğitimidir (Ültay, 2020: 1). Günümüze kadar eğitimle ilgili birçok tanım yapılmıştır.

Eğitim, bireyin zihinsel ve bedensel beceri ve davranışlarının istenilen şekilde geliştirilerek yeni yetenek ve bilgiler kazandırılması faaliyetidir. Hayat boyu devam eden bir süreçtir. Planlı veya tesadüfi şekillerde gerçekleştirilebilir (Akyüz, 2015: 2).

Eğitim aracılığıyla bireyin amacı, bilgisi ve ahlak ölçüleri değişmektedir. Eğitim sürecinde meydana gelen bu değişimin istendik yönde olması beklenmektedir (Varış, 1988). Bu anlamda eğitim genel olarak, bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla, kasıtlı ve istendik değişim meydana getirme sürecini ifade etmektedir (Ertürk, 1997).

Eğitim sürecinde kazandığı bilgi ve beceriler yoluyla bireylerin kişiliklerinde farklılaşmalar meydana gelir. Okul, eğitim sürecinin gerçekleştirildiği en önemli ortamdır. Ancak, eğitim sadece okullarda gerçekleştirilmez. Ailede ve sosyal hayatta da eğitim devam eder. Bu anlamda eğitim, toplumdaki “kültürlenme” sürecinin de bir parçası olma özelliği taşır (Koçoğlu, 2012: 9).

Eğitim, formal ve informal olmak üzere ikiye ayrılır. Formal eğitim; planlı, programlı, belirli bir amaç doğrultusunda genellikle okullarda öğretmenler tarafından verilmektedir. Milli Eğitimin amaçlarına göre belirli yaş gruplarındaki çocuklar için okulöncesinden başlayarak yükseköğrenime kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Bu eğitim sistemine örgün eğitim sistemi denilmektedir (Şimşek, 2020: 5-6).

Örgün eğitim, belirli yaş grubundaki ve aynı seviyedeki bireylere, amaca göre hazırlanmış programlarla, okul çatısı altında düzenli olarak yapılan eğitimidir. Örgün eğitim basamakları; okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimden oluşmaktadır (Aküzüm, 2017: 4). Örgün eğitim, öğrencilerini gelecekte sürdürecekleri yaşama hazırlamaktadır. Bunu gerçekleştirmek için öğrencileri düzeylerine göre ayırmakta, sınıflamakta, yönlendirmekte, diploma vermekte, bir meslek sahibi yaparak

toplumda yer edinmelerini sağlamaktadır. Genellikle zorunlu ve uzun sürelidir. Yaygın eğitim, örgün eğitimin dışında kalan, örgün eğitimin boş bıraktığı alanları tamamlayan, ancak örgün eğitim gibi düzeylere ayrılmayan ve birbirini izleyen hiyerarşik bir yapıya sahip olmayan eğitim türüdür. Yaygın eğitim, sadece eğitim kurumları aracılığıyla yürütülmemekte, aynı zamanda ekonomik, politik, sosyal amaçlı çeşitli kurumlar tarafından da yaygın eğitim hizmeti verilmektedir (Güneş, 2015: 10-11). İnfomal eğitim; doğal ortamında yaşam içerisinde kendiliğinden oluşan, belirli bir ve plan dahilinde olmayan, uzman kişiler tarafından gerçekleştirilen, olumlu yanları ile birlikte olumsuz yanları da olan eğitimin gerçekleştiği belirli bir mekan olmadan oluşan kültürlenme sürecidir (Yavuz, 2018: 15).

20. Yüzyıldan itibaren eğitimin misyonunda farklılıklar oluşmaya başlamıştır. Eğitimin hedefi olarak sadece, belirli bilgileri öğrenciye aktarmak yeterli olamamaktadır. Bunun yanı sıra öğrenciye, zamanın şartlarına göre ihtiyaç olan beceriler de kazandırılmaya çalışılmaktadır. Öğrenci, günlük hayatında göremediği bir bilgiyi edinmede zorlanacağı için, istenilen herhangi bir özelliğin bireye kazandırılmasında öncelikle onun için anlamlı olacak bilgi ve becerilerin seçimi önem arz etmektedir (İbrahimoglu ve Öztürk, 2013). Eğitim yoluyla insanın amaçları, bilgileri ve davranışları değişebilmektedir. Bu bakımdan bireylerin gerekli olan bilgi, beceri ve tutumlarla donatılarak gerek yaşamlarını dengeli bir biçimde devam ettirebilmeleri, gerekse yaşadıkları topluma yapıcı bir üye olarak katılabilmelerini sağlamada eğitim büyük önem taşımaktadır.

Eğitim alanı ile ilgili diğer bir kavram öğretimdir. Eğitim ve öğretim kavramları yanlış bir şekilde birbirlerinin yerine kullanılabilir. Ancak bu kavramlar hem anlamları hem de kapsamaları bakımından birbirlerinden farklıdır (Kıncal, 2001: 3). Genellikle aynı anlama gelecek şekilde kullanılan eğitim ve öğretim kavramları arasındaki en ayırt edici fark; eğitimde yer ve zaman kısıtlamasının olmaması, öğretimin ise sadece okullarda ve belli zamanlarda verilmesidir (Güven, 2013). Akyüz, öğretimi; Teşkilatlı ve düzenli olarak çoğunlukla okullarda öğretmenler tarafından öğrencilere, belirlenen amaçlar doğrultusunda bilgi aktarımı olarak ifade etmiştir. Eğitimin bir parçası olan öğretim, bireylerin davranışlarında istendik yönde değişim sağlarsa o zaman eğitim haline dönüşmektedir (Akyüz, 2015: 2).

Eğitim kurumlarındaki planlı öğretme etkinliğine öğretim denilmektedir. Öğretme faaliyetleri planlanan hedefler doğrultusunda genellikle okullarda yapılmaktadır (Erden,

2019). Öğretim, eğitimin okul içindeki planlı, programlı ve öğretmenler tarafından verilen kısmıdır. Bir çocuk okula başladığında ona neyin ne zaman ve ne şekilde verileceği önceden belirlenmiştir. Yazılı halde bulunan bu plan ve programların dışına çıkılmaz. Öğretim her zaman olumlu davranış kazandırmayı hedefler (Ültay, 2020).

1.1. TÜRKİYE’DE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ

Günümüz Sosyal bilgiler anlayışına birebir benzemese de, Sosyal Bilgilerin tarihimizdeki geçmişi Türklerin İslamiyet’i kabul etmeden önceki dönemine kadar götürülebilir (Özmen, 2015: 7). Eski Türk devletlerinde Sosyal Bilgiler öğretimine yönelik birtakım uygulamalar bulunmaktadır. İslamiyet öncesi Türklerde, toplum hayatını düzenleyen, bireylerin sosyalleşmesini sağlayan, yöneticilerin millete karşı sorumluluklarını gösteren töre denilen yazısız hukuk kuralları vardır (Özmen, 2015: 7).

Zamanın büyükleri ve bilginleri, gelenek görenekleri çocuklara aktarmaya çalışmışlardır. İslamiyet öncesi Türklerdeki genç kuşakların töreye göre yetiştirilmeye çalışılması ile günümüz Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarından olan, bireyin içinde bulunduğu toplumla uyum içerisinde yaşayabilmesi amacı birbiriyle örtüşmektedir. Bu bilgiler, Sosyal Bilgilerin geçmişinin İslamiyet öncesi döneme kadar gittiğini göstermektedir (Akyüz, 2015). İslamiyet öncesi Türklerde verilmeye başlanan Sosyal Bilgiler öğretimi, Selçuklulardaki Nizamiye Medreseleriyle bir gelenek haline gelmiş ve sonrasındaki Türk-İslam devletleriyle Osmanlı medreselerinde de Sosyal Bilgiler öğretimi konularına yer verilmiştir (Bilgili, 2019).

Osmanlılarda, eski Türklerde olduğu gibi toplumsal değerler genç kuşaklara aktarılırken aynı zamanda İslamiyet’in getirmiş olduğu dini değerler de bu eğitim anlayışını etkilemiştir. Osmanlılarda tarih ve coğrafya dersi ilk olarak Tanzimat döneminde müfredata girmiştir. Tarih ve coğrafya dersi II. Abdülhamid zamanında iptidailerin programında yer almıştır. 1913 yılında Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati (Geçici ilköğretim kanunu) çıkartılmış ve bu programa Malumat-ı Medeniye Ahlakiye ve İktisadiye dersleri de eklenmiştir. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte 1924’te Malumat-ı Vataniye ve Musahabat-ı Ahlakiye dersleri birleştirilerek 1926’da Yurt Bilgisi adıyla programda eklenmiştir (Öztürk vd., 2014).

1926’da yürürlüğe konulan program çeşitli değişikliklerle 1962 yılına kadar gelmiştir. Daha önce Tarih, Coğrafya ve Yurt bilgisi olarak ayrı ayrı okutulan dersler, 1962’de “Toplum ve Ülke İncelemeleri” adıyla birleştirilmiştir. “Toplum ve Ülke

İncelemeleri” adını alan bu ders için yeni kitap çıkarılmamıştır. Öğretmenler tarih, coğrafya ve yurt bilgisi derslerinin kitaplarından yararlanarak konuları anlatmaya çalışmışlardır. 1968 yılına gelindiğinde ilk defa Sosyal Bilgiler kavramı ilkökullar programında kullanılmış ve tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi konularının yer aldığı disiplinlerarası bir ders olarak yürürlüğe konulmuştur (Binbaşioğlu, 1999: 68-69).

1968 öğretim programında yapılan değişiklikle ilkökullar 4. ve 5. sınıflarda tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi dersleri birleştirilip “Sosyal Bilgiler” dersi adı altında okutulmaya başlanmıştır (Bilgili, 2019). 1975-1976 Eğitim-öğretim yılından itibaren de ülkedeki bütün ortaokullarda okutulmaya başlanmıştır. Sosyal Bilgiler dersi, 1985-1986 eğitim-öğretim yılında programdan çıkarılarak, yerine Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi dersleri konulmuştur (Turan, 2016). 1997 yılında zorunlu ve kesintisiz eğitimin 5 yıldan 8 yıla çıkarılmasıyla birlikte " Milli Tarih" ve "Milli Coğrafya" dersleri kaldırılmıştır. İlkokul ve ortaokul, ilköğretim adıyla bir araya getirilmiş ve 1998 nisan ayında 2487 sayılı Tebliğler Dergisi’nde yayınlanan program dâhilinde ilköğretimde 4. ve 7. sınıflar arasında okutulacak Sosyal Bilgiler dersinin yeni programı yürürlüğe konulmuştur (Ata ve Safran, 2003: 340).

Sosyal Bilgiler dersi dünyadaki ve Türkiye’deki gelişmelerle paralel olarak bazı değişikliklere uğramıştır. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın 12.07.2004 tarih ve 118 sayılı kararı ile 4. ve 5. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı yenilenmiş, daha sonra 30.06.2005 tarih ve 188 sayılı kararla 6. ve 7. sınıflar Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı yenilenerek yürürlüğe konulmuştur (<https://ttkb.meb.gov.tr/>).

2018 yılında SBDÖP yenilenerek yürürlüğe girmiştir. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Sosyal Bilgiler dersine ait ayrı bir perspektif verilmemiştir. Tüm dersler için genel perspektif verilmiştir. Programın perspektifinde değerler ve yetkinlikler temel alınarak bilgi, beceri ve davranış kazandırmak amaçlanmaktadır. Programın en genel hedefleri perspektif içerisinde verilmiştir (Kafadar ve Öztürk, 2020).

1.2. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNİN KAPSAMI VE AMAÇLARI

Eğitimciler, çok eskiden beri Sosyal Bilgiler öğretiminin ne amaçla yapıldığı sorusuna cevap aramaktadır. Bu soruya verilebilecek cevap, dönemine göre değişiklik gösterebilmektedir. Çünkü Sosyal Bilgiler öğretiminin verildiği dönemlerde yaşanan ulusal ve uluslararası alandaki gelişmeler, Sosyal Bilgiler öğretiminin amaçlarının da

çeşitlenmesine ve farklılaşmasına sebep olmuştur. Ülkelerin yaşadığı ekonomik toplumsal kültürel ve siyasi olaylar eğitim programlarını etkilemektedir. Bu sebeple Sosyal Bilgiler öğretiminin amaç ve kapsamı da süreç içerisinde farklılık göstermiştir. Günümüzde modern toplumların genelde eğitim özelde ise Sosyal Bilgiler öğretiminin amaçları konusunda akademik ve eğitsel olarak belli bir uzlaşmaya vardıkları görülmektedir (Aslan, 2016).

Sosyal Bilgilerin amaçları konusunda farklı görüşler olsa da özet olarak iki amacı ön plana çıkmış görünmektedir. Bunlardan birincisi çocuklarda insanlar hakkında sosyal bir anlayış geliştirmek, ikincisi ise çocukların demokratik vatandaşlık potansiyellerini geliştirerek etkin ve sorumlu yurttaşlar olarak yetiştirmektir (Parker, 2018). Sosyal Bilgiler öğretiminin amacı; farklılıklarıyla demokrasiyi benimseyen ve koruyan, topluma faydalı, mantık çerçevesinde kararlar alabilen vatandaşlar yetiştirilmesine katkıda bulunmaktır (Doğanay, 2004: 16). Demokratik yaşamın devam ettirilebilmesi ve geliştirilebilmesi için yeni nesillerin bilgili, beceri sahibi ve demokrasiyi koruyan bireyler olarak yetiştirilmesi gerekmektedir (Parker, 2018).

Garci ve Michaelis (2001)'in düşüncelerinden yararlanarak Sosyal Bilgilerin amaçları şu şekilde sıralanabilir (Garci ve Michaelis, 2000'den akt. Aslan, 2016: 43)

- “Kendini gerçekleştirmesini sağlamak.
- İnsan ilişkilerini kavratmak.
- Vatandaşlık Sorumlulukları Açısından, bireylerin yasal haklarını ve karar alma potansiyelini öğretmek bilinçli vatandaşlar olarak yetişmelerini sağlamaktır.
- Ekonomik Açıdan, öğrencilere nitelik bakımından yüksek kalitede iş üretme, kariyer bilinci, farklı meslek gruplarının topluma katkısı ve kaynakların verimli kullanımı gibi ekonomik kavramlara ilişkin, bilgi, beceri ve tutumlar kazandırmak ve onları aile ve ülke ekonomisine katkıda bulunan üretken bireyler olarak yetiştirmektir.
- Düşünme Becerileri Açısından, her türlü ön yargıdan arınmış olarak ve doğru kararlar alarak toplumsal yaşama katılmaya hazırlar.
- Öğrenmeyi Öğretme Açısından, Öğrencilere bağımsız olarak bir araştırmanın nasıl yürütüleceği, okuma ve yazma becerileri, öğrenme ve kendi çalışmalarını nasıl değerlendirecekleri bilgi ve becerisini kazandırmaktır.”

Sosyal Bilgiler öğretimiyle, öğrencilerin ulusal ve evrensel düzeyde akademik ve meslek hayatında gerekli olabilecek bilgi ve becerilere sahip olması amaçlanmaktadır. Çocukların, demokratik değerleri benimseyerek hayatlarına uyarlayabilmeleri, sosyal

hayatta karşılaştıkları sorunlar karşısında çözüm üretebilmeleri, geçmişten hareketle bugünü anlamaları ve geleceklerini planlamaları gibi birçok amaç, Sosyal Bilgiler dersi sayesinde kazandırılmaktadır (Şimşek, 2006; Öztürk, 2015).

2. SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE MATERYAL KULLANIMI

2.1. EĞİTİM- ÖĞRETİM ORTAMINDA KULLANILACAK MATERYALLERİN TAŞIMASI GEREKEN ÖZELLİKLER

Günümüzde teknoloji her alanda kullanılmaktadır. Bu alanlardan birisi de eğitimidir. Geçmişten günümüze eğitimdeki en büyük değişme teknoloji üzerinde odaklanmıştır. Gelecek ile ilgili olarak üzerinde en çok durulan kavram teknolojidir. Teknoloji, eğitim sisteminin her kademesinde okul öncesinden başlayarak kullanılmaktadır ve her tarihi dönemde eğitimde köklü değişiklikler olmuştur (Yelken Yanpar, 2017). Teknolojik gelişmelerin hız kazanması ve bununla ilgili olarak değişen eğitim sistemi ile birlikte eğitimden beklentiler artmıştır. Bu beklentilere cevap verebilmek için materyal kullanımı önemsenmiş ve çeşitli materyaller dikkatli bir şekilde tasarlanmaya başlanmıştır. Bu sebeple öğretim etkinliklerinde materyaller büyük öneme sahiptir.

Öğretimin gerçekleşmesinde yardımcı rol üslenen öğretim materyallerinin birçok amacı bulunmaktadır. Materyallerin, öğrencilere farklı bakış açısı kazandırmak, dersin eğlenceli olmasına katkı sağlamak, soyut bilgiyi somutlaştırmak ve çoklu öğrenme ortamı oluşturmak gibi farklı katkıları vardır (Cabı, 2013). Materyaller, öncelikle derste kazandırılması gereken amaçlara yönelik olmalıdır. Çünkü konuya uygun olmayan araç-gereçlerin kullanılması öğretim boyutunun göz ardı edildiğini gösterir. Materyallerden, konunun öğretimini basitleştirmesi ve öğrencinin dikkatini derse çekmesi beklenmektedir. Materyaller gereksiz ayrıntıya girmeden, sade anlaşılır bir şekilde öğrencilerin kullanımına sunulmalıdır (Bayar, 2018). Fotoğraf, video, resim gibi materyaller sadece gerekli görülen yerlerde önemli yerleri vurgulamak için kullanılmalıdır. Öğretim materyalleri öğrencilerin derse aktif katılabilmesine uygun olmalıdır. Öğrencinin eğitim sürecine katılması öğrenmenin kalıcılığını artırmaktadır. Materyaller, öğrenmeyi somutlaştırabilecek, öğrenci motivasyonunu artıracabilecek özellikte olmalıdır. Materyallerde olması gereken bir başka özellik de geliştirilmeye ve güncellenmeye uygun, uzun süreli kullanım için dayanıklı olması ve aynı zamanda kolay taşınabilir olmasıdır (Senemoğlu, 2002).

İyi hazırlanmış bir materyal, öğrenmenin kalıcılığını artırabilir. Dolayısıyla iyi bir materyal hazırlamak için dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Bu hususlar şunlardır (Yelken Yanpar, 2017: 120-124);

1. “Öğretim materyali basit, sade ve anlaşılır olmalıdır”.
2. “Öğretim materyali, konunun/kavramın amaçlarına uygun olarak seçilmeli ve hazırlanmalıdır”.
3. “Öğretim materyali, konunun ana hatlarını sunan önemli bilgiler içermelidir”.
4. “Öğretim materyalinde vurgu yapmak amacıyla resim, renk, doku gibi görsel özellikler kullanılmalı, bu özellikler kullanılırken aşırıya kaçılmamalıdır”.
5. “Öğretim materyalinde kullanılan her öge öğrencinin pedagojik özelliklerine uygun olmalıdır”.
6. “Öğretim materyali öğrenciye uygulama yapma imkanı sağlamalıdır”.
7. “Öğretim materyali gerçek hayatla tutarlı olmalı ve gerçek hayatı yansıtmalıdır”.
8. “Öğretim materyali sınıf içindeki her öğrenciye hitap etmeli ve her öğrencinin kullanımına açık olmalıdır”.
9. “Öğretim materyali sadece öğretmenin kullanabileceği bir materyal olmayıp öğrencilerin de kullanabileceği düzeyde basit olmalıdır”.
10. “Öğretim materyali dayanıklı olmalı, tekrar tekrar kullanılmalıdır”.
11. “Öğretim materyali gerektiğinde kolaylıkla geliştirilebilir ve güncelleştirilebilir olmalıdır”.
12. “Materyal hazırlarken yakın çevreden her türlü yardım için çaba harcanmalı ve yardım alınmalıdır”.
13. “Materyalin hazırlama ve kullanım kılavuzları oluşturulmalıdır”.

2.2. SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE MATERYAL KULLANIMI VE FAYDALARI

Yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmeler hayatımızın birçok alanını etkilediği gibi eğitim öğretim faaliyetlerini de etkilemiştir. Değişen ve gelişen çağla birlikte toplumların eğitimden beklentisi artmıştır. Bilgi ve bilgiyi kullanma becerisinin çok önemli olduğu günümüz dünyasında artık hazır bilgi yerine, bilgiye ulaşan ve bu bilgiyi kullanabilen bireylerin yetiştirilmesi beklenmektedir. Bu amaca ulaşmak için öğretimde materyal kullanımı önemli rol oynamaktadır (Çelikkaya, 2013: 73-105).

Eğitimde bireysel farklılık esastır. Öğrenci merkezli eğitimde en öncelikli öge öğrencidir. Her öğrenci farklı özelliklere sahip olduğu için bilgilerin öğretilmesinde tek bir yöntem veya teknik kullanılmamalıdır. Farklı yöntem ve teknikler için ise en önemli unsur, çeşitli duyu organlarına hitap edebilecek öğretim araç gereçleridir (Sözer, 1997). Somut olarak görünen ve algılanan şeyler soyut kavramlara nazaran daha kolay öğrenilebilmektedir. Özellikle çocukluk döneminden yetişkin döneme geçişte zihin gelişimi, somuttan soyuta doğru bir gelişme gösterdiği için eğitim çağındaki bireylerin, derslerde kendilerine sunulan kavramlarla karşı karşıya getirilebildikleri ölçüde öğrenmeleri ve bilgiyi hatırlama tutma düzeyleri artabilmektedir (Yazıcı ve Gazel, 2022). İlköğretim çağındaki öğrencilere soyut bilgiler yerine somut yaşantıya uygun öğretim

ortamlarının sunulması onların başarılarının artmasını sağlayacaktır. Bu somutlaştırmayı yapabilmek için öğretmenlerin çeşitli materyalleri kullanması ve öğrencileri de materyal geliştirme konusunda teşvik etmesi gerekir (Sözer, 1997).

Öğretim materyalleri, bireylerin duyu organlarına hitap ederek onlarda yeni yaşantılar oluşturmaktadır. Öğretimdeki başarılar, materyallerin kullanımıyla doğru orantılıdır. Öğrenme ve öğretim sürecinde materyallerin kullanımı arttıkça başarı oranı da artacaktır. Bu sebeple istendik kazanımlara ulaşmak için kullanılan öğretim araç gereç ve materyallerinin uygun yerde ve doğru zamanda kullanılması, bir yandan öğrencilerin dikkatlerini toplamasını sağlarken diğer yandan da kalıcılığı artırmaktadır. Çünkü araç gereç zenginliği bilgilerin somutlaşmasını sağlamaktadır. Bunun içinde görsel ve işitsel materyaller kullanılmaktadır. Sosyal Bilgiler programı da bu düşüncüyü esas alarak hazırlanmıştır (Sönmez, 2010).

Bilginin öğrenilmesi kadar akılda kalması da ders esnasında birden fazla materyalin kullanılması ve aynı zamanda öğrencilerin bizzat bu sürecin içerisinde yer almasıyla doğru orantılıdır. Öğrenme sürecinin çeşitli materyallerle desteklenmesi öğrencilerin konuyu daha iyi anlamasına imkân sağlayacaktır. Öğrenci merkezli yaklaşıma geçilmesi ve teknolojik gelişmelerin artmasıyla sınıflarda kullanılan görsel ve işitsel materyallerin çeşitliliği ve önemi artmıştır (Fidan, 2008: 49). Öğretmenler Sosyal Bilgiler derslerinde, yeni öğrenilecek olan bilgilerin öğrenciler tarafından anlaşılabilmesi için öğretim araç gereçleri kullanmaktadırlar. Sosyal Bilgiler derslerinde görsel ve işitsel materyallerin kullanılması da etkili öğrenme için önemli bir unsurdur (Sözer, 1997).

Öğretimde kullanılan araç gereçler, öğrencilerin düzeylerine ve ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde olmalıdır. Çünkü her öğretim materyali her konuya uygun olmayabilir. Materyallerden beklenen görev, öğrencilerin duyularını uyarak öğrenmeye yardımcı olmaktır. Dolayısıyla konuya uygun olan materyalleri, öğretmenlerin bilmesi gerekmektedir. Öğretmenler ders işleme esnasında sadece belli başlı materyaller kullanmamalıdır. Bu durum yeterli olmayabilir. Bunun yerine öğrencileri de derse aktif katmalıdır. Öğretmenler teknolojik materyalleri kullanma konusunda bilgi sahibi olmalıdır. Zaman sabit tutulmak kaydıyla insanlar;

- “Okuduklarının % 10’unu
- İşittiklerinin % 20’sini
- Gördüklerinin % 30’unu

- Hem görüp hem işittiklerinin % 50'sini

- Söylediklerinin % 70'ini

• Yapıp söylediklerinin ise % 90'ını" hatırlamaktadır. Dolayısıyla öğrencilerin derse aktif katılması ve görsel işitsel ağırlıklı materyal kullanımına önem verilmesi gerekmektedir (Ergin, 1998: 102-103).

Öğretim araç-gereç ve materyalleri kullanımının öğrencilere sağladığı yararları şu şekilde sıralayabiliriz (İşman, 2008; Sever, 2010; Sönmez, 2010):

- Öğrencilerde hızlı öğrenme sağlar.
- Öğrencilerin öğrenme oranlarını artırır.
- Öğrencileri okul dışı etkinliklere yöneltir.
- Öğrencilere grupta çalışma fırsatı sunar.
- Öğrencilerin yaşam boyu öğrenmesini sağlar.
- Öğrencilerin psikomotor becerilerini geliştirir.
- Öğrencilerin kalıcı öğrenmelerine yardımcı olur.
- Öğrencilerin duygusal tepkiler vermelerini sağlar.
- Öğrencilerin istedikleri kadar tekrar yapmalarını sağlar.
- Öğrencinin birden çok duyu organını işe koşmasını sağlar.
- Öğrencilerin bilgi kazanmada daha istekli hale gelmesini sağlar.
- Öğrencileri gerçek hayata yaklaştırır ya da gerçek hayatı sınıfa getirir.
- Öğrencilerin kültürel ve sosyal konular arasındaki ilişkiyi anlamasında yardımcı olur.
- Öğrenme sürecinde öğrencilerin ilgilerini canlı tutarak onlarda yeni ilgilerin oluşmasını sağlar.
- Öğrenilecek konular üzerinde daha etkili alıştırma ve uygulama yapma olanağı sağlar.
- Öğrencilerin güdülenme düzeyini artırarak onların öğrenmeye etkin katılımını sağlar.
- Öğrencilerin zor olan kavramları, konuları daha kolay öğrenmesine yardımcı olur.
- Problemleri daha kısa zamanda çözen öğrencilerin özgüvenlerinin gelişimine yardımcı olur.

- Öğrencilerin eleştirel düşünme, araştırma, yaratıcılık ve problem çözme gibi becerilerinin gelişimine katkı sağlar.

- Öğrencilerin ÖAGM'leri kullanmasıyla öğrenmeye tam katılımları da sağlanabilir.

- Öğrencilerin yenilikler üretmelerine imkân sağlayarak psikomotor becerilerin gelişimine de katkı sağlar.

- Farklı imkânlara sahip olan (Ekonomik durum, farklı zekâ türü, farklı yerleşim yerlerinde yaşam gibi) okullardaki öğrencilerin de vb. ortamına katılmasıyla, eğitimde fırsat eşitliğine imkân sağlar.

Eğitim teknolojisinin sağladığı imkanlar; eğitim hizmetini daha fazla insana ulaştırmak, mevcut eğitim kurumlarındaki öğretme-öğrenme faaliyetini daha verimli hale getirmek ve bireyselleştirmek gibi temel gereksinimleri karşılamaktadır. (Sözer, 1997). Bu bağlamda kullanılan materyaller, eğitim- öğretimin etkili ve verimli olmasında önemli rol oynar. Bunun yanı sıra eğitim bir iletişim sürecidir. Bu nedenle öğretme-öğrenme sürecinin etkili olması için iyi bir iletişim gerekmektedir. İyi bir iletişimin sağlanabilmesi ise, öğretim faaliyetini verimli hale getiren söz konusu materyallerin öğretim sürecinde kullanılmasıyla olanaklı olabilmektedir (Yaşar, 2005).

2.3. EĞİTİMDE BELGESEL KULLANIMI

Çağımızda bilim ve teknolojinin gelişmesi eğitim-öğretime de önemli katkılar sağlamıştır. Teknolojik imkanlar sayesinde, bilim insanlarının bilime kazandırdığı verilere, video konferanslara her an ulaşılabilmekte ve tarihi belgeler, haritalar, film kayıtları gibi birçok bilgi unsuru eğitim materyali olarak öğrencilere sunulabilmektedir. Klasik eğitim araçlarına, teknolojinin katkısıyla farklı görevler yüklenmiş ve eğitim-öğretimde kullanılabilecek yeni materyaller ortaya çıkmıştır (Appleford & Burton, 2008).

Eğitimde materyal kullanımı, etkili bir eğitim-öğretim ortamı hazırlanmasını ve öğrencilerin hedeflere daha kolay ulaşmasına yardımcı olabilmektedir (Bayar, 2018). Öğretim materyalleri, ders ortamlarında farklı amaçlar için kullanılabilmektedir. Öğrenme ve öğretme sürecinde kullanılan materyaller, bazı öğretim ortamlarında eğitim ve öğretimi destekleme amacı taşıırken (Battal vd., 2022), bazı ortamlarda ise tamamen öğretmen rolü üstlenerek içeriği doğrudan öğrencilere aktarabilmektedir (Yelken Yanpar, 2017: 128). Ders ortamında anlaşılması güç olan bazı konuların örneklendirilmesi ve öğrenciler tarafından daha iyi anlaşılmasının sağlanması amacıyla filmlerden,

belgesellerden ve görsel medyanın ürünlerinden yararlanılabilmektedir. Eğitimin çeşitli aşamalarında bunların yardımcı eğitim materyali olarak kullanılması işlevsel olabilmektedir (Tağ Kalafatoğlu, 2019).

Görsel materyaller, sahip oldukları özellikler ve teknoloji yardımıyla kolay ulaşılabilir olması sayesinde, günümüz eğitim anlayışının temel unsurlarından biri haline gelmiştir (Var, Ortak ve Utkugün, 2022). Görsel bir materyal olması bakımından belgesel filmler, eğitim ve öğretimi destekleyen, sosyalleşmeyi sağlayan eğitim materyali olarak kabul edilmektedir. Belgesel filmler, olay ve olguların değerlendirilmesinde, metaforlar vasıtasıyla anlam çıkarılmasında, soyutlama yeteneğinin kazanılmasında değerli kaynaklardır (Battal vd., 2022). Materyal kullanımı aynı zamanda öğretmenin işini de kolaylaştırır (Bayar, 2018). Öğretmenler anlatacakları konuları, ders planlarını takip ederek öğrencilerine aktarırken birçok görsel kaynaktan yararlanabilmektedir. Bunların içerisinde kurmaca filmler, belgeseller, belgesel yapımlar, animasyonlar, fotoğraflar, resimler, vb... yer almaktadır. Bu görsellerin kullanımına önem verme nedenlerini dersin rutin işleyişinin dışına çıkmak, öğrencileri motive etmek ve derse daha istekli bir biçimde katılmalarını sağlamak olarak açıklamaktadırlar (Tağ Kalafatoğlu, 2019).

Toplumların geçmişleri hakkında bilgi edinebilmesine imkan sağlayan belgeseller, önemli medya ürünlerinden birisidir. Dikkatli bir çalışma sonucunda ve objektif bir anlayışla hazırlanan belgeseller geçmişin somutlaştırılmasını sağlamaktadır. Okuma yazması zayıf olan veya hiç olmayan insanların eğitiminde de belgesellerden yararlanılabilir. (Çaplı, 2002: 133-134).

2.4. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE BELGESEL KULLANIMI

Öğrenme-öğretme sürecinde öğrenmenin daha anlamlı olabilmesi için öğretim stratejilerinin, yöntem ve teknikler ile konuya uygun materyaller aracılığıyla desteklenmesi büyük önem taşımaktadır (Yel, Taşdemir, Yıldırım, 2008). Günümüzde, çevremizde veya dünyada olan olayları çoğunlukla görsel ve işitsel kaynaklardan öğrenmekteyiz. Kitle iletişim araçları bu olaylara karşı algımızın şekillenmesine yön vermektedir. Bize sunulan görseller ve videolar dünyayı objektif bir bakış açısıyla değerlendirebilmemizin önüne geçebilmektedir. Bu durum görsel ve işitsel araçların ne kadar etkili olduğunu göstermektedir (Tağ Kalafatoğlu, 2019).

Görsel medyanın bilgilendirme, eğlendirme, sorgulatma gibi birçok yönü bulunmaktadır. İnsanların görerek ve işiterek edindikleri bilgiler, % 50 oranında daha

kalıcı etkiye sahip olmaktadır. Bu nedenle hem görsel hem de işitsel video kayıtları arasında yer alan belgeseller, öğretim ve öğrenmeye önemli katkı sağlamaktadır (Demirel, Seferoğlu, Yağcı, 2004). Belgeseller; çevreyi, toplumu, toplumsal olgu ve olayları konu alan, eleştirel açıdan inceleyerek olduğu gibi yansıtmaya çalışan sinematografik özellikli görsel çalışmalardır. Medyanın bir unsuru olan belgeseller sayesinde öğrenciler farklı kültürler ve tarihi konulara görsel olarak ulaşabilmektedir. Belgeseller, kurgu filmleri ve görsel medya, görsel ve işitsel öğretimde yardımcı kaynak olarak kullanılabilir. Bu materyaller yeni bakış açısı kazandırmaya, bilgilendirmeye ve soyut konuları somutlaştırmaya yardımcı olabilmektedir (Öztürk vd., 2014: 49).

Sosyal Bilgiler dersinde kullanılabilecek öğretim araç- gereçlerine şunlar örnek verilebilir: Bilgisayarlar, televizyon, teyp, video, ses bantları, tepegöz, üç boyutlu modeller, tarih şeritleri, levhalar, krokiler, pusula vb. Sosyal Bilgiler dersinin öğrenciler için daha ilgi çekici hale gelebilmesi açısından dersin işlenişi esnasında farklı materyallerin kullanımı etkili olmaktadır. Materyal kullanımı, öğrencilerin öğretim sürecine bizzat katılarak öğrenmelerini desteklemektedir. Bu konuda film, video ve belgesel gibi görsel medya ürünlerinden faydalanmak öğrenmeye önemli katkılar sağlayacaktır (Sönmez, 2010: 143-147).

Öğrenciler, normalde gidemeyecekleri tarihi mekanlara belgeseller aracılığıyla giderek o dönemi daha kolay gözlemleyebilmektedir. Belgeseller, tarihi olayları tüm boyutlarıyla öğrencilere aktarırken etkili bir görsel medya ürünü olmaktadır. Geçmiş zamanlardaki yaşanmış olayların soyut bir şekilde öğrencilere aktarılması, bu konulara karşı yeterli ilginin gösterilmemesine sebebiyet verebilmektedir. İstenilen hedeflere ulaşılabilmesi için ders ortamında öğrencilerin farklı duyularına hitap edecek öğrenim teknolojilerinin kullanılabilmektedir (Demircioğlu, 2007)

MEB (2008) Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının genel amaçları, öğrenme alanları ve kazanımları incelendiğinde, “Öğretmenler, filmleri, CD-ROM ve USB bellekleri, dijital haritaları, Sosyal Bilgiler öğretiminde kullanılan simülasyon programlarını, çoklu ortam programlarını, telekomünikasyon hizmetlerini, internet ve ağ yapısını Sosyal Bilgiler dersinin bir parçası yapmalıdır” maddesinden de anlaşıldığı üzere Sosyal Bilgiler öğretiminde belgesel kullanımının desteklendiği gözlemlenmektedir.

Sosyal Bilgiler dersinin özellikle tarihi içerikli kazanımlarında belgeseller önemli rol oynamaktadır. Belli bir zaman diliminde kademeli olarak devam eden tarihsel süreci anlamakta öğrenciler zorlanmaktadır. Hem görsel hem de işitsel hafızaya hitap ederek daha fazla duyu organını öğretim sürecine dahil eden belgesellerin Sosyal Bilgiler dersinde aktif olarak kullanılması, öğrencilerin derse katılımlarının artmasında ve derste etkin bir eğitim öğretim sürecinin oluşmasında etkili olacaktır (Kaya, 2006).

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŞTIRMANIN DESENİ

Bu araştırma nitel araştırma yöntemine göre desenlenmiştir. Nitel araştırma, gözlem, görüşme, doküman analizi vb. nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı; olayların gerçekçi ve bütüncül şekilde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma türüdür (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 37-40). Amaç, incelenen olgu/kişi hakkında derinlemesine bilgi elde etmek, gelecekteki çalışmalar için fikirler oluşturmak ya da bir olgu hakkında araştırmacının önsezilerini test etmektir (Karaca, 2021: 65).

Araştırma sürecinde veri toplama yöntemi olarak doküman incelenmesi kullanılmış olup, doküman analizi yöntemiyle veriler çözümlenmiştir. Dokümanlar, bazı bilgilerin farklı formlarda bulunması, bilgilerin geçmişe dönük toplanabilmesi, tarihsel perspektif sağlaması vb. yönleriyle sosyal bilimlerde önemli veri kaynaklarından biridir (Aydın ve Sözer, 2020: 259). Kütüphaneler, arşivler ve elektronik tabanlı kaynaklar gibi çeşitli kaynaklardan dokümanlar toplanabilir. Toplanan dokümanlardan çeşitli sözel, sayısal, grafiksel ve resimsel veriler oluşturulabilir (Özkan, 2021: 17). Bunlarla birlikte filmler, ses kayıtları, CD’ler, ses ve video kayıtları, afişler, haritalar gibi sesli veya görsel nesneler de doküman olarak değerlendirilmektedir (Karasar, 2016: 229).

Bu doğrultuda Türkler belgeseli, doküman analizi yöntemiyle 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (2018) kazanımlarına uygunluğu açısından incelenerek, Türkler belgeselinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki kazanımlarla ilişkisi tespit edilmeye çalışılmıştır.

2. VERİ KAYNAĞI

Araştırmanın veri kaynağını, Türk Dünyası Vakfı’nın “TÜRKLER: Türk Devlet ve Topluluklarının Üç Bin Yıllık Tarihi” projesi adı altında hazırladıkları ve TRT Avaz kanalında yayınlanan her biri yaklaşık 26’şar dakikalık 52 bölümden oluşan Türkler belgeseli ve 2018 tarihli Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı oluşturmaktadır. Türkler belgeselinin, Türk tarih ve medeniyetinin en doğru, güncel ve güvenilir kaynaklarına dayanılarak; 2013, 2014, 2015 ve 2016 yıllarını kapsayan dört yıllık süre içinde gerçekleştirilmiş, 21. yüzyılın algısal ihtiyaçlarına cevap vermek üzere hazırlanmış bir proje olduğu belirtilmiştir (www.turkdunyasivakfi.org.tr).

Belgesel çalışması boyunca, Türklerin bulunduğu ve izlerini bıraktığı tüm coğrafyalardan elde edilen görüntü kayıtları, arşiv ve müze malzemeleri gibi görsel dokümanların yanı sıra, aynı alanlarda Türkler üzerine yapılmış bilimsel kitap, tez ve süreli yayınlardan da yararlanıldığı ifade edilmiştir. Görsel, işitsel ve yazınsal malzemeden elde edilen birikim; dijital görüntüler, stüdyo canlandırma çekimleri, grafik, harita gibi görsel malzemelerle işlenerek yeniden değerlendirilmiştir. Köklü bir medeniyet ve tarih geleneği oluşturan bir milletin; edebiyat, sanat, hukuk, ekonomi, sosyal tarih gibi farklı disiplinlerin bakış açısıyla ele alınması amacıyla projeye destek veren çok sayıda uzman, farklı akademik disiplinlerde saygın bilimsel kimlikler taşıyan akademisyenler ve kültür tarihçileri arasından seçilmiş ve böylece proje, bu birikimin güncellenmiş bir perspektiften çağın imkânları kullanılarak yeniden ele alınmasını sağlamıştır (www.turkdunyasivakfi.org.tr).

Türkler belgeselinin hazırlık sürecinde Türk dünyasından 145 bilim adamı ile çalışıldığı belirtilmiştir. Türkler belgeselinin 25 ülkede belgesel çekimleri gerçekleştirilmiştir. Belgesele özel hazırlanmış yüzlerce harita çizimi kullanılmış ve 3D modelleme ile tarihi eserler oluşturulmuştur. Tarihi kişilikler ve tarihi olayların canlandırma sahnelerine başvurulmuştur. Yurtiçi ve yurtdışı arşivlerden yüzlerce eser ve doküman kullanıldığı görülmüştür (www.turkdunyasivakfi.org.tr).

Belgeselin bölüm başlıkları sırasıyla:

1. Saka / İskit Dönemi, Bozkırda İlk İzler
2. Hunlar, Bozkır İmparatorluğu
3. Avrupa Hunları, Attila Rüzgarı
4. Göktürkler ve Uygurlar, Bir Kültürün Temelleri
5. Avrupa'da Türk Devletleri, Karadeniz'e Doğru
6. Türkler ve İslamiyet, Büyük Buluşma
7. Müslüman Türk Devletleri, Doğudan Yükselen Işık
8. Altınordu ve Hanlıklar, Avrupa'da Müslüman Türkler
9. Türk Dünyası, Ezher'den Tac Mahal'e
10. Oğuzlar ve Selçuklular, Oğuzname
11. Büyük Selçuklu İmparatorluğu, Malazgirt'e Doğru

12. Anadolu’da Türkler, Türkiye Selçukluları
13. Değişen Anadolu, Ahiler Diyarı
14. Haçlılardan Sonra, Anadolu’da Selçuklu Damgası
15. Anadolu Medeniyeti, İlk Beylikler ve Eserleri
16. Selçuklu Medeniyeti, Yıldızın Parladığı An
17. Selçuklu Sanatı, Sonsuzluğun Biçimleri
18. Beylikler Dönemi, Söğüt’e Düşen Tohum
19. Kuruluş, Söğüt’ten Bursa’ya
20. Orhan Gazi, Batı’ya Doğru
21. Fetret Devri, Yeniden Diriliş
22. Fatih Sultan Mehmet, Güzel Komutan ve Askerleri
23. Payitaht İstanbul, Nizam-ı Alem
24. Osmanlı Merkez Teşkilatı, Belgeler Hazinesi
25. Vakıflar ve Osmanlı, Bir Vakıf Medeniyeti
26. Osmanlı Devlet Teşkilatı, Üç Başkent Üç Saray
27. Beyazid’den Yavuz’a, Mukaddes Emanetler
28. Kanuni Sultan Süleyman, Akdeniz’de Osmanlılar
29. Osmanlı Mimarisi ve Sinan, Sinan’ın İhtişamı
30. Büyük Ustalar, Ölümsüz Eserler
31. Duraklama Dönemi, Sessiz Ufuklar
32. Lale Devri, İlk Restorasyon
33. Abdülhamid’den II. Mahmut’a, Kayıplar ve Yenilikler
34. Tanzimat Dönemi, Bir Fermanın Getirdikleri
35. Yüzyıl Reformları, Islahat Dönemi
36. Sultan Abdülhamid Han, Osmanlı’nın Son Baharı
37. Yüzyılda Osmanlılar, Yeni Haritalara Doğru

38. Balkanlar'da Bozulan Barış, II. Meşrutiyet ve Sonrası
39. Dünya Savaşı, Tarihi Devamlılık
40. Orta Asya'dan Anadolu'ya, Türk Tarihinde Devamlılık
41. Devlet'i Ebed Müddet, Kurumsallaşma ve Süreklilik
42. Modern Siyasal Sistem, Meclis ve Bürokrasi
43. Metehan'dan Günümüze, Türk Ordusu
44. Sosyal Gelişimin Temelleri, Eğitim Kurumları
45. Tarihi Devamlılık İçerisinde Sanayi, Ticaret ve Hukuk
46. Teşkilatların Öyküsü, Yerel Yönetimler ve Hariciye
47. Dünden Bugüne, Bayındırlık ve Ulaşım
48. Türk Kültürünün Hafızası, Türk Dili ve Arşivler
49. Tarihi Devamlılık Sürecinde, Sanat ve Sosyal Hayat
50. Yaşadığımız Çevre ve Mekânlar, Dünden Bugüne Mimari
51. Medeniyetin Unsurları, Vakıflar ve Hizmet Kurumları
52. Modern Türkiye'nin Fikri Temelleri, Düşünce Akımları

3. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Araştırmada kullanılan belgesel bölümleri TRT Avaz kanalının Youtube sayfasından alınmıştır. Araştırma sürecinde veri toplama yöntemi olarak doküman incelenmesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi yöntemi, kaynakları araştırmak, sınıflandırmak ve yorumlamak için kullanılan tekniklerdir. Doküman inceleme hem bir veri toplama yöntemini hem de bir analiz biçimini ifade etmektedir (Özkan, 2021: 3-20). Nitel araştırmalarda yazılı dokümanlarla birlikte film, fotoğraf ve video kaydı gibi görsel veriler de kullanılmaktadır (Baş ve Akturan, 2017: 120).

Verilerin analizinde doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021; 189) Bu araştırmada, Türkler belgeselinin bölümleri ile Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan 5, 6. ve 7. sınıfa ait kazanımların uyumu değerlendirilmiş, belgeselden yapılan alıntılar yardımıyla

bu uyum açıklanmaya çalışılmıştır. Elde edilen veriler kazanım ve öğrenme alanları bağlamında ele alınmıştır.

Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik artırmak için uzman görüşlerinin alınması ve detaylı betimleme yönteminin kullanılması önerilmektedir. Ayrıntılı betimleme yöntemi ile elde edilen veriler, özüne sadık kalınarak okuyucuya en doğru şekilde aktarılabilmektedir. Bunun için de doküman üzerinden doğrudan alıntılar kullanılarak ayrıntılı betimleme yapılması hedeflenmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 265-266). Türkler belgeselinin bölümlerin tamamı ilk olarak 2023 Mart ayında, ikinci olarak 2023 Kasım ayında ve son kez 2024 Nisan ayında tekrar tekrar izlenerek verilerin toplanması ve analiz süreçlerine geniş zaman ayrılmış ve detaylı sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Belgeselde, kazanımlarla doğrudan ilişkili olan kısımlar dakika aralığına dikkat edilerek sırasıyla verilmiştir. Elde edilen veriler tablo halinde okuyuculara sunulmuştur. Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini artırmak amacıyla doğrudan alıntılar yapılmış ve alanında uzman üç araştırmacı da araştırmaya katkı sağlamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

1. TÜRKLER BELGESELİNDE YER ALAN SOSYAL BİLGİLER DERSİ KAZANIMLARI

Araştırmanın bu bölümünde Türkler belgeselinin 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda (2018) yer alan kazanımlar açısından incelenmesiyle elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular belgesel bölümlerinden yapılan doğrudan alıntılarla (belgesel bölüm numarası ve bölümlerden yapılan alıntıların dakika aralığı belirtilerek) sunulmuştur. Belgeselin bazı bölümlerinde aynı kazanıma birden fazla rastlanıldığı görülmüş ve bu kazanımlar tablo üzerinde gösterilmiştir. Belgesel içerisinde doğrudan alıntı yapılırken, konuşmayı yapan alan uzmanların isimleri ve çalıştığı kurumlara da yer verilmiştir. Belgesel sunucusunun konuşmalarındaki alıntılarda ise herhangi bir isim kullanılmamıştır. Türkler belgeseli bölümlerinin 5, 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan kazanımlar ile ilişkilendirilebilirliği Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kazanımları ve Türkler Belgeseli

BÖLÜMLER	KAZANIMLAR					
1. Bölüm	SB.6.2.1	SB.6.4.1	SB.6.2.1			
2. Bölüm	SB.5.7.4	SB.6.2.1	SB.6.2.1	SB.6.2.1	SB.5.2.5	
3. Bölüm	SB.6.2.1	SB.6.2.5	SB.6.2.1			
4. Bölüm	SB.6.2.1	SB.7.4.1	SB.6.2.1			
5. Bölüm	SB.6.1.2					
6. Bölüm	SB.6.2.3					
7. Bölüm	SB.6.1.3	SB.6.2.3	SB.7.4.2	SB.6.2.3	SB.6.2.3	
8. Bölüm	SB.7.4.2					
9. Bölüm	SB.5.7.4					
10. Bölüm	SB.6.2.3	SB.6.2.4				
11. Bölüm	SB.6.2.4	SB.6.2.4	SB.6.2.4	SB.6.2.4		
12. Bölüm	SB.6.2.4	SB.6.2.4	SB.6.2.4			
13. Bölüm	SB.6.2.4	SB.7.5.3	SB.6.2.4			
14. Bölüm	SB.6.2.4	SB.6.2.5	SB.6.2.4	SB.6.2.5	SB.6.2.4	
15. Bölüm	SB.6.2.4	SB.7.5.4				
16. Bölüm	SB.6.2.5	SB.7.4.2	SB.6.2.4			

Tablo 1 (Devam). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kazanımları ve Türkler Belgeseli

BÖLÜMLER	KAZANIMLAR					
17.Bölüm	SB.5.7.4	SB.7.5.3	SB.6.2.4			
18.Bölüm	SB.7.3.3	SB.7.2.1				
19.Bölüm	SB.7.2.1	SB.7.2.1	SB.7.2.1	SB.6.4.1	SB.7.2.1	SB.7.2.2
20.Bölüm	SB.7.2.1	SB.7.2.1	SB.7.2.2	SB 6.1.4		
21.Bölüm	SB.7.2.1	SB.7.2.1	SB.7.2.1	SB.7.2.1		
22.Bölüm	SB.7.2.2	SB.7.2.2	SB.7.2.2			
23.Bölüm	SB.7.2.2	SB.6.1.2	SB.6.1.2	SB.7.5.3	SB.7.4.2	
24.Bölüm	SB.6.1.2					
25.Bölüm	SB.7.5.3	SB.7.5.3				
26.Bölüm	-	-	-	-	-	-
27.Bölüm	SB.7.2.5	SB.7.5.3	SB.7.5.3	SB.7.2.2	SB.7.2.3	
28.Bölüm	SB.7.2.2	SB.6.2.5	SB.6.2.5			
29.Bölüm	SB 6.1.4					
30.Bölüm	SB.5.2.4	SB.5.2.5	SB.7.4.2	SB.7.2.5		
31.Bölüm	SB.7.2.5					
32.Bölüm	SB.7.2.4	SB.7.2.4				
33.Bölüm	SB.7.3.3	SB.7.2.3	SB.7.2.3			
34.Bölüm	SB.7.2.4	SB.7.2.4	SB.7.6.1			
35.Bölüm	SB.7.2.3	SB.6.1.3				
36.Bölüm	SB.7.6.1	SB.7.2.3	SB.7.2.4	SB.6.1.2		
37.Bölüm	SB.7.2.4	SB.6.1.2				
38.Bölüm	-	-	-	-	-	-
39.Bölüm	-	-	-	-	-	-
40.Bölüm	SB.7.3.3	SB.6.1.2	SB.5.2.5			
41.Bölüm	SB.7.3.3	SB.5.2.4				
42.Bölüm	SB.7.6.1	SB.7.6.2	SB.7.6.2			
43.Bölüm	SB.5.2.5	SB.5.2.5	SB.5.2.5	SB.5.2.5	SB.5.2.5	
44.Bölüm	SB.7.2.4	SB.6.6.6				
45.Bölüm	-	-	-	-	-	-
46.Bölüm	-	-	-	-	-	-
47.Bölüm	SB.5.2.2	SB.6.1.2	SB.7.5.4	SB.5.2.5	SB.7.2.4	SB.7.2.4
48.Bölüm	SB.5.2.4	SB.5.2.5				
49.Bölüm	SB.7.2.5	SB.7.2.5	SB.5.2.5			
50.Bölüm	SB.6.1.2					
51.Bölüm	SB.5.2.5	SB.5.2.5	SB.7.5.3	SB.7.5.3	SB.7.5.3	
52.Bölüm	SB.6.1.2	SB.7.3.3	SB.7.6.2			

Tablo 1’de belgesel bölümleri ve bu bölümler içerisinde farklı dakika aralıklarında ilişkilendirilen kazanım numaraları açıkça belirtilmiştir. Tablo incelendiğinde, Türkler belgeseli bölümlerinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda (2018) yer alan kazanımlarla ilişkilendirilebilirliği görülmektedir. En çok ilişkilendirme 19. ve 47. bölümde yer alırken, 26., 38, 39., 45. ve 46. bölümlerde Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile bir ilişkilendirmeye rastlanmamıştır.

Türkler belgeselinde, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan 25 farklı kazanıma rastlanmıştır. Bu kazanımlar;

SB.5.2.2. Çevresindeki doğal varlıklar ile tarihî mekânları, nesneleri ve eserleri tanıtır.

SB.5.2.4. Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki rolünü analiz eder.

SB.5.2.5. Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir.

SB.5.7.4. Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir.

SB.6.1.2. Sosyal, kültürel ve tarihî bağların toplumsal birlikteliğin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz eder.

SB.6.1.3. Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklılıklara yönelik ön yargıları sorgular.

SB.6.1.4. Toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyici faaliyetlere katılır.

SB.6.2.1. Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.

SB.6.2.3. Türklerin İslamiyet’i kabulleri ile birlikte siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark eder.

SB.6.2.4. Türklerin Anadolu’yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder.

SB.6.2.5. Tarihî ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar.

SB.6.4.1. Sosyal bilimlerdeki çalışma ve bulgulardan hareketle sosyal bilimlerin toplum hayatına etkisine örnekler verir.

SB.6.6.6.Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder.

SB.7.2.1. Osmanlı Devleti'nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklar.

SB.7.2.2. Osmanlı Devleti'nin fetih siyasetini örnekler üzerinden analiz eder.

SB.7.2.3. Avrupa'daki gelişmelerle bağlantılı olarak Osmanlı Devleti'ni değişime zorlayan süreçleri kavrar.

SB.7.2.4. Osmanlı Devleti'nde ıslahat hareketleri sonucu ortaya çıkan kurumlardan hareketle toplumsal ve ekonomik değişim hakkında çıkarımlarda bulunur.

SB.7.2.5. Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir.

SB.7.3.3. Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır.

SB.7.4.1. Bilginin korunması, yaygınlaştırılması ve aktarılmasında değişim ve sürekliliği inceler.

SB.7.4.2. Türk-İslam medeniyetinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkılarını tartışır.

SB.7.5.3. Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir.

SB.7.5.4. Tarih boyunca Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanır.

SB.7.6.1. Demokrasinin ortaya çıkışını, gelişim evrelerini ve günümüzde ifade ettiği anlamları açıklar.

SB.7.6.2. Atatürk'ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklar (MEB, 2018).

1. Bölüm: Saka / İskit Dönemi, Bozkırda İlk İzler Bölümü

Belgeselin 1. bölümünde 03.00-3.29 dakikaları arasında yer alan “*Türklerin ana yurdu olarak bilinen Orta Asya, denizlerden uzak iç kesimlerde yer alan sert kara iklime sahip bir coğrafyadır. Genel hatlarıyla doğuda Kingan Dağları, batıda Hazar Denizi ve Ural Dağları kuzeyde Balkay Gölü, Yenisey ve Obi nehirleri bölgesi, güneyde ise Sarı Irmak, Himalaya, Pamir ve Hindikuş dağları ile çevrilidir.*” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.1 numaralı “Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal,

ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Tarihi kaynaklarda “Türkistan” olarak anılan Orta Asya, Türklerin ilk ana yurdu olarak bilinir. Araplar, Orta Asya için 7. ve 8. Yüzyıllardan itibaren Türkistan tabirini kullanmıştır. Fars kaynaklarında, İran’ın doğusunda kalan, Çin’e kadar olan topraklara Türkistan denmiştir. Aşıkpaşazade, Osmanlı soyunun Türkistan’dan geldiğini yazmıştır. Evliya Çelebi, seyahatnamesinde birçok yerde Türkistan kelimesini kullanmıştır (Alkan ve Yıldızgil, 2018: 21-23). Tarihi kaynaklarda Türkistan olarak bahsedilen Orta Asya coğrafyası, 6.Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında şu şekilde belirtilmiştir: “*Türkler, doğuda Kingan Dağları, batıda Hazar Denizi, güneyde Hindikuş Dağları ve Karanlık Dağları, kuzeyde ise Sibiry’a kadar uzanan alanda devletler kurarak yaşamıştır.*” (MEB, 2022a). Yukarıda anlatıldığı gibi belgeselde bahsedilen konuyla ders kitabında bahsedilen konu paralellik göstermektedir. Bu ifadelerin ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 1. bölümünde 03.45-07.06 dakikaları arasında yer alan “*Türklerin dünya sahnesine çıkış noktalarının Altay dağları günümüz Kazak stepleri olduğu kesin olarak iddia edilebilir. Çünkü bu bölgede bunun somut kalıntıları olan arkeolojik eserler var. Arkeolojik veriler o dönemde o bölgedeki Türk dünyasında ortak bir kültürün oluştuğunu gösteriyor. Ön Türk tarihi olarak nitelenen M.Ö 5. ve 3. bin yıllar aralığında Hazar, Ural, Altaylar arasında bir Türk kültürünün varlığı, bunun günümüz Kafkas, Anadolu ve İran coğrafyası ile ilişkiler içinde bulunduğu hatta buralarda kültürel eyaletler oluşturduğu tezi de akla yatkındır. Bunun en önemli kanıtlarından biri Türk kültürünün ve Türkçe’nin Elam, Sümer, eski Mısır kültürleri ile çok önemli ortak noktalarının olmasıydı. Dil, inanç, maddi kültür gibi önemli alanlarda görülen biçim ve içerik benzerliği bu tezi güçlendirdi. Zaman zaman bu eski uygarlıklardan bazıları doğrudan Türk uygarlığının bir parçası olarak tanımlandı.*” Prof. Dr. Dosbol Baygunakov (Kazakistan Joldasbekov Enstitüsü). “*Sümerce metinlerde geçen kelimelerle eski Türkçedeki kelimelerin örtüşmesi yani aynı olduklarının kanıtlanması bize neyi gösteriyor neyi ifade ediyor? Şunu ifade eder; Sümerlerin kuzeyinde yaşayan kavim İsa’dan önce 3000 yılı döneminden sıfıra kadar olan dönemde orada yaşayan ve Sümerceye bu kelimeyle veren dil, Türk dilidir. Birinci kanıt budur ama bu kanıtın getirdiği çok daha önemli bir gerçek vardır o da şudur. Demek ki tarihin tespit edebildiği ve tarihin başladığı gün Kuzey Mezopotamya’da yaşayan Güneydoğu Anadolu’ya uzanan*

o dilin sahibi olan millet Türklerdir. Yani bir başka açıdan şöyle düşünersek, Anadolu'da birçok kavim yaşamıştır, bunlar kaybolmuşlardır. Bugün Türkler yaşamaktadır. Tarihte farklı kavimler de yaşamış kaybolmuştur. Ama tarihin tespit edebildiği ve bugün yaşayan en eski kavim Türklerdir. Buradan bu sonucu çıkarmamız mümkündür. Sümerce Dingir, Türkçe Tengri, Sümerce Kap-kagak, Türkçe kap-kaçak, Sümerce Men, Türkçe Ben, Sümerce sag, Türkçe sağ, Sümerce Aş, Türkçe Aş... Bu örnekler çoğaltılabilir. Diller arasındaki benzerlik sadece Sümerce ile Türkçe arasında değil aynı zamanda Türkçe ile Elam, Guti, Hurri arasında da görülür. Ayrıca Urartuların diliyle Türkçe arasında yapı bakımından tam bir benzerlik bulunur.” Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.4.1 numaralı “Sosyal bilimlerdeki çalışma ve bulgulardan hareketle sosyal bilimlerin toplum hayatına etkisine örnekler verir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Sümerlerin kültürel özellikleri, sosyal hayatları, Sümercedeki kelimelerle Türkçe kelimelerin benzerliği, Sümercenin Ural-Altay dil grubu içerisinde yer alması, Türkistan coğrafyasındaki Türklere ait efsanelerin Sümerlerde de olması, mimari yapıların ve inançlarının benzerliği gibi etkenler Sümerlerin Mezopotamya bölgesine Orta Asya bölgesinden geldiğini işaret etmektedir. Sümerler oluşturdukları gelişmiş uygarlık sayesinde çevre kültürleri etkilemiştir. Aynı zamanda Sümerlerden sonra gelen toplumlarda bu uygarlıktan etkilenmiştir. Sümer dili, eklemeli ve bitişik yapısıyla Türk dil grubuna yakın bir özellik göstermektedir (Mandaloglu, 2011). Kaynaklardan elde edilen bilgiler, Türklerle Sümerlerin bir şekilde etkileşim halinde olduklarını göstermektedir. Uygarlıkların dil yapısını inceleyen sosyal bilime filoloji denilmektedir. Sosyal bilimler, toplumların geçmişlerini, yaşadıkları yerleri, yaşama biçimlerini, kültürel özelliklerini inceleyen bilim dallarının genel adıdır. İnsanlar, yaşadıkları değişimleri ve gelişmeleri anlayabilmek ve anlatabilmek için sosyal bilimlerden faydalanmaktadır (MEB, 2022a). Yukarıdaki bilgiler ilgili kazanım çerçevesinde belgeselin bu bölümünün kullanılabilirliğini göstermektedir.

Belgeselin 1. bölümünde 24.50-25.50 dakikaları arasında yer alan “*Konargöçer hayat tarzında atın önemi büyüktür. Sürülerin idaresinde, ulaşımda, beslenmede ve savaşta at her şeyden değerlidir. Atı evcilleştirip, at kültürünü dünyaya armağan eden millet Türklerdir. Türklerin atı evcilleştirmesi onların büyük toprakları fethetmesini sağlamıştır. Kaşgarlı Mahmut at Türk'ün kanadıdır demiştir. Eski Türk Hakan'ı Alper Tunga ise gökte ay nasıl bir süsse Türk için de at öyle bir süstür ifadesini kullanmıştır.*”

Prof. Dr. Ahmet Tontabay (Kazakistan Tarih Ve Etnoloji Enstitüsü)'ın ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.1 numaralı “Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Bozkır kültürü, konar-göçer yaşam tarzından ötürü hayvancılığın ön plana çıktığı bir kültürdür. Bu kültür içerisinde at önemli bir yer tutmaktadır. Atın öneminden dolayı bozkır kültürüne atlı kültür de denilmektedir (Durmuş, 2017). Afanasyevo ve Andronova kültür bölgesinde at ve koyun kemikleri aynı bölgede bulunmuştur. Buradan, Türklerin at ve koyundan ekonomik ve sosyal anlamda faydalandıkları görülmektedir (Kafesoğlu, 2010: 305). 6.Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında Türklerin en önemli geçim kaynağı olarak hayvancılıkla uğraştıklarından, konar-göçer Türklerin, koyun, sığır ve at gibi hayvanları beslediklerinden bahsetmektedir. Türkler, atı evcilleştirerek hem günlük yaşamlarında hem de savaşlarda kullanmışlardır (MEB, 2022a). Bu bilgiler doğrultusunda ilgili kazanım için belgeselin bu bölümünün fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Bölüm: Hunlar, Bozkır İmparatorluğu Bölümü

Belgeselin 2. bölümünde 08.35-09.15 dakikaları arasında yer alan “*Kazakistan Yedisu bölgesinde Anrakay Dağlarında yer alan kaya resimleri kompleksi 2004 yılında UNESCO tarafından dünya kültür mirası listesine alınmıştır. Binlerce kaya resimlerinden oluşan bu kompleksde çizimler arasında güneş biçimli kafalar olan ilahi varlıklar, topuzlu savaşçılar, evlenen çiftler, doğum yapan kadınlar gibi çeşitli figürler bulunmaktadır. Bu çizimlerin yanında çok sayıda insan ve hayvan grupları, avlanma, boğaların kurban edilmesi gibi sahneler vardır.*” ifadelerinin geçtiği kısım S.B. 5.7.4 numaralı “Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Bir toplumun kendisinden sonra gelecek olan nesle bıraktığı unsurlara miras denir. Miras, bizlere geçmişteki atalarımızın bir armağanıdır. İnsanlığın tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte günümüze sanat, edebiyat, mimari, bilim gibi birçok maddi-manevi miras kalmıştır. Zamanla bu miras sadece üretildikleri toplumun değeri olarak kalmamış, aynı zamanda tüm insanlığın ortak değeri haline gelmiştir. Günümüzdeki ortak miras eserleri, bulundukları yere bakılmaksızın tüm dünyanın ortak malı sayılmıştır (MEB, 2023). Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün Genel Konferansı'nda 16 Kasım 1972'de

kabul edilerek 17 Aralık 1975 yılında yürürlüğe girmiştir. İnsanoğlu eliyle veya doğal yollarla ortaya çıkan benzersiz varlıkların sadece bulunduğu devlete ait olmayıp aynı zamanda tüm insanlığın ortak mirasının bir parçası olduğu ve bu eserleri korumanın herkesin faydasına olduğu toplanan konferansta kabul edilmiştir (Akipek, 2001: 13-39). Yukarda bahsedilen Anrakay Dağlarındaki kaya resimleri kompleksinin UNESCO tarafından 2004 yılında ortak miras listesine alınması, ilgili kazanım kapsamında değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu kazanımın edinilmesinde belgeselin ilgili bölümünün izlenilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 2. bölümünde 15.50-16.18 dakikaları arasında yer alan *“Eski Türk devletlerinde devleti yönetme yetkisinin Tanrı tarafından verildiğine inanılırdı. Bu inanışa dair en belirgin özellik Asya Hun hükümdarı Metehan'ın unvanında görülür. Tanrı kutu Tanhu denilen bir unvanı bulunmaktadır. Yani tanrının kut verdiği kişi Mete diye bahsedilir”* Prof. Dr. Abdülkadir Donuk (İstanbul Üniversitesi)’un ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.1 numaralı *“Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur”* kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Eski Türklerde siyasi iktidar, kut kavramıyla ifade edilmiştir. Kut alan kişi, devleti yönetme yetkisine sahiptir. Orhun kitabelerinde devleti yönetme yetkisinin Bilge Kağan’a Tanrı tarafından verildiğinden bahsedilmiştir. Kök Türk yazıtlarından anlaşıldığı üzere kut, kağan ve ailesine tanrı tarafından verilmektedir. Kutadgu Bilig’de Yusuf Has Hacip kut inancını şöyle açıklamıştır: *“Fazilet ve kısmet kuttan doğar, beglige giden yol ondan geçer, her şey kutun eli altındadır”* (Gömeç, 2009:181-182). Eski Türk devletlerinde hükümdarlığın Tanrı tarafından verildiğine inanılmıştır. Asya Hun Devleti kağanı Mete Han, Gök-Tanrı’nın, güneşin ayın tahta çıkardığı Tanrı Kut’u Tanhu unvanını kullanmıştır (Kafesoğlu, 2010: 239). Eski Türklerdeki siyasi yapının bir parçası olan kut inancı, Türklerin siyasal özellikleri hakkında çıkarımda bulunmamızı sağlamaktadır. İlgili kazanımı gerçekleştirmek adına belgeselin bu bölümünden faydalanılabileceği düşünülmektedir.

Belgeselin 2. bölümünde 18.10-19.30 dakikaları arasında yer alan *“Hunların kullanmış olduğu askeri taktik ve teknikler Çinlilere göre daha gelişmiş olup o bölgenin koşullarına göre düzenlenmiştir. Çin ordusunda okçu atlı birlikler yoktur. Hunlarda ise hareket halindeyken bile ok atabilen süvariler vardır. Çin imparatoru Qin Shi Huang Ti Hun akınlarını engellemek için yerleşim bölgelerini çevreleyen surların sadece Kuzey*

kısımlarını ayakta bırakacak şekilde diğer surlarını birbirine bağlatmıştır. Bu sayede Çin Seddi'ni inşa ettirmeye başlamıştır. Yapımı yüzyıllar süren Çin Seddi, ne Hunların ne Göktürklerin ne de Türk-Moğol ordularının saldırılarını durduramamıştır.” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.1 numaralı “Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Hun ordusu, yerleşik hayatı benimseyen devletlerin ordularından farklıdır. Bu farklar; ordunun ücretli olmaması, ordunun daimi olması ve ordunun temelini süvarilerin oluşturması vb. Onlu sistem ilk defa Asya Hun hükümdarı Mo-Tu (Mete Han) 'nın önderliğinde kurulmuştur. Hun ordusu ağır teçhizatlı birlikler yerine hafif ve hareketli süvarilerden oluşmuştur (Taşağıl, 2020). Türklerin askeri stratejileri ve savaş yetenekleri üstün olan orduları karşısında duramayan Çinliler, Hun akınlarını durdurmak ve kuzey sınırlarını korumak için Çin Seddini yapmıştır. İlk olarak M.Ö. kuzeydeki köylüler kendilerini savunmak için duvarlar örmüştür. Daha sonra M.S.1400’lü yıllarda günümüzdeki duvarlar yapılmıştır (Korkmaz, 2023). 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kültür ve Miras öğrenme alanında bu konuyla alakalı bilgiler mevcuttur. İlgili kazanımın edinilmesi için belgeselin bu bölümünün izlenilmesinin fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 2. bölümünde 24.48-27.28 dakikaları arasında yer alan “Pazırık kurganındaki kazılarda çıkarılan düğümlü halı çok önemlidir. Çünkü dünya halıcılık tarihinde bilinen ve bir bütün olarak bulunmuş en eski düğümlü halıdır. Bu halı pazırık kurganından çıkartıldığı için pazırık halısı olarak adlandırılmıştır. Pazırık halısı M.Ö 3. veya 2. yüzyıla tarihlenen kare biçiminde bir halıdır. Halı üzerinde Hun gülü olarak adlandırılan ve laleye benzeyen bir figür de bulunmaktadır. Bu halı Türk düğümü denilen Gördes düğümü ile yapılmıştır... Kazakistan'ın Issık bölgesinde Kazakistan arkeologları çok önemli bulgular ortaya çıkarmışlardır. Bulunan altın elbiseli adam ise o dönemde ilgili birçok detaya ulaşılmasını sağlamıştır. Kazıyı yapan Kemal Akishev, açılan prens mezarında prensin üzerinde, ayağındaki çizmeden başındaki börke kadar altın ile bezenmiş cesetle karşılaşmıştır. Bu yüzden bu mezara altın elbiseli adam ismi verilmiştir.” Kubatbek Tabaldiev (Kazakistan Tarih Cemiyeti Başkanı)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.1 numaralı “Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Konar-göçer hayat süren bozkır toplumlarında yazılı kaynaklar sınırlıdır. Bozkır kavimlerinin kültür tarihine ilişkin bilgiler genellikle ilişkide bulundukları diğer toplumların bilgilerinden elde edilir. Bununla birlikte yapılan arkeolojik kazılar bozkır toplumları hakkında asıl bilgiye ulaşılan kaynaklardır. Kurganlar bu kaynakların başında gelmektedir. Bozkır insanı, ölümlerini kurgan denilen yığma mezarlara defnetmiştir. Bu mezarlar bozkır toplumlarının tarih ve kültürüne dair önemi bilgiler vermektedir. Bu mezarlardan birisi olan Pazırık kurganında bozulmadan günümüze ulaşmış, bozkırın en eski halısı bulunmuştur. Pazırık halısı olarak adlandırılan bu halı, günümüzde dokunan halıların en eski örneği olarak kabul edilir (Narşap, 2023). Kurgan mezarlardan elde edilen bilgiler, Orta Asya ilk Türk devletlerinin sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerine ilişkin bilgiler vermektedir. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında; “Orta Asya’da Türkler arasında Gök Tanrı inancı yaygındı. Ölümünden sonra hayatın devam ettiğine inanılırdı. Ölen kişi değerli eşyalarıyla beraber kurgan denilen mezarlara gömülürdü.” (MEB, 2022a) şeklinde bahsedilen ifadeler belgeselde geçen bilgilerle uyumaktadır. Belgeselin bu bölümünün ilgili kazanımın edinilmesinde fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 2. bölümünde 27.52-28.40 dakikaları arasında yer alan “Kurgandan çıkarılan altın elbiseli adamın börtünün üstündeki motifte, altından yapılmış çok ince teller şeklinde kıvrılmış hayat ağacı figürü ile karşılaşmıştır. Bu hayat ağacı ölen kişinin ruhunun bir kuş gibi yükseldiğini ve hayat ağacına doğru yeniden buluşmaya gittiğini anlatmaktadır. İkonografik anlam olarak değerlendirilen hayat ağacı kavramı ilk defa burada karşımıza çıkmıştır. Ölen kişinin ruhunun bir kuş gibi göğe yükselmesi ölümünden sonraki hayata inanıldığını ortaya koymaktadır.” Dr. Öğr. Üyesi Fulya Bodur ERUZ (İstanbul Üniversitesi)’un ifadelerin geçtiği kısım S.B.5.2.5 numaralı “Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Eski Türkler, Gök Tanrı inancının yanı sıra tabiat varlıklarına da inanmıştır. Bu kutsal sayılan tabiat varlıklarından birisi de ağaçtır. Türkler, hayatlarının başlangıç ve bitişini, insanların kaderini, günlük yaşamlarını hep Hayat Ağacıyla ilişkilendirmiştir. Türkler, hayat ağacını yaratıcının bir sembolü olarak görmüştür. Diğer milletlerde de değerli olan hayat ağacı motifi Türklerde daha zengin bir anlam ifade etmektedir (Ağaç ve Sakarya, 2015). Günümüze kadar gelen hayat ağacı kavramı, canlılığı, kök salmayı, yaşamı, sonsuzluğu simgelemektedir. Günlük yaşamda süs eşyalarında da kullanılan hayat ağacı motifi günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihi gelişimine örnek

verilebilir. Bu sebeple ilgili kazanımın edinilmesinde belgeselin bu bölümden faydalanılabilir.

3. Bölüm: Avrupa Hunları, Atilla Rüzgarı Bölümü

Belgeselin 3. bölümünde 03.52-05.42 dakikaları arasında yer alan “*Asya Hun Devleti bölündükten ve dağıldıktan sonra Hun boylarının bir kısmı batıya doğru çekilmiştir. M.S. 370’li yılların başında Karadeniz’in kuzeyinden batıya doğru göç eden Hun boyları, Doğu Gotlarına saldırarak yenilgiye uğratmıştır. Ardından Batı Gotlarının üzerine yürüyünce onlar da batıya doğru ilerlemiştir. Hunların önünden kaçan boylar birbirini sıkıştırarak batıya yönelmiştir. Böylece kavimlerin büyük göçü başlamıştır.*” Prof. Dr. Ali Ahmetbeyoğlu (İstanbul Üniversitesi)’nun ifadelerinin geçtiği kısım S.B. 6.2.1 numaralı “Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Asya Hun Devleti ikiye ayrıldıktan sonra kuzey Hunları M.S. 375’ten itibaren batıya göç etmeye başlamıştır. Karadeniz’in kuzeyinden batıya doğru ilerleyen kuzey Hunları önlerine çıkan German kavimlerini batıya doğru göçe zorlayarak büyük bir nüfus hareketliliğine neden olmuştur. Kavimler göçü olarak adlandırılan bu göç dalgası sonucunda M.S. 395’te Roma İmparatorluğu önce ikiye ayrılmış ve daha sonra M.S. 476 yılında Batı Roma İmparatorluğu yıkılmıştır. Avrupa kıtasında siyasi ve sosyal alanlarda önemli değişiklikler yaşanmıştır (Alkan ve Yıldızgil, 2018). 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı’nda Kültür ve Miras öğrenme alanı içerisinde kavimler göçünden bahsedilmektedir. Dolayısıyla ilgili kazanım için belgeselin bu bölümünden faydalanılabilir.

Belgeselin 3. bölümünde 22.00- 23.25 dakikaları arasında yer alan “*Çin’den başlayıp İran’a, oradan da Bizans’ın başkenti Konstantinopolis’e uzanan İpek yolu Çin ile Bizans arasında ticari bir köprüydü. Çin, İran’dan çivit otu, halı ve değerli taşlar satın alıyordu. İran ise Çin’den ipekli kumaşlar alıp bunları batıya Bizans’a satıyordu. Orta Asya’da Göktürkler de İpek yolunda yapılan ticaretten büyük kazançlar sağladılar. İpek yolu güzergâhları çok önemliydi. Bu yüzden İpek yoluna sahip olmak için bölgedeki devletlerarasında yapılan savaşların sonu gelmezdi. Yapılan barış anlaşmaları uzun süre etkili olmazdı.*” ifadelerinin geçtiği kısım S.B. 6.2.5 numaralı “Tarihî ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

6. Yüzyılda güçlü bir devlet haline gelen Göktürkler, geniş bir coğrafyaya hâkim olmuşlardır. Çin’den başlayarak İran ve oradan da Bizans’a ulaşan ipek yolunu kullanan kervanlar, mecburi olarak Göktürk topraklarını kullanmışlardır. Türkler, ipek yolunun bir ucundan diğer ucuna kadar ticari ilişkileri sağlamada köprü görevi görmüşlerdir (Toprak, 2008: 172). 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı’nda Kültür ve Miras öğrenme alanı içerisinde “İpek ve Baharat yolu” başlığı altında tarihi ticaret yollarından bahsedilmektedir. Ders kitabında geçen şu ifadeler : *“İpek Yolu, geçmiş dönemde kurulan devletler için önemli bir ekonomik gelir kaynağıydı. Bu yola hâkim olan devletler güçlenerek diğer devletlere üstünlük sağladı. Bu yüzden siyasi mücadelelere sahne oldu. Tarihte kurulan birçok Türk devleti, İpek Yolu için diğer devletlerle mücadele etti”* (MEB, 2022a) şeklindeki ifadeler, belgeselin ilgili bölümünde bahsedilen konuyla paralellik göstermektedir. Bu bilgilerden hareketle ilgili kazanımı edinmek için belgeselin bu bölümünün faydalı olacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 3. bölümünde 27.38-28.13 dakikaları arasında yer alan *“Göktürkler konargöçer hayat yaşadıkları için genellikle hayvancılıkla uğraşmışlardır. Bununla birlikte doğa koşullarının uygun olduğu bölgelerde tarımla da ilgilenilmişlerdir. Aynı zamanda çok sayıda insanın katıldığı sürekli avına çıkarlardı. Daha çok at ve koyun beslerlerdi. Taşıma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla az sayıda deve de bulunurdu. Sığır ise sadece, ormanlık bölgede yaşayan bazı kabilelerde görülürdü.”* ifadelerinin geçtiği kısım S.B. 6.2.1 numaralı “Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasi, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Göktürkler sapan, orak gibi birçok tarım aletlerini kullanmışlar ve bu tarım aletlerinin yapımında ustalaşmışlardır. Geçim kaynakları hayvancılık olmakla birlikte güney bölgelerinde tarım gelişmiştir (Çeçen, 2021: 100-101). Göktürkler, konargöçer hayat tarzı nedeniyle hayvancılıkla uğraşmışlardır. Temel geçim kaynakları hayvancılık üzerine kuruludur (MEB, 2022a). Belgeseldeki ifadelerin ders kitabıyla uyumlu olduğu görülmektedir. İlgili kazanım kapsamında belgeselin bu bölümünün fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

4.Bölüm: Göktürkler ve Uygurlar, Bir Kültürün Temelleri Bölümü

Belgeselin 4. bölümünde 04.14-05.52 dakikaları arasında yer alan *“I. Göktürk Devletinin dağılmasından sonra tekrar toparlanan Göktürkler, Kutluk liderliğinde*

Ötüken'i ele geçirdiler. Savaş sonrası yapılan kurultayda Kutluk Kağan ilan edilerek İltiş unvanını aldı. İltiş ili derleyip toparlayan kişi demektir. İltiş kağandan sonra yerine geçen oğulları Bilge Kağan ile kardeşi Kül Tigin döneme damga vurmuşlardır. Yanlarında ise Türk tarihinin önemli simalarından olan vezir Tonyukuk vardır. Göktürklerin en önemli kültürel mirası eski Türk alfabesi ve Orhun yazıtlarıdır. Orhun yazıtları bugünkü Moğolistan'ın ve Kırgızistan'ın Talas bölgesinde bulunmaktadır. Yapılan araştırmalara göre Türk askerinin, kağanlarının başbuğunun ve yöneticilerinin resmedildiği balbalların sayısı 1000'den fazladır.” Prof. Dr. Oraz Saltıbayev (Kırgızistan Milli Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B. 6.2.1 numaralı “Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasi, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Kutluk Kağan 682 yılında Oğuzları yenerek Ötüken’de II. Göktürk Devletini resmen kurmuştur. "İltiş" unvanını alan Kutluk Kağan, Çin üzerine önemli seferler düzenlemiştir. Daha sonra tahta geçen Bilge Kağan ve kardeşi Kül Tigin, ülke içerisindeki isyanları bastırarak devlet içerisindeki düzeni sağlamışlardır. Bilge Kağan, vefat eden kardeşi Kül Tigin adına Türk tarihinin en eski metinlerinin yazılı olduğu bir kitabe yazdırmıştır. Bilge Kağan vefat ettikten sonra yerine geçen oğlu Tengri Kağan babası adına bir kitabe diktirmiştir (Bilgili, 2020: 102). Eski Türkler, ölen kağanları veya kahramanları için mezarlarının başına öldürdükleri kişilerin sayısı kadar balbal denilen taş heykeller dikmişlerdir. Balbalların mezar başına dikilmesindeki amaç bunların ölen kişiye hizmet edeceği düşüncesidir (Gömeç, 2011: 98). Yontma taş işçiliğinde ileri bir seviyeye gelen Göktürkler, mezarlar etrafına balbal denilen yontulup şekil verilmiş taşlar dikmişlerdir (MEB, 2022a). Orhun kitabeleri olarak bilinen bu yazıtlar ve balballar dönemin siyasi, kültürel, ekonomik birçok özelliği hakkında bilgi vermektedir. İlgili kazanımın edinilmesinde belgeselin bu bölümünün katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 4. bölümünde 06.20-07.20 dakikaları arasında yer alan “Ötüken’den Karadeniz’e kadar uzanan bölgede irili ufaklı binlerce Orhun yazısı bulunmaktadır. Bunların çoğunluğu taş üzerine nadiren de olsa başka malzemeler üzerine yazılmış yazılardır. Bu kadar geniş bir bölgede binlerce eserin varlığı, Göktürkler dönemindeki okuryazarlığın belli bir seviyeye ulaştığını ortaya koymaktadır. Türklerde yazılı kültürün yayılmış olduğu, onların okuryazarlıkları ve çok zeki oldukları bilinmektedir. 32 harften oluşan gelişmiş bir alfabeleri vardır. Yazıtlar, Türklerin zekasına, eğitimine işaret etmektedir”. Kubatbek Tabaldiev (Kazakistan Tarih Cemiyeti Başkanı)’in ifadelerinin

geçtiği kısım S.B.7.4.1 numaralı “Bilginin korunması, yaygınlaştırılması ve aktarılmasında değişim ve sürekliliği inceler.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Göktürkler döneminde Türklerde millet olma bilinci yeşermiştir. Buna kanıt olarak Orhun Yazıtları gösterilebilir. Türklerin ilk alfabesi Göktürk alfabesidir. Göktürkler zamanında yalnız yöneticiler değil halkın büyük çoğunluğu okuma yazma bilmektedir. Orhun yazıtları içerisinde Bilge Kağan, Kül Tigin ve Tonyukuk yazıtların günümüze kadar gelen en sağlam kitabelerdir. Bu yazıtlar, Göktürk alfabesinin günümüze kadar ulaşmasına ve daha sonraki yıllarda yaygın olmasına katkı sağlamıştır (Çeçen, 2021: 100-101). Günümüz Avrupa milletlerinin neredeyse hiçbirinde milli bir dil ve yazının bulunmadığı bir dönemde Göktürkler, gelişmiş bir dil ve yazıya sahip olmuşlardır. Orhun kitabelerinde taş üzerine yazılar yazarak bize dönem hakkında önemli bilgiler bırakmışlardır (Akyüz, 2015). Yazının icat edilmesinden sonra bilginin kalıcılığı artmış ve geçmiş dönem hakkındaki bilgiler bu sayede günümüze kadar ulaşabilmiştir. Yazının üzerine yazıldığı malzeme, medeniyet geliştikçe değişikliğe uğrayarak daha işlevsel hale gelmiştir. Göktürklerden günümüze ulaşmış taş sütunlar üzerine yazılmış irili ufaklı binlerce kitabe bulunmaktadır. Göktürkler ve o dönem hakkında bilgiler veren bu yazıtlar, bilginin korunması ve aktarılmasında çok önemli bir yer edinmiştir. 6.Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında Bilge Kağan ve Kül Tigin anıtlarına yazılan yazılardan bilgiler yer almaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda ilgili kazanımın edinilmesinde belgeselin bu bölümünün fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 4. bölümünde 15.55-17.40 dakikaları arasında yer alan “Orta Asya ilk Türk Devletlerinden Hunlar ve Göktürkler gibi Uygurlar da Gök Tanrı dinine inanırlardı. Eski Türk inancına göre Gök tanrı ezeli ve ebedi olan, hükümdarlara kut veren, insanların yaratıcısı olan, onlara kaderler tayin eden insanüstü bir varlıktır. Arkeolojik araştırmalar göstermektedir ki, Uygurlarda geleneksel bozkır kültürünün yanı sıra tarım da çok gelişmiştir. Uygurlar, değirmen taşları ve harman tokmakları kullandılar ve sulama yaptılar. Bazı Uygur mezarlarında ölü ile birlikte gömülen darı gibi tahıl kalıntılarına rastlanmıştır...” Valeri Kolçenko (Kırgızistan Tarih Müzesi)’nin ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.1 numaralı “Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Uygurlarda ekonominin temelini koyun, at, sığır ve deve gibi hayvan yetiştiriciliği oluşturmaktadır. Uygurların mani dinini benimsemesi ile birlikte tarım gelişmeye

başlamıştır. Arkeologların araştırmalarına göre Uygurlar, değirmen taşı, harman tokmağı kullanmıştır. Aynı zamanda sulama sistemi kurmuşlardır. Uygur mezarlarında bulunan ölü ile birlikte gömülmüş tahıl kalıntılarına rastlanması, Uygurların tarımla uğraştıklarını gösterir (Taşağıl, 2020: 222). Eski Türk inancına sahip Uygurlar Maniheizm dinini benimsedikten sonra bu dinin etkisiyle yerleşik hayata geçmişlerdir. Maniheizm dininin savaşmayı ve et yemeği yasaklaması, Uygurların savaşçılık özelliklerini azaltmıştır. Uygurların yerleşik hayata geçmesi sosyal, ekonomik ve kültürel hayatlarında önemli değişikliklere sebep olmuştur (MEB, 2022a). Uygurların Mani dinini benimsemesi onların sosyal ve kültürel hayatında birçok değişikliğe sebep olmuştur. Yerleşik hayata geçen ilk Türk devleti kabul edilen Uygurların tarımla uğraştıklarını gösteren arkeolojik kalıntılar, dönemin sosyal ve ekonomik yapısı hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu bilgiler doğrultusunda ilgili kazanımın edinilmesinde belgeselin bu bölümünün fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

5.Bölüm: Avrupa'daki Türk Devletleri, Karadeniz'e Doğru Bölümü

Belgeselin 5. bölümünde 21.45-22.12 dakikaları arasında yer alan *“Türkler, Orta Asya ve batıda yıldızı parlayan ve sönen veya başka bir güce dönüşen birçok devlet kurmuştur. Türkler, yerleştikleri yerlere kültürlerini de taşımışlardır. Farklı zaman ve bölgelerde yaşamış olmalarına rağmen, bu ortak kültür sayesinde Türk tarihinin takip edilmesi mümkün olmuştur.”* ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.1.2 numaralı *“Sosyal, kültürel ve tarihî bağların toplumsal birlikteliğin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz eder.”* kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Türklerin birçok farklı coğrafyada devlet kurmasına rağmen ortak kültürlerini koruduklarından bahseden bu ifadeler toplumsal birliğin Türkler arasında oluştuğunun ve tarihi bağların kopmadığının göstergesidir. Türkler farklı zaman ve coğrafyada ortak kültürlerine sahip çıkmasıyla takip edilebilmiştir. Türklerdeki bu tarihi ve kültürel birlik yukarıda bahsi geçen kazanıma uygunluk göstermektedir. İlgili kazanım için belgeselin bu bölümünden faydalanılabilir.

6. Bölüm: Türkler ve İslamiyet, Büyük Buluşma Bölümü

Belgeselin 6. bölümünde 03.01-04.40 dakikaları arasında yer alan *“751 yılında Abbasiler ile Çinliler arasında yapılan ve Türk boylarının Abbasi'leri desteklemesi ile kazanılan Talas savaşı, Türkler için bir dönüm noktası olmuştur. Bu savaş sonrasında Türkler, Abbasiler aracılığıyla İslamiyet'i tanıdılar. Karma bir toplum olan Abbasiler,*

halife Memun zamanında ordunun kapılarını Türklere açmıştır. Daha sonra halife olan Mutasım'ın annesi Türk'tü. Bu sebeple ordunun yönetimi adeta Türklerin eline geçti. Türkler Bağdat'ta güçlenince bu durum bazı Araplar rahatsız etti ve bu rahatsızlığı halifeye şikayet ettiler. Bunun üzerine halife, Türkleri yeni yaptırdığı garnizon şehri Samarra'ya yerleştirdi ve Samarra'yı başkent yaptı. Bu değişiklik Mutasım'ın Türklere ne kadar değer verdiğini gösterir. Başkent Samarra'da Türkler boylarına göre mahalle mahalle yerleştirildiler.” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.3 numaralı “Türklerin İslamiyet'i kabulleri ile birlikte siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

6.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Kültür ve Miras Öğrenme Alanı içerisinde, belgeselde geçen yukarıdaki bilgilerle paralellik gösteren ifadeler mevcuttur. Ders kitabında geçen; “Emevi Devleti ve Kök Türklerin yıkılmasını fırsat bilen Çinliler, ticaret amacıyla kullanılan İpek Yolu'nu ele geçirmek için Orta Asya'da yayılmaya başladılar. Çinliler ile Abbasi Devleti artık komşu olmuşlardı. İki devlet arasında 751 yılında Talas Savaşı meydana geldi. Bu savaş sırasında Türkler, Abbasilere yardım ettiler. Türklerin yardımıyla Abbasi Devleti bu savaşı kazandı. Böylece Orta Asya'daki Çin tehlikesi ortadan kalktı. İslamiyet, Orta Asya ve Hindistan'a doğru yayılmaya başladı. Talas Savaşı sonrasında Abbasiler, Türkleri ordu ve devlet yönetiminde önemli görevlere getirdi. Abbasi halifesi Mutasım, Bağdat yakınlarında sadece Türklerin yaşaması için Samarra şehrini kurdurdu. Bu gelişmelerden sonra İslamiyet Türkler arasında hızla yayılmaya başladı.” (MEB, 2022a) şeklindeki ifadeler belgeselin bu bölümünün ilgili kazanımın edinilmesinde fayda sağlayacağını göstermektedir.

7. Bölüm: Müslüman Türk Devletleri, Doğudan Yükselen Işık Bölümü

Belgeselin 7. bölümünde 06.20-06.52 dakikaları arasında yer alan “Karahanlılar'ın kurmuş olduğu yapı, Türk tarihi için siyasi, kültürel ve ekonomik anlamda çok önemlidir. Karahanlıların yönetimi altında farklı dinsel, kültürel ve etnik topluluklar yaşamıştır. Karahanlılar bu farklı unsurları kendi yönetimleri altında birleştirmeyi başarmış ender devletlerden birisidir. Bu topluluklara birtakım haklar da vermiştir.” Ekber Necef (Azerbaycan Milli Araştırmalar Merkezi)'in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.1.3 numaralı “Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklılıklara yönelik ön yargıları sorgular.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Tarih boyunca Türk milleti adaleti ve hoşgörüsüyle tanınmıştır. Hâkimiyetleri altında yaşayan farklı ırk ve mezhepten olan toplumların dini hayatına müdahale etmemiş ve onları korumuşlardır. Belgeselde geçen yukarıdaki ifadelerin ilgili kazanımın gerçekleştirilmesinde fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 7. bölümünde 09.07-12.06 dakikaları arasında yer alan “*Karahanlılar döneminde, Türk edebiyatının önemli yapıtlarından olan Yusuf Has Hacıp’in “ Kutadgu Bilig” adlı eseri ve Kaşgarlı Mahmut’un “Divanı Lügat-it Türk” adlı eseri kaleme alınmıştır. “Kutadgu Bilig’de Türk-İslam devletlerinin yönetim biçiminden bahsedilir. Kaşgarlı Mahmut’un “Divanı Lügat-it Türk” adlı eseri ise Türk dilinin ve lehçelerinin öğrenilmesinde paha biçilmez bir hazine değerindedir. Kaşgarlı Mahmut, bu eserini 1072 ve 1077 yılları arasında yazmıştır. O dönemde Türk boylarını dolaşarak bu eseri meydana getirdiğini söylemektedir. Bu büyük oranda doğrudur. Çünkü Divanı Lügat-it Türk eserinin içerisinde o dönemde yaşayan birçok Türk boyunun konuştukları lehçelerden örnekler verir.”* Prof. Dr. Mustafa ÖZKAN (İstanbul Üniversitesi)’ın ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.3 numaralı “Türklerin İslamiyet’i kabulleri ile birlikte siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Kaşgarlı Mahmut, Divanı Lügat-it-Türk adlı eserinde Türklerin yazı dillerini, lehçelerini ve ağızlarının dil özelliklerini derleyerek bunların günümüze ulaşmasını sağlamıştır. Kaşgarlı Mahmut'un bu eseri 1072 yılında yazmaya başlayıp birkaç düzenlemeden sonra 1074 yılında tamamladığı bilinmektedir. Kaşgarlı Mahmut bu eserini Araplara Türkçeyi öğretmek ve Türkçenin en az Arapça kadar zengin bir dil olduğunu kanıtlamak amacıyla yazmıştır (Akalin, 2019: 42-46). 6.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Kültür ve Miras Öğrenme Alanı içerisinde ilk Türk-İslam eserlerinden Kutadgu Bilig ve Divanı Lügat-it-Türk hakkında şu şekilde bilgi verilmiştir: “*Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacıp tarafından Uygur alfabesiyle yazılmıştır. Türk-İslam edebiyatının ilk yazılı örneğidir. Mutluluk veren bilgi anlamına gelmektedir. İdeal bir devlet yönetim sisteminin nasıl olması gerektiğini açıklayan öğretici bir eserdir.*” ve “*Divanı Lügat-it-Türk, Araplara Türkçe öğretmek amacıyla Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılmıştır. Büyük Türkçe Sözlük anlamına gelmektedir. Bu eser yalnızca bir sözlük değil aynı zamanda Türk tarihinin en zengin bilgi kaynaklarından biridir.*” (MEB, 2022a) Ders kitabındaki bilgilerle belgeseldeki ifadeler uyumluluk göstermektedir. İlgili kazanımın gerçekleştirilmesinde belgeselin ilgili bölümünün fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 7. bölümünde 12.46-13.05 dakikaları arasında yer alan “*Karahanlılar pek çok alanda olduğu gibi felsefe alanında da alimler yetiştirmiştir. Farabi, bunlar içerisinde en çok bilineni ve en çok etki yaratan ilim insanıdır.*” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.4.2 numaralı “Türk-İslam medeniyetinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkılarını tartışır.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Felsefe ve diğer bilimlerdeki bilgisi sebebiyle Muallim-i Sani denilen Farabi, bilimsel çalışmalarıyla ön plana çıkmıştır. Felsefe, mantık, psikoloji, ahlak, fizik gibi birçok alanda 100'den fazla eser yazmıştır (Akyüz, 2015: 23). 7.sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Bilim Teknoloji Ve Toplum Öğrenme Alnında yer alan “*Farabi, felsefe, mantık, astronomi, müzik alanlarında çok sayıda eser kaleme aldı ancak bunların çok az kısmı günümüze ulaştı. Felsefe alanındaki çalışmalarıyla “birinci öğretmen” kabul edilen İlk Çağ filozofu Aristo’dan sonra “ikinci öğretmen” olarak tanındı. Ses dalgalarıyla ilgili deneyler yaptı ve müzik aletlerinin yapımı için kurallar belirledi.*” (MEB, 2022b) şeklindeki ifadeler belgeselde geçen konuyla uyumluluk göstermektedir. Kazanımın daha iyi anlaşılması bakımından ilgili bölümün izlenilmesinin fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 7. bölümünde 13.15-14.30 dakikaları arasında yer alan “*...Karahanlılar, kendisinden sonra gelen Türk devletlerini etkilemiş ve bu devletler Karahanlı mirasından yararlanmıştır. İslam tarihi açısından bakıldığında medrese kültürünü ilk defa Karahanlılar ortaya çıkarmıştır. Medrese sistemi ile birlikte ahiliğin de ilk olarak Karahanlılar’da ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Daha sonra Selçuklular aracılığıyla tüm İslam dünyasına yayılmıştır. Karahanlılarla birlikte geleneksel süsleme anlayışı yazı ile bütünleşmiştir. Camilerde Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberin sözlerinden seçilmiş ayet ve hadis metinleri yer aldı.*” Ekber Necef (Azerbaycan Milli Araştırmalar Merkezi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.3 numaralı “Türklerin İslamiyet’i kabulleri ile birlikte siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Türk-İslam sanatının temelleri Karahanlılar zamanında atılmıştır. Karahanlılardan sonraki Türk İslam devletleri kendilerine özgü mimari yapılarla ön plana çıkmıştır. Türkler, özellikle türbe ve mezar anıtlarına önem vermişlerdir. İlk kez Karahanlar zamanında kurulan medreseler, Selçuklular döneminden itibaren zirveye taşınmıştır (Bilgili, 2020: 102). Önceden mescitlerde yapılan eğitim-öğretim faaliyetleri artık mescitlerin bu faaliyetleri kaldıramaması nedeniyle medrese kültürünün ortaya çıkmasını

sağlamıştır. Medrese kültürünün Orta Asya İslam şehirlerinde ortaya çıktığı kabul edilir. Karahanlı hükümdarların bilime önem vermesi, eğitim öğretim kurumlarının her yere yayılmasını sağlamıştır. Karahanlılarda medreselerin kurulmasında önemli olan iki sebep vardır. Birincisi, yeni Müslüman olan Türk boylarının inanışlarını pekiştirmek ve İslamiyet’le çelişen eski inanışların unutturulmasıdır. İkincisi ise etraftaki Şii’lere karşı Sünni Hanefi inançlarını koruma düşüncesidir (Akyüz, 2015: 21-22). Karahanlılar ilk Türk-İslam Devleti olması sebebiyle kendisinden sonra gelen Türk-İslam Devletlerini birçok yönden etkilemiştir. İslamiyet’in kabulüyle birçok değişim yaşanmıştır. Belgeselde geçen ifadelerin ilgili kazanımın gerçekleştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 7. bölümünde 17.20-19.27 dakikaları arasında yer alan “9. ve 10. Yüzyıllarda Horasan ve Maverâünnehir bölgesinin en önemli devletlerinden biri olan Samaniler Devletinin bünyesinden çıkan Gazneliler Devleti, isimlerini başkentleri olan Gazne şehrinden almışlardır. Sultan Mahmut zamanında Gazneli Devleti altın dönemini yaşamıştır. Sultan Mahmut’un en önemli başarısı Hindistan üzerine düzenlediği askeri seferlerdir. Hindistan’a İslamiyet’i yaymak isteyen Gazneli Mahmut, gazilerin dikkatini bu bölgeye çekmiştir. Bu seferlerdeki başarısı Gazneli Mahmut’u İslam dünyasında büyük bir kahraman haline getirmiştir. Gazneli Mahmut aynı zamanda bilim insanlarına ve alimlere de çok değer vermiştir. Bu dönemin önemli isimlerinden birisi Biruni’dir. Sultan Mahmut’un danışmanlık görevini üstlenen Biruni aynı zamanda bilimsel çalışmalarını da sürdürmüştür.” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.3 numaralı “Türklerin İslamiyet’i kabulleri ile birlikte siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Samanoğulları Devleti’nin genel valisi olan Alp Tekin önce Samanoğlu tahtına geçmeye çalışmış, bunu başaramayınca da Gazne’ye giderek kendi devletinin temellerini atmıştır. Daha sonra yerine Sebük Tekin geçmiştir. Onun zamanında Pakistan, Afganistan bölgesi İslamlaşmıştır. Sebük Tekin’den sonra tahta geçen Gazneli Mahmut zamanında Gazne Devleti en parlak zamanını yaşamıştır. Gazneli Mahmut 1001 ve 1027 yılları arasında Hindistan’a 17 büyük sefer düzenlemiştir. Bu seferlerden elde ettiği ganimetleri Hicaz’a göndermiştir. Hindistan’daki putları yıkarak oralara camiler yaptırmıştır. Aynı zamanda Türkistan’dan birçok alim getirmiş ve Hindistan’da İslam dinini yaymaya çalışmıştır. Gazneli Mahmut, Abbasi halifesini Büveyhoğullarının baskısından kurtarmıştır. Gazneli sultanlar ilime ve sanata önem vermişlerdir. Gazneliler birçok bilim insanı ülkelerine davet etmişlerdir (Alkan ve Yıldızgil, 2018: 92-96). 6.sınıf Sosyal

Bilgiler Ders Kitabı Kùltür ve Miras Öğrenme Alanında yer alan şu ifadeler; “*Gazneli Mahmut bilim ve sanata önem veren bir hükümdardı. Sarayında dönemin önemli bilginlerini toplamıştı. Bîrunî de bunlardan biriydi. Gazneli Mahmut, Bîrunî için “Sarayımın en değerli hazinesi” ifadesini kullanmıştı.*” (MEB, 2022a). Belgeseldeki ifadelerle benzerlik göstermektedir. Belgeselin bu bölümünün İlgili kazanımın edinilmesine fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

8. Bölüm: Altınordu ve Hanlıklar, Avrupa’da Müslüman Türkler Bölümü

Belgeselin 8. bölümünde 21.02-21.30 dakikaları arasında yer alan “*Timur Devleti hükümdarlarından Uluğ Bey, meşhur olan Zici’yle yani yıldızlar kataloğu ile bilim tarihinde çok bilinen önemli bir bilim adamıdır. Hatta onun bilim adamlık yönü hükümdarlık kariyerinin çok önüne geçmiştir. Başkent Semerkant’ta kurdurmuş olduğu rasathane ve burada yaptığı gözlemler ile oluşturdıkları yıldızlar kataloğu tüm İslam dünyasında takvim ve zaman hesaplamalarında bir referans kaynağı olarak kullanılmıştır.*” Prof. Dr. Hayrunnisa Alan (Medeniyet Üniversitesi)’ın ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.4.2 numaralı “Türk-İslam medeniyetinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkılarını tartışır” kazanımı ile ilişkilendirilebilir

Uluğ Bey’in Semerkant’ta hem medrese hem de rasathane olarak yaptırdığı eser dönemin kùltür faaliyetlerinin çok yüksek düzeyde olduğunu gösterir. Uluğ Bey, astronomi çalışmalarına bizzat katılarak bu alanda dönemin en iyi ilim adamlarını etrafında toplamıştır. Bugün elde edilen bilgilere göre Uluğ Bey rasathanesi dönemin bu alandaki merkezi kabul edilmektedir (Yakupovski, 2021: 61-62). Türk İslam dünyasının önemli bilim insanlarından olan Uluğ Bey Timur’un torunudur. Hem hükümdar hem bilim insanı olan Uluğ Bey kurmuş olduğu rasathane ile ilim dünyasına önemli katkılar sağlamıştır. Belgeselde geçen ifadelerin ilgili kazanımla uyumlu olduğu düşünülmektedir.

9.Bölüm: Türk Dünyası, Ezher’den Tac Mahal’e Bölümü

Belgeselin 9. bölümünde 24.30-24.48 dakikaları arasında yer alan “*Babür Devleti’nde Cihangir’den sonra tahta çıkan I. Şah Cihan, çok sevdiği eşi adına yaptırmış olduğu Agra’daki Tac Mahal ile adını tüm dünyaya duyurmuştur. Tac Mahal, Babür mimarisinin en önemli eseri olarak kabul edilir.*” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.5.7.4 “Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Babür Sultanlarından olan Cihan Şah, eşi Mümtaz Mahal için Hindistan'ın Agra şehrinde 1631-1654 yılları arasında Tac Mahal adını verdiği anıt mezarı inşa ettirmiştir. 1983 yılında UNESCO tarafından koruma altına alınan Tac Mahal, Babür mimarisinin günümüze ulaşmış en önemli eseri olarak kabul edilir. Şah Cihan, bu eserin yapımı için doğunun en iyi ustalarını davet etmiştir. Bunlardan birisi de ünlü Türk mimarlarından, Mimar Sinan'ın çırağı olan Üstad Muhammed İsa Efendi'dir. Bu yapının inşaatında 20 bine yakın işçi çalışmıştır (Abeldayev, Avakova, ve Bokuleva, 2012). Dünya ortak mirasının önemli eserlerinden olan Tac Mahal'den bahsedilen belgeselin bu bölümünün ilgili kazanım kapsamında kullanılabileceği düşünülmektedir.

10. Bölüm: Oğuzlar ve Selçuklular, Oğuzname Bölümü

Belgeselin 10. bölümünde 13.38-15.15 dakikaları arasında yer alan “*Oğuzlar, İslamiyet’i kabul etmeden önce eski bozkır Türk inanışlarını benimsiyordu. Bu inanışta en büyük güç Gök Tanrı’ydı. Kağanlara zaferler kazandıran Gök Tanrı’ydı. Birine kızdıkları yahut zulme uğradıkları zaman ellerini göğe kaldırarak bir Tengri diye söylenirlerdi. Müslümanlığa da büyük bir teveccühleri vardı ve saygı gösteriyorlardı. Mesela bir hadisede tövbe estağfurullah denilince hemen onlar da o kişiler gibi tövbe estağfurullah derlermiş. Kur'an-ı Kerim'deki alemlerin rabbi kavramı ile Gök Tanrı inancı arasında da çok önemli benzerlikler bulunmaktaydı.*” (Prof. Dr. Tufan Gündüz). “*İslamiyet ile Gök Tanrı inancı arasındaki benzerlikler oğuzların İslamiyet’i benimsemesini kolaylaştırmıştır. Selçuk Bey taht mücadelesine girip kaybedince Oğuz Yabgu Devleti'nden ayrıldı. Kendisine bağlı Oğuz boyları ile birlikte 990 yılında Cend bölgesine inip orada Müslüman oldular.*” Prof. Dr. Gülay Ögün Bezer (Marmara Üniversitesi). “*Selçuk Bey'in bu kararı sadece Oğuzların, Kınıkların değil bütün Türklerin, yakın doğu İslam dünyasının ve hatta dünya tarihinin akışını değiştiren muazzam bir dönüşme sebebiyet vermiştir.*” Prof. Dr. Alemdar Yalçın (Gazi Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.3 numaralı “*Türklerin İslamiyet’i kabulleri ile birlikte siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark eder.*” kazanımı ile ilişkilendirilebilir

Türklerin inandığı ve Kök Tanrı dini olarak adlandırılan inancın temelinde, her şeyi yaratan bir tanrı vardır. Öldükten sonra tekrar dirileceğine inanılır. Ölen kişilere saygı gösterilir. Tanrı için kurbanlar kesilir (Gömeç, 2011: 90). Oğuzlar, İslam dinine benzer tek bir tanrının varlığına inanmıştır. Bu inanışa göre, her şeyin yaratıcısı ve her şeye gücü yeten tanrıdır. Ahiret, cennet ve cehennem inancı vardır. Ancak inandıkları

tanrının tasviri konusunda yeterli bilgi yoktur. İbn-i Fazlan Seyahatnamesinde bir oğuz Türk'üne misafir olduğunu ve bu kişinin kendisine “Rabbinizin hanımı var mı” diye sorduğunu, kendisinin estağfirullah diyerek tövbe ettiğini, oğuzun da bu sözleri tekrarladığını aktarmıştır (Demir, 2004: 21). Oğuz Yabgu devletinde sübaşı olarak görev yapan Selçuk, yabgu ile yaşadığı sorunlar nedeniyle göç ederek Cend şehrine gelmiştir. Bölgenin güçlü devleti olan Samanilerin düşmanlığını kazanmak istemeyen Selçuk Bey, siyasi bir karar alarak İslamiyet'i din olarak kabul etmiştir. Samanilerden, İslam dinini öğretecek Müslüman din adamları göndermesini talep etmiştir. Böylece güney komşusu olan Samanilerle olası din savaşlarının önüne geçmiştir. Selçuk Bey'in bu kararı hem Selçukluların o bölgede tutunmasını hem de ilerde Tuğrul ve Çağrı Beyler idaresinde bir Selçuklu Devletinin kurulmasını sağlamıştır (Piyadeoğlu, 2021: 15-16). Selçukluların İslamiyet'i kabul etmesi hem Selçuklu ve sonraki Türk devletleri için hem de dünya tarihi için büyük değişimlere yol açmıştır. Bu bilgilerden hareketle ilgili kazanımın edinilmesinde belgeselin bu bölümünün fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 10. Bölümünde 19.32-20.45 dakikaları arasında yer alan “*Büyük Selçuklu Devleti, Tuğrul Bey'in 1038 yılında Nişabur'da tahta çıkmasıyla kuruldu. Gazneliler ile Selçuklular arasında 5 yıl boyunca süregelen savaşlar sonunda Dandanakan'a kadar geldi. 23 Eylül 1040 tarihinde Selçuklular ve Gazneliler için kritik bir savaş olan, hayati önem taşıyan Dandanakan savaşını Selçuklular kazanarak Horasan bölgesini ele geçirdiler. Selçuklu hanedan üyelerinden Tuğrul Bey, Çağrı Bey, Musa Yabgu, Kutalmış gibi ileri gelenler bu savaştan sonra kurultay toplayarak devleti yapılandırdılar.*” Prof. Dr. Gülay Öğün Bezer (Marmara Üniversitesi)'in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.4 numaralı “Türklerin Anadolu'yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

1035'ten itibaren sürekli savaş halinde olan Gazneliler ve Selçuklular nihayet kesin sonuçlu bir meydan savaşı için Dandanakan kalesi önlerinde karşılaşmıştır. 22- 24 Mayıs 1040 tarihlerinde 3 gün süren ve ölüm kalım savaşı olan Dandanakan Savaşı'nda Çağrı Bey'in askeri bilgisi ve taktikleri karşısında yorgun ve susuz olan Gazne ordusu büyük bir yenilgiye uğratılmıştır. Bu savaştan sonra Selçuklular tam bağımsızlıklarını kazanmıştır. Tuğrul Bey Savaş meydanındaki çadırında "Horasan Selçuklu Hükümdarı" ilan edilmiştir. Fethedilmesi planlanan ülkeler için Selçuklu ailesi arasında paylaşımlar yapılmıştır. Selçuklular, Tuğrul, Çağrı ve Musa İnanç beyler arasında devletin yönetimini paylaşmıştır (Sevim ve Merçil, 1995).

6.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders kitabında Kültür ve Miras Öğrenme alanında geçen şu ifadeler: “*Tuğrul Bey ve Çağrı Bey, Anadolu’nun yurt edinmek amacıyla uygun bir yer olduğuna karar verirler. Tuğrul Bey, Nişabur şehrinde adına hutbe okutarak devletin bağımsızlığını ilan eder (1040). Bunun üzerine Gazneli hükümdarı Sultan Mesut, büyük bir ordu ile Tuğrul Bey ve Çağrı Bey önderliğindeki ordunun üzerine yürür. İki kuvvet 1040 yılında Dandanakan adı verilen yerde karşı karşıya gelir. Yapılan savaşı Selçuklular kazanır. Dandanakan Savaşı’ndan sonra Tuğrul Bey, sultan unvanıyla hükümdar ilan edilir. Bu savaşla birlikte Büyük Selçuklu Devleti’nin resmen kurulduğu kabul edilir.*” (MEB, 2022a) belgeseldeki ifadelerle uyumluluk göstermektedir. Selçukluların bağımsızlıklarını tam kazanmasında önemi büyük olan Dandanakan savaşı, Selçukluların güçlenip batıya doğru fetihler yapmasının da önünü açmıştır. Bu süreç ilerleyen yıllarda Anadolu’nun fethedilerek Türk yurdu olmasını sağlamıştır. Belgeselin bu bölümünün ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

11. Bölüm: Büyük Selçuklu İmparatorluğu, Malazgirt’e Doğru Bölümü

Belgeselin 11. bölümünde 03.18 – 05.07 dakikaları arasında yer alan “*Büyük Selçuklu Devleti hükümdarı Tuğrul Bey, 1055 yılında yerel yöneticilerle sorun yaşayan Abbasi halifesinin daveti üzerine ordusuyla birlikte Bağdat’a girdi. Tuğrul Bey’in gelişiyle Abbasi halifesi güç kazandı. Abbasi halifesi Tuğrul Bey’i "doğunun ve batının hükümdarı" ilan etti. Selçuk Bey’in torunları olan Tuğrul ve Çağrı Beyler idaresinde iki kısma ayrılan Selçukluların sınırları kısa zamanda genişledi. Çağrı Bey askerleri ile birlikte Anadolu’ya yöneldi. 2-3 yıl Doğu Anadolu Bölgesi’nde akınlarda bulunan Çağrı Bey, keşif akını dönüşünde zengin ganimetler getirmiştir. Bunun dışında Anadolu’da kendilerine karşı koyabilecek hiçbir kuvvet bulunmadığını Tuğrul Bey’e söylemiştir. Bu biraz süslü bir cümle olarak görünebilir ama müstakbel bir Selçuklu şehzadesinin Anadolu’nun fethedilebilirliğini tespit ettiği an olarak tarih kaydetmelidir.*” Prof. Dr. Gülay Ögün Bezer (Marmara Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.4 numaralı “Türklerin Anadolu’yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Selçuk Beyin ölümünden sonra, hâkimiyetleri altındaki Türkmenlere yeni yurt bulmak isteyen Tuğrul ve Çağrı beyler, Anadolu’ya keşif akını yapmaya karar vermiştir. Tuğrul Bey ulaşılması zor olan fakat savunması kolay olan çöl bölgesine çekilirken, Çağrı bey emrindeki 3.000 kişilik atlı birlikleriyle doğu Anadolu’ya yönelmiştir. Çağrı Bey Doğu Anadolu’da Gürcü ve Ermeni yurdunda bir müddet kalıp orada keşif akını yaptıktan

sonra Mâverâünnehr'e Tuğrul Bey'in yanına dönmüştür. Çağrı Bey sefer dönüşünde kardeşi Tuğrul Bey'e Anadolu'da kendilerine karşı koyabilecek bir gücün olmadığını belirtmiştir (Kafesoğlu, 2016: 20-21). 6.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Kültür ve Miras Öğrenme Alanı içerisinde “*Türklerin Anadolu’yu yurt edinme sürecini Tuğrul Bey ve kardeşi Çağrı Bey başlatır. Nüfusun artması, siyasi anlaşmazlıklar, olumsuz iklim koşulları, salgın hastalıkların insanları ve hayvanları etkilemesi Türkleri yeni yurt arayışına zorlar. Tuğrul Bey, kardeşi Çağrı Bey’i yeni bir yurt bulması için sefere gönderir. Çağrı Bey, beraberindeki kuvvetlerle 1015 yılında Doğu Anadolu’ya gelir. Çağrı Bey, yapmış olduğu keşif akınları sırasında edindiği gözlemleri Tuğrul Bey’e bildirir.*” (MEB, 2022a) şeklinde geçen ifadeler belgeselde geçen ifadelerle uyumluluk göstermektedir. Bu durum ilgili kazanımın edinilmesinde belgeselin bu bölümünün fayda sağlayabileceğini göstermektedir.

Belgeselin 11. bölümünde 05.50-07.20 dakikaları arasında yer alan “*Bazı Bizantistlerin, Selçukluların Anadolu üzerinde doğrudan bir fetih stratejisi olmadığını söylemelerine rağmen ısrarla bunun tam tersi olduğunu söylemek mümkündür. Zira Selçuklu ileri gelenleri bu soydaşlarını yerleştirecek yurt bulmakla mükelleftiler devlet geleneği icabı. Bunun için Selçuklu sultanları Tuğrul Bey, sonra Alparslan, Melikşah başta olmak üzere hanedan mensubu birçok melik Kutalmış, Yakuti, İbrahim İnal gibi önde gelen Selçuklu melikleri birçok Türkmen beyi o oğuzlara öncülük ederek fethin yönünü İslam topraklarından halifenin ve İslam aleminden rahatsız olduğu bu coğrafyadan Azerbaycan üzerinden Anadolu’ya sevk ettiler. Oğuzlara açıkça Diyar-ı Rum-a kaza etmeleri bu yolla hem sevap kazanıp öte taraftan Romalılardan fethedecekleri toprakları yurt edinmeleri hedefi gösterildi. Yani bundan sonra batı istikametinde Büyük Selçuklu sultanlarının takip ettiği siyaset tam anlamıyla Anadolu’nun fethi stratejisi üzerine kurulacaktı.*” Prof. Dr. Gülay Öğün Bezer (Marmara Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.4 numaralı “Türklerin Anadolu’yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Dandanakan Savaşından sonra Selçukluların resmen kurulmasıyla birlikte Orta Asya’dan İslam ülkelerine doğru yoğun Türkmen göçleri yaşanmıştır. Gazneliler ve Karahanlıların engelleme çabalarına rağmen artan bu Oğuz göçleri, Horasan bölgesinde çok yoğun bir nüfusun oluşmasına neden olmuştur. Bu göçlerin zorunlu sonucu olarak Selçuklu sultanları, kalabalık Türk nüfusunu “*Küffar Bizans’ın Anadolu’suna yönelme*

ve burada yerleştirme” politikasını uygulamıştır. Bu sayede keşif akınlarıyla yarım kalan cihat hareketleri kaldığı yerden devam etmiştir. Müslüman Türklerin Bizans’la mücadelesi sonunda Anadolu fethedilerek Türk yurdu haline gelmiştir (Sevim, 2020: 35). Abbasi halifesi El-kaim Biemrillah, Türkmenlerin faaliyetlerinden rahatsız olduğunu Tuğrul Bey’e iletmiştir. Bunun üzerine Tuğrul Bey, Türkmenlere haber göndererek onların İşlam coğrafyasında sorun çıkarmamalarını, Azerbaycan’a giderek Selçuklu komutanlarının emrinde sistemli şekilde Anadolu’da Bizans’a yönelik seferlere katılmalarını söylemiştir (Piyadeoğlu, 2021: 143-144). Anadolu’nun fethinin belli bir hedef ve plan dahilinde olduğunu gösteren bu bilgiler, Anadolu’nun yurt olma süreciyle ilgili kazanımın edinilmesinde belgeselin ilgili bölümünün kullanılabilirliğini göstermektedir.

Belgeselin 11. bölümünde 11.18-11.52 dakikaları arasında yer alan “*Selçuklular, yoğun savaş dönemleri içerisinde devletin görevlerinden biri olan imar faaliyetlerini ihmal etmemişlerdir. Nizamülmülk’ün kurmuş olduğu Nizamiye Medreseleri, Sünni İşlam’ın koruyuculuğunu üstlenen Selçukluların bu işlevini yerine getirmiştir.*” Prof. Dr. Gülay Öğün Bezer (Marmara Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.4 numaralı “Türklerin Anadolu’yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Tarihte kurulan en önemli Türk devletlerinden birisi olan Büyük Selçuklu Devleti, eğitim alanında da birçok yeni kurum ortaya çıkarmıştır. Selçuklular, bozkır kültüründen sıyrılıp tarıma dayalı yeni bir döneme girmiştir. Sosyal, ekonomik yönlerdeki değişimler olduğu gibi eğitim alanında da kuruldukları bölgenin koşullarının gerektirdiği farklı bir kültürel ve siyasi yapı oluşturmuşlardır. Selçuklular dine çok önem vermiş ve dini alanları geliştirmiştir. Dini eğitimin yanı sıra pozitif bilime de çok önem vermişlerdir. Birçok yerden bilim insanları ve değerli kitapları bir araya getirerek önemli eğitim kurumları kurmuşlardır. Selçuklu Veziri Nizamülmülk, devletin imkânlarını kullanarak Bağdat, Merv, İsfahan, Belh gibi birçok şehirde kendi adıyla anılan Nizamiye Medreseleri’ni kurmuştur. Selçuklar, medreselerde hem bilimsel gelişmeyi sağlamak hem bilim insanlarına maaş vererek onları devletin yanında tutmak hem de Fatimilerin şiilik propagandasına karşı sünniliği savunmak amacıyla kurmuşlardır (Güven, 2021: 110-111). 6.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Kültür ve Miras Öğrenme Alanı içerisinde “*Nizâmülmülk, kendi adıyla anılan Nizamiye Medreseleri’nin kurulmasını sağlamıştır. Bu medreselerde hem İşlami ilimler hem de pozitif bilimler okutulmuş ve önemli ilim*

adamları yetiştirilmiştir” bilgisine yer verilmiştir (MEB, 2022a). Nizamiye Medreseleriyle medrese kültürünü kurumsallaştıran Selçuklular kendisinden sonra gelen beylikleri ve Osmanlı’yı etkilemiştir. Belgeselin bu bölümünden ilgili kazanım kapsamında faydalanılabileceği düşünülmektedir.

Belgeselin 11. bölümünde 21.15-23.22 dakikaları arasında yer alan “*Horasan erenleri o bölgede ortaya çıkan büyük kargaşa ile beraber yavaş yavaş Anadolu’ya doğru kaymaya başladı. Anadolu’ya yapılan bu göçler sistematik bir şekilde olmuştur. Güzergâh üzerindeki bazı merkezler özellikle ovaların ve oymakların Anadolu’ya kayışını destekliyor ve özendiriyorlardı. Bu durum, Büyük Selçuklu Devleti’nin Horasan üzerinden Anadolu’ya doğru geniş bir coğrafya egemenlik kurmasını sağlamıştır. Selçukluların bu egemenlik kuruşu sırasında Ahmet Yesevi’nin öğrencileri de belirli sistematik bir yerleşim sağladılar. Horasan erenleri kervanların geçiş yolları üzerinde şehre yakın bir yerde kendisine dergâh veya zaviye denilen okullar kurardı. Burada talebeleriyle birlikte hem üretimde bulunurlar hem de ürettikleri ile gelen kervanları yolcuları ihtiyaç sahiplerine yoksulları beslerlerdi. Buralarda yetiştirdikleri öğrencilere ise görev vererek Anadolu’nun belli başlı yerlerine gönderirlerdi. Bu öğrenciler Selçuklu medeniyeti ile birlikte Osmanlı medeniyetinin de gelişmesinde müthiş bir ivme oluşturdular.*” Prof. Dr. Alemdar Yalçın (Gazi Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.4 numaralı “Türklerin Anadolu’yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

İlk Türk-İslam devletlerinden olan Karahanlılar ve Selçuklular yönetiminde yaşayan Ahmet Yesevi, Karahanlı Türkçesi ile ilgili önemli eserler vermiştir. Yeni yeni Müslüman olan Türkler arasında, İslamiyet’in ve tasavvufi görüşlerin öğretilmesi ve yayılması konusunda eğitimcilik yapmıştır. Onun bu görüşleri, kendisinden yüzyıllarca sonra bile geniş bölgelerdeki toplumlar üzerinde etkisi olmuştur. 900’lü yıllardan itibaren her tarafta İslamiyet’i öğretmek için çabalayan derviş, şeyh gibi kişiler ortaya çıkmıştır. Özellikle, göçebe Türklerin İslam dinini henüz yeni öğrenmeleri ve eski inançlarının birçoklarını korumaları sebebiyle bu topluluklara İslam dinini öğretmek için derviş Türkler çoğalmıştır. Anadolu’ya gelerek burada İslam dinini ve Alperen insan tipini yerleştirmeye çalışan bu dervişlerin bir kısmına Horasan erenleri denmiştir. Bunlardan en önemlisi Hoca Ahmet Yesevi’dir (Akyüz, 2015: 38-39). Anadolu’nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında Horasan erenlerinin büyük katkısı olmuştur. İlgili kazanım kapsamında belgeselin fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

12.Bölüm: Anadolu’da Türkler, Türkiye Selçukluları Bölümü

Belgeselin 12. bölümünde 03.02-08.50 dakikaları arasında yer alan “Bizans İmparatorluğu ve Büyük Selçuklu Devleti arasında yapılan 1071 yılındaki Malazgirt Savaşı Anadolu için bir dönüm noktasıdır. Selçuklular bu savaşı kazandıktan sonra, Türkler hızlı bir şekilde Anadolu’ya yerleştiler. Horasan ve Azerbaycan’da çoğunluğu yeni Müslüman olmuş Türkmen nüfusu ile dolmuştu. Bu kalabalık Türkmen nüfusu yerleştirmek ve onların yağma ve akınlarından korunmak için yeni yerlere ihtiyaç duyulmuştu. Yeni bir yurt arayışı bu şekilde başladı. Çağrı Bey’in, Anadolu’daki keşif akınından döndükten sonra orada Selçuklulara engel olabilecek herhangi bir gücün olmadığını söylemesi Türklerin dikkatini bu yöne çevirmiştir. Böylece Anadolu yeni yerleşim bölgesi olarak hedef haline gelmiştir. Anadolu merkezi İstanbul’da olan Bizans’a bağlı yerel yönetimlerin elindeydi. Selçuklular Anadolu’yu fethederek aynı zamanda gaza ve cihat görevini yerine getirmiş olacaktı. 11. yüzyılın ilk yarısına gelindiğinde Anadolu’daki Türk akınlarının başladığı sırada, Anadolu’daki Bizans halkı Bizans yönetiminden memnun değildi. Bu durumun nedenleri tımar sisteminin bozulmasına bağlı olarak yaşanan istikrarsızlık, yaşanan taht kavgaları ve yönetimin sıkça el değiştirmesidir. Bizans İmparatorluğu’ndaki bu iç karışıklıklar nedeniyle yerel yöneticiler bağımsız davranmaya başlamıştı. Ekonomik sıkıntılar baş göstermiş, para sıkıntısı çekilmiş ve yer yer alışveriş değiş tokuşla yapılmaya başlanmıştı. Anadolu’da yaşayan nüfus savaş ve yoksulluğa bağlı olarak azalmıştı.” Prof. Dr. Mustafa Daş (Dokuz Eylül Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.4 numaralı “Türklerin Anadolu’yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Oğuzlar, çeşitli sebepler ile Orta Asya’dan Selçukluların bulunduğu Horasan bölgesine göç etmeye başlamıştır. Selçuklar bu yoğun göçleri Anadolu’ya, Bizans sınırına yönlendirerek hem Oğuzlara yeni yurt bulmak hem de Bizans İmparatorluğu’nu zayıflatmak istemiştir. Malazgirt Savaşından sonra Anadolu’ya Türk göçleri artarak devam etmiştir. Türkmenlerin Anadolu’ya kolay yerleşmesinde Malazgirt Savaşı’nın kazanılmasıyla birlikte başka şartlar da vardır. Öncelikle Abbasi Devleti zamanında Bizans-İslam mücadelesi Anadolu’yu tahribata uğratmıştır. Bizans’ın Anadolu’daki valileri uzun savaşlar sebebiyle halktan sürekli vergiler alarak onları bezdirmiştir. Yüksek vergiler ödemek zorunda kalan köylüler yurtlarını terk etmiştir. Böylece Anadolu’da nüfus azalmıştır. Aynı zamanda Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki Ermeniler ve Süryanileri

Ortodokslaştırmak için baskı yapan Bizans'a karşılık din ve mezhep serbestliği tanıyan Türklerin Anadolu'yu fethi kolaylaşmıştır (Kafesoğlu, 2016: 83-84). Anadolu'nun fethedilme sürecinde Anadolu'nun içinde bulunduğu durumu anlatan belgeselin bu bölümünün ilgili kazanım kapsamında kullanılabileceği düşünülmektedir.

Belgeselin 12. bölümünde 10.50-17.05 dakikaları arasında yer alan “Bizans İmparatoru 4. Romanos Diogenes, artan Türk akınlarına kesin bir son vermek amacıyla büyük bir ordu kurdu. 1068 yılında bu ordu, Anadolu'da Selçuklu kuvvetlerine karşı harekete geçti. Fakat Selçuklu kuvvetlerinin Konya başta olmak üzere birçok şehir ve kasabayı fethetmeleri karşısında umduğu sonuca ulaşamadan İstanbul'a dönmek zorunda kaldı. Ayasofya kilisesinde düzenlenen büyük bir törene katıldıktan sonra 13 Mart 1071 günü öncekilerden daha güçlü bir orduyla doğuya doğru harekete geçti. Yaklaşık 200 bin kişiden oluşan bu ordu güçlü silahlarla donatılmıştı. Büyük Selçuklu Devleti hükümdarı Alparslan seferdeydi. Bizans ordusuna karşı savaşmak için Rahve Ovasında karargâhını kurdu. Alparslan cuma namazını ordusu ile birlikte kıldıktan ve onlara yaptığı ünlü konuşmasından sonra ilk hücumu başladı. Öğle saatlerinde başlayan savaş gece yarısına kadar sürdü... Selçuk Sultan'ı Turan taktiği, sahte ricat, Kurt kapanı gibi adlarla bilinen savaş taktiğini uygulayarak Malazgirt'in Rahve Ovası'nda Bizans imparatorunun karşısında merkez sağ ve sol kolu pusulara yatırmak suretiyle savaşa girdi. Bu taktik gereği merkezdeki zayıf ama hafif teçhizatlı kuvvetler düşmanın merkezine saldırırlar, sonra bozguna uğramış gibi süratle geri çekilirlerdi. Ona aldanan düşmanı peşine takardı ve yanlarda pusuya yatmış olan sağ ve sol kollar hilal içine alarak çember için alarak düşmanı imha ederlerdi. Nitekim Malazgirt'teki Bizans ordusu da Turan taktiği ile çember içine alınarak adeta imha edildi. İmparator ve çok sayıda general esir alındı. Malazgirt Savaşı'ndan sonra bütün maddi imkânlarını kullanarak hazırladıkları büyük ordu dağıldığı için, Türkler önemli bir direnişle karşılaşmadan Anadolu'ya girdiler.” Prof. Dr. Gülay Öğün Bezer (Marmara Üniversitesi)'in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.4 numaralı “Türklerin Anadolu'yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Bizans imparatoru Romen Diogenes Anadolu'da başarısız ikiz sefer girişiminden sonra Anadolu'daki Selçuklu fetih hareketine kesin olarak son vermek amacıyla büyük bir ordu hazırlamıştır. Ordu'nun sayısının 200.000 civarı oldu söylenmektedir. Selçuklu ordusunun ise yaklaşık olarak 50.000 kişi olduğu bilinmektedir. Sultan Alparslan, Ahlat ile Malazgirt arasındaki Rahve Ovasına gelerek karargâhını kurmuştur. Ordusu ile birlikte

Malazgirt Ovası'na gelen Roman Diogenes, Malazgirt Kalesi'nin dışında karargahını kurmuştur. Selçuklu ordusu okçuların savunma desteği ile Bizans merkez hattına, onların taarruza geçmesi için sahte bir saldırıya geçmiştir. Asıl kuvvetleri pusuda olan Selçuklu askerleri savaşarak geri çekilmeye başlamıştır. Karargâhından uzaklaşarak pusuya düşen Bizans ordusu, Sultan Alparslan'ın saldırı emriyle etrafı çevrilmiştir. Taktik gereği geri çekilen Türk ordusu tekrar taarruza geçerek Bizans ordusunun taarruz gücünü bozmuştur. Bozkır Türk geleneğinin kadim bir savaş taktiği olan Turan taktiği ustaca uygulanmıştır. Savaş sonunda Bizans askerlerinin büyük çoğunluğu kılıçtan geçirilmiş, birçok general, komutanla birlikte imparator Roman Diogenes esir alınmıştır. Bu büyük Zafer, İslam dünyası, Bizans ve Avrupa ülkelerinde dikkatle izlenmiştir. Malazgirt Savaşı'ndan birkaç yıl sonra Anadolu Türklerin eline geçmeye başlamış, Avrupa Bizans'ı ve Anadolu'yu kurtarmak için Haçlı seferlerinin hazırlıklarına başlamıştır (Sevim ve Merçil, 1995: 62-72). 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kültür ve Miras öğrenme alanında bu konuyla alakalı bilgiler mevcuttur. Ders kitabında geçen Turan Taktiği ile ilgili şu bilgi: *“Malazgirt Savaşı gibi pek çok savaşta Türk devletleri tarafından uygulanmış olan Turan Taktiği Türklerin savaşlarda başarılı olmasını sağlamış nedenlerden biridir. Hilal Taktiği olarak da bilinen bu savaş yönteminde ordu savaş alanında merkez, sağ ve sol olmak üzere üç kısma ayrılırdı. Önce her üç kısım da düşmana saldırırdı. Sonra merkez kısım kaçır gibi yaparak geri çekilirdi. Daha sonra da sağ ve sol kısımlar düşmanı sararak çember içine alırdı. Bu taktik sayesinde az sayıda askerle çok sayıda düşmanın mağlup edilebilmesi sağlanmıştır.”* (MEB, 2022a) belgeseldeki ifadelerle uyumluluk göstermektedir. İlgili kazanımın edinilmesinde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 12. bölümünde 19.50- 20.48 dakikaları arasında yer alan *“Anadolu'nun Türk yurdu haline gelme süreci ve ardından "Türkiye" olarak adlandırılan Selçuklu hâkimiyeti döneminde Anadolu'da yıkılan tahrip edilen herhangi bir şehir yoktur. Başka istila hareketlerine veya fetih hareketlerine baktığımızda birçok kentin tamamen yıkıldığı görülmektedir. Türkler, var olan şehirlere yerleşip orada da kendi kültürünü ve medeniyetini hâkim kılarken ihtiyaç duymaları halinde yeni şehirler kurmuşlardır. Kurdukları şehirlere de Türkçe adlar vermişlerdir. Kırşehir, Aksaray bunun tipik örnekleridir.”* Prof. Dr. Mustafa Daş (Dokuz Eylül üniversitesi)'ın ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.4 numaralı *“Türklerin Anadolu'yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder.”* kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Türkler, fethettikleri bölgelerde yıkıcı değil yapıcı faaliyetlerde bulunmuştur. Fethettikleri şehirleri imar ederek oraların gelişmesini ve halkın refah içinde yaşamasını sağlamıştır. Fethettikleri birçok şehrin ismini dahi değiştirmemişlerdir. Anadolu'yu Türk yurdu yapmak için birçok yere de Türkçe isimler vermişlerdir. Bununla birlikte yeni şehirler kurarak Anadolu'nun imar sürecini hızlandırmışlardır. Belgeselde geçen yukardaki ifadelerin ilgili kazanım kapsamında değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

13.Bölüm: Değişen Anadolu, Ahiler Diyarı Bölümü

Belgeselin 13. bölümünde 05.35-07.10 dakikaları arasında yer alan “*Anadolu'nun fethi ile birlikte Türkler, fethettikleri şehirlere bazen çok büyük değişimler yapmadan yerleşmişlerdir. Bu şehirlere, Türkler kendi kimliğinden birçok unsur katmıştır. Türkler, mimari anlamda Bizans'tan, yerli Rumlardan, Ermenilerden etkilenmiş ve onların ustalarının birikimlerinden faydalanmışlardır. Bununla birlikte Türkler, Müslüman olmalarından dolayı Anadolu'ya İslami bir kimlik kazandırmışlardır. Kendilerine has camiler, hanlar, hamamlar, bedestenler inşa etmişlerdir. Artık Bizans'ın formu ya da agorasının yerini Selçuklunun kapalı çarşısı, bedesteni ve hanları alacaktır. Anadolu fethedildikten sonra birçok eski yerleşim yerinde Türklerle gayrimüslim halk beraber yaşamıştır. Fethedilen yerlerde eski şehirlerin isimleri kullanılmaya devam etmiştir. Konya, Kayseri, Sivas gibi şehirlerde durum farklıydı. Tahrip olan şehirlerin üzerine yeni şehirler kurulmuştur. Bunun haricinde Türkler yeni şehirlerde kurmuşlardır. Asya'dan getirdikleri kültürleri burada yaşatmışlardır.*” Prof. Dr. Mustafa Daş (Dokuz Eylül üniversitesi)’ın ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.4 numaralı “Türklerin Anadolu’yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Anadolu coğrafyasında yapılan savaşlar buradaki köy ve şehirlerin tahrip olmasına neden olmuştur. Türkler Anadolu'yu fethettiğinde tahrip olmuş şehirlerle karşılaşmıştır. Bu yüzden öncelikle köylere yerleşerek tarım ve hayvancılıkla uğraşmışlardır. Sonraları ise şehirleri tamir ederek bu şehirlere yerleşmişlerdir. Anadolu'ya Türk İslam mimarisinin örneklerini inşa etmişlerdir. Bu dönemde inşa edilen camiler, medreseler, darüşşifalar, köprüler, yollar Anadolu'nun Türkleşme sürecine önemli katkıda bulunmuştur (MEB, 2022a). Belgeselde geçen ifadelerle ders kitabındaki ifadelerin uyumluluk göstermesi ilgili kazanımın edilmesinde belgeselden faydalanabileceğini göstermektedir.

Belgeselin 13. bölümünde 13.20-15.10 dakikaları arasında yer alan “*Anadolu'nun her tarafına yayılan vakıf sistemi birçok temel ihtiyacı karşılamıştır. Bunlardan birincisi herkesin özgürce seyahat edebilmelerini sağlıyorlardı. Bu yüzden insanlar geniş bir coğrafyada güven içerisinde seyahat edebiliyorlardı. İkinci olarak hastalıkların tedavisi konusunda önemli adımlar atmışlardır. İnsanlar herhangi bir yere ücret ödemeksizin tedavi ediliyordu. Üçüncü olarak eğitim ücretsiz veriliyordu. Dördüncü olarak da insanlar bir şehirde paraları olmasa dahi ücretsiz yiyip içebiliyorlardı. Ahiler bunu sağlayan bir ortam oluşturmuşlardı...*” Prof. Dr. Alemdar Yalçın (Gazi Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.5.3 numaralı “Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Vakıflar, toplumun temel ihtiyaçlarını karşılamak için devlet adamları veya gönüllü kişiler tarafından kurulmuş hayratlardır. Toplumun birçok ihtiyacı ücretsiz bir şekilde vakıflar yoluyla karşılanmıştır. Günümüzde sivil toplum kuruluşlarının gördüğü vazifeyi eskiden vakıflar görmekteydi. Türklerin Anadolu’yu fethetmesiyle birlikte Anadolu’da vakıf kültürü birçok yere yayılmıştır. Belgeselde geçen ifadelerin ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 13. bölümünde 15.20-26.49 dakikaları arasında yer alan “*Türkler Anadolu'ya yerleşirken Selçuklu Devleti'nin kurucusu Süleyman Şah, fetihlerine devam ediyordu. Süleyman Şah'tan sonra yerine I. Kılıç Arslan geçti. İzmir ve çevresini kontrol eden Çaka Bey'in kızıyla evlenen I. Kılıç Arslan, Çaka Bey'in Çanakkale taraflarına doğru genişlemesi hem Bizans'ı hem de I. Kılıç Arslan'ı rahatsız ediyordu. Selçuklularla Bizans arasında yapılan anlaşma ve sonrasında Çaka Bey'in ölümüyle Selçukluların batı sınırı güvenli hale gelmiştir. Batı sınırını garanti altına alan I. Kılıç Arslan yönünü doğuya çevirmiştir. 1095 yılında iyi tahkim edilmiş olan Malatya şehri kuşatıldı. Kuşatma devam ederken I. Kılıç Arslan haçlıların İznik önlerine geldiği haberini aldı... 1097 yılında İznik, Haçlılar tarafından kuşatıldı. I. Kılıç Arslan Malatya kuşatmasını kaldırıp geri döndü. Sayıca üstün olan Haçlılar karşısında tutunamayan Selçuklular İznik'i kaybetti. İznik'i alan Haçlılar Konya'ya doğru ilerledi. Yeni Haçlı ordularının yola çıktığı haberini alan I. Kılıç Arslan Konya'da da uzun süre kalamadı. 15 Temmuz 1099 tarihinde haçlıların Kudüs'ü işgal etmesinden sonra bu topraklarda Haçlı hâkimiyetinin devamı insan gücünü gerektiriyordu. Bunun için krallık 3 büyük ordu göndermişti. Bu ordular Anadolu'da devletler kurmaya kalkışmıştı. Bu durum karşısında Türk dünyası artık*

tecrübe kazanmış, Haçlıların yarattığı tehlikeyi anlamışlar ve bu sebeple birlik beraberlik ruhu içerisinde sırasıyla Merzifon, Konya ve Ereğli'de Haçlı ordularını imha etmişlerdir. Bu başarı Avrupa'daki Haçlı ruhunu yarım asra yakın duraksatmıştır. Batı dünyası Anadolu'nun artık Türk yurdu olduğunu burada kabul etmiştir. Nitekim 12. Yüzyıl Batı kaynaklarında Anadolu'dan artık Türkiye diye bahsedilmektedir.” Prof. Dr. Ebru Altan (İstanbul Üniversitesi)’ın ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.4 numaralı “Türklerin Anadolu’yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Haçlıların İznik'i Bizanslılarla birlikte kuşattığını öğrenen Kılıç Arslan, Malatya kuşatmasını kaldırarak İznik'e yardıma gelmiştir. Fakat kalabalık Haçlı ordusu karşısında tutunamamış geri çekilmiştir. Haçlıları Anadolu'nun içlerinde durdurmak için Danişment Gümüştekin Ahmet Gazi ile Kayseri Selçuklu Emiri Hasan'dan yardım istemiştir. Selçuklular, gelen yardımla birlikte Eskişehir bölgesinde Haçlılara tekrar saldırmış fakat yine başarılı olamayınca Marmara kıyılarını bırakarak geri çekilmişlerdir. Haçlıların, Türkiye Selçuklu Devleti'ni ciddi oranda sarsması ve başkent İznik'in Bizans'ın eline geçmesi nedeniyle Sultan Kılıç Arslan, başkenti Konya'ya taşıyarak Türkleri orta Anadolu'da toplamıştır. Danişmentli Ahmet Gazi, Haçlıları Malatya yöresinde yenilgiye uğrattınca Sultan Kılıç Arslan harekete geçen Haçlı ordusunu İznik- Eskişehir arasında yıpratarak, Ahmet Gazi ile birlikte Amasya yörelerinde ağır bir yenilgiye uğratmıştır. Suriye'ye inmekte olan haçlı ordusu Akşehir, Konya-Ereğli yolunda Kılıç Arslan tarafından imha edilmiştir. Haçlılar bu yenilgiden sonra Anadolu yoluyla Suriye'ye geçme ümitlerini kaybetmiştir. Bunun sonucunda Bizans imparatoru Aleksios, Kılıç Arslan'la yaptığı anlaşma ile Marmara kıyıları, İzmir ve Antalya'nın Bizans'a bırakılmasına karşılık, Anadolu'da Bizans'a geçen bölgelerin Selçuklulara geri verilmesini teklif etmiştir (Sevim, 2020: 114-116). 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Kültür ve Miras Öğrenme Alanında geçen *“Türkiye Selçuklu Devleti, Haçlı seferlerine karşı mücadele ederek Anadolu’nun Türk yurdu olarak kalmasında önemli katkıda bulundu. Haçlı seferleri sırasında Türklerin batıya doğru ilerleyişi bir süre durdu.”* (MEB, 2022a) şeklindeki ifade belgeselde geçen ifadelerle uyumluluk göstermektedir. İlgili kazanımın edinilmesinden belgeselden yararlanılabileceği düşünülmektedir.

14. Bölüm: Haçlılardan Sonra, Anadolu’da Selçuklu Damgası Bölümü

Belgeselin 14. bölümünde 03.04-04.25 dakikaları arasında yer alan *“Haçlı fırtınasından sonra başkent İznik'i kaybeden Selçuklular, İç Anadolu'da kök salmanın*

daha akıllıca olduğunun farkına varmıştır. Böylece İç Anadolu'nun gelişmesinin önü açılmıştır. İznik'ten sonra başkent olan Konya, Anadolu Selçuklular ile birlikte yeni bir çehre kazanmıştır. Sultan Mesut, Konya'daki ilk yerleşim yeri olan Alaaddin Tepesi ve çevresinde kale, cami, saray, hükümet daireleri, hamam, türbe gibi birçok eser yaptırarak, devleti ve sosyal hayatı organize etmiştir. Aynı zamanda Amasya yakınlarında kurduğu şehirde camiler, medreseler, yoksul hekimsizlerin kalabileceği yapılar inşa ettirmiştir. Simre adı verilen bu şehre içme suları getirilmiştir. Sultan Mesut, kendi adına para bastıran ilk Selçuklu Sultanıdır. Sultan Mesut, doğuda yaptığı seferlerle toprakları genişletirken diğer Türkmenler de Batı Anadolu'da Ege Bölgesi'nde akınlarını sürdürmüştür.” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.4 numaralı “Türklerin Anadolu’yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

1097 yılında Haçlı ordusu, Selçuklu başkenti İznik'i kuşatmış ve güçlü Haçlı ordusu karşısında tutunamayan Selçuklu ordusu Bizans imparatoru aracılığıyla anlaşma yaparak şehri boşaltmak zorunda kalmıştır. Haçlılar ve Bizans'ın baskısı sonucu Türkler, İç Anadolu Bölgesine göç etmek zorunda kalmıştır. Sultan Mesut döneminde Konya başkent yapılmıştır. Konya'da saray, cami gibi önemli yapılar yapılmıştır (Hacıgökmen, 2010: 238-244). Anadolu'nun Türkleşme süreciyle ilgili belgeselde geçen ifadelerin ilgili kazanım kapsamında değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Belgeselin 14. bölümünde 07.10-07.42 dakikaları arasında yer alan “Ticaret yapmak amacıyla Akdeniz ve Karadeniz'deki limanlara ulaşmayı hedefleyen Selçuklular, bu hedefine kısa sürede ulaşmıştır. Böylece dünya ticaretinde önemli bir konuma gelmişlerdir. II. Kılıç Arslan zamanında Anadolu'da kervansaraylar yapılarak ticari hayat canlandırılmıştır. Haçlı seferlerinden sonra Anadolu Türkleşmiş ve Türk yurdu haline gelmiştir. 1176 Miryokefalon Savaşı'ndan sonra Bizans imparatorluğu da Anadolu'nun Türk yurdu olduğu gerçeğini kabul etmiştir.” Prof. Dr. Ebru Altan (İstanbul Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.5 numaralı “Tarihî ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

13. Yüzyıldan itibaren Anadolu'nun doğusuyla batısı, kuzeyiyle güneyi ticaret yolları ile birbirine bağlanmış, bu ticaret yolculuğunu kolaylaştırmak ve aynı zamanda güvenli hale getirmek için kervansaraylar yapılmıştır. Kervanlar şehir dışlarında ve kervanlarla bir günde ulaşım yapılabilecek mesafede yapılmıştır. Anadolu Selçuklu

zamanında Aksaray -Kayseri güzergâhında Alay Han, Kayseri -Sivas yolunda Sultan Han, Antalya-Alanya arasında Şarapsa Han kervansarayları yapılmıştır (Can ve Gün, 2011: 196-197). İpekyolu güzergahı üzerine çok sayıda kervansaray yapan Selçuklular, Anadolu'daki ticari hayatı canlandırmıştır. İlgili kazanım kapsamında belgeselden faydalanılabileceği düşünülmektedir.

Belgeselin 14. bölümünde 07.45-09.57 dakikaları arasında geçen “*Sultan Mesut'un ölümünden sonra tahta geçen II. Kılıç Arslan, Bizans'la barış anlaşması yaparak Selçuklu Devleti'ni bir süre savaştan uzak tutmuştur. Bu süreçte Anadolu'daki diğer beyliklerden kaybettikleri şehirleri geri almıştır. Selçukluların güçlenmesini hoş karşılamayan Bizans imparatoru Manuel, savaş hazırlıklarına başlamıştır. Konya'ya doğru yola çıkan Bizans ordusu, Denizli'den sonra Eğirdir Gölü'nün kuzeyinde Miryokefalon denilen dar sarp bir geçide girmiştir. Bu geçitte Sultan II. Kılıç Arslan'ın kurduğu pusuya düştüler. 1176 tarihinde Miryokefalon'da meydana gelen savaşta Bizans İmparatorluğu ağır bir yenilgiye uğramıştır. İmparator bile sabah güneş ışığında başında miğferi yamulmuş, muhafızları olmadığı halde zavallı bir şekilde ağacın altında otururken bulunmuştu. Bu savaştan sonra Selçuklu Devleti Anadolu'daki gücünü bir kez daha hissettirmiştir.*” Prof. Dr. Ebru Altan (İstanbul Üniversitesi)'in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.4 numaralı “Türklerin Anadolu’yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Selçuklular ve Bizans arasında yapılan anlaşma ile ilişkiler dostane bir şekilde devam ederken, Eskişehir yöresinde yoğunlaşan Türkmen kitleleri Bizans sınırına akınlar düzenlemeye başlamıştır. Bizans imparator Manuel, bu akınları durdurmak amacıyla askeri hazırlıklara başlamıştır. Hazırlığı haber alan II. Kılıç Arslan, barış anlaşmasının yenilenmesini teklif etmiştir. Bizans imparatorunun öne sürdüğü şartları kabul etmeyen II. Kılıç Arslan Denizli'ye kadar olan Bizans topraklarına güçlü bir şekilde saldırıya geçmiştir. Bunun üzerine içinde Macar, Peçenek gibi Türk kuvvetlerin de olduğu büyük bir orduyla 1176 yılında harekete geçen Bizans imparatoru Manuel, Denizli yönüne doğru ilerlemiştir. II. Kılıç Arslan Bizans ordusunu dar ve Sarp Kumdanlı (Miryokefalon) vadisinde pusuya düşürerek yapılan meydan Savaşı'nda Bizans'a ağır bir darbe indirmiş böylece Malazgirt'ten sonra ikinci kez Bizans'a karşı büyük bir zafer kazanılmıştır. Miryokefalon Savaşı'ndan sonra Bizans Selçuklular karşısında saldırı gücünü kaybetmiş artık savunmaya geçmiştir (Sevim, 2020: 129-130). 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Kültür ve Miras Öğrenme Alanında geçen “*Türkiye Selçuklu Devleti ile Bizans Devleti*

günümüzde Eğirdir Gölü yakınlarında bulunan Miryokefalon Vadisi'nde 1176 yılında karşı karşıya geldi. İki ordu arasında yapılan Miryokefalon Savaşı'nı Türkiye Selçuklu Devleti kazandı. Bu savaşın kazanılması ile Anadolu kesin olarak Türk yurdu hâline geldi. Bizans Devleti'nin Anadolu'yu Türklerden geri alma ümitleri bu savaşla birlikte sona erdi.” (MEB, 2022a) şeklindeki ifadeler belgeseldeki ifadelerle uyumluluk göstermektedir. Kazanımın edinilmesi kapsamında belgeselin ilgili bölümünden faydalanılabilir.

Belgeselin 14. bölümünde 14.48-16.40 dakikaları arasında geçen “Anadolu'daki Kervansaray inşasına ilk defa Sultan II. Kılıç Arslan zamanında başlanmıştır. Konya-Aksaray ve Konya-Akşehir yolları üzerinde iki kervansaray inşa edilmiştir. Daha sonra gelen Türkiye Selçuklu sultanları ve devlet adamları kervansaray inşa etmeye devam etmişlerdir. Ticaret yollarının geliştirilmesi ve bu yol ağının kervansaraylarla donatılması ticaret ve ekonominin modern ekonominin birtakım prensiplerine yakın ilkelerle yönetilmesi, Selçuklu uygarlığının en özgün yönlerinden birisidir. Selçuklular Anadolu'ya hakim olduktan sonra modern anlamda bir sigorta sisteminin geliştirildiğini görüyoruz. Kervansaray sadece tüccarların konakladığı bir mekan değildir. Aynı zamanda o bölgede kervansarayın kurulduğu yerde toplumun ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını hatta kültürel ihtiyaçlarının karşılandığı merkezlerdir. Yerel halk kervansaraylara gelir, orada konaklayan yabancı tüccarlardan alışveriş yapar. Kendi yerel ürünlerini onlara verir onlardan da ihtiyaç duydukları ürünleri alır. Bunun yanında bir kültürel değişim etkileşimde söz konusu olurdu.” Prof. Dr. Mustafa Daş (Dokuz Eylül üniversitesi)'ın ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.5 numaralı “Tarihî ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Anadolu Selçukluları, devletin sınırlarını Akdeniz ve Karadeniz limanlarına kadar genişletmişler ve buralardaki tüccarların ticaret yapabilmesi için önemli teşvikler yapmışlardır. Selçuklular, kervanların güvenliği için muhafızlar görevlendirmiştir. Selçuklu toprakları içerisinde saldırıya uğrayan kervanların zararları devlet tarafından karşılanmıştır. Sistem günümüz sigortacılığının ilk uygulandığı örneklerden biridir (Erdağı, 2011: 23).

Belgeselin 14. bölümünde 16.40-18.45 dakikaları arasında geçen “Miryokefalon savaşından sonra Anadolu'ya istikrar getiren II. Kılıç Arslan, biri Konya'da diğeri Aksaray olmak üzere iki tane medrese kurdurmuştur. Medreseyi Sultaniye adıyla anılan

bu yükseköğretim kurumunu daha sonra Altunapa ve diğer devlet adamlarının yaptırdığı medreseler takip etmiştir. Bu medreselerde zamanın önde gelen alimleri ders vermiştir. 10. Yüzyıldan itibaren dünyada eşi benzeri olmayan bilim merkezleri haline gelen medreselerde hem pozitif hem de dini bilimler öğretiliyordu. Örneğin, Kırşehir'deki Nurettin Cacabey Medresesi dünyanın en gelişmiş astronomi bilgisi veren medreselerinden birisiydi. Bu medresede aynı zamanda tefsir, hadis, kelam gibi dini bilgiler de veriliyordu...” Prof. Dr. Alemdar Yalçın (Gazi Üniversitesi)’ın ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.4 numaralı “Türklerin Anadolu’yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Bizans imparatorluğu daha çok Balkan topraklarına önem vermiş, Anadolu'nun kalkınması için pek faaliyette bulunmamıştır. Türklerin Anadolu'ya gelmesi ile birlikte Anadolu'nun değeri artmıştır. Türkler, Anadolu'da medreseler kurmuşlar ve birçok bilim insanı yetiştirmişlerdir. Bu medreselerde hem dini bilimler hem de pozitif bilimler ders olarak okutulmuştur. Moğol baskısından kaçan alimler ve aydınlar Anadolu'ya gelerek Anadolu'nun kültürel gelişimine büyük katkı sağlamışlardır (Alkan ve Yıldızgil, 2018: 130-131). Anadolu'nun Türk yurdu olmasında medreselerin rolü büyüktür. Belgeselde geçen ifadelerin ilgili kazanımın edilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

15.Bölüm: Anadolu Medeniyeti, İlk Beylikler ve Eserleri Bölümü

Belgeselin 15. bölümünde 06.03-15.55 dakikaları arasında yer alan “Anadolu'da kurulan İlk Türk beyliklerinden Artuklular, Hasankeyf, Mardin ve Harput'ta bölgesinde hüküm sürüyordu. Artuklular'ın Anadolu'da yaptığı eserlerin birçoğu günümüze ulaşmıştır. Hatuniye Medresesi, Harezm'de Şeyh Taceddin Mesut Medresesi, Muzafferiyeye Medresesi, 80 odalı Şehidiye Medresesi önemli Artuklu eserleridir. Anadolu'da kurulan ilk beyliklerden bir diğeri olan Mengücekler, Erzincan, Kemah, Divriği ve Şebinkarahisar'da hüküm sürmüştür. Mengüceklerden günümüze Divriği'de iki cami bir hastane ve birkaç türbe ulaşmıştır. O günün şartlarında ekonomik şartları da zorlayarak bir prestij yapısı olarak ortaya konan Divriği Külliyesi'nin ne doğuda ne batıda eşi benzeri yoktur. Anadolu'da kurulan ilk Türk İslam hanedanlarından birisi olan Saltukluların merkezi Erzurum'dur. Saltuklular'dan günümüze kalan başlıca mimari eserler Kale Cami ve Tepsi Minaresi ile Ulu Camidir. Diğer bir Beylik olan Danişmentliler Sivas, Amasya,. Kayseri ve Malatya bölgesinde hüküm süren Türk beyliğiydi. Danişmentli beylerinden Yağlıbasan biri Niksar'da diğeri Tokat merkez olmak üzere iki bölgeye medrese kurdurarak Anadolu'da yükseköğretimin temelini atmıştır...”

Prof. Dr. Selçuk Mülayim (Marmara Üniversitesi). *“Danışmentliler hüküm sürdükleri yerlerde medreseler ve ulu camiler yapmışlardır. Kayseri’de Gülük Cami ve Ulu Cami, Niksar ve Sivas’ta Ulu Camiler yapmışlar ve bu camiler günümüze ulaşmıştır.”* Prof. Dr. Muharrem Kesik (İstanbul Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.4 numaralı *“Türklerin Anadolu’yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder.”* kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Mengücekler, Erzincan, Kemah, Şebinkarahisar, Divriği şehirlerindeki bölgede hüküm sürmüştür. Erzincan’da Mengücekliilere ait herhangi bir tarihi eser günümüze ulaşmamıştır. Bunun sebebi olarak Erzincan’da sık sık meydana gelen depremlerin olduğu düşünülmektedir. Mengüceklerden günümüze kalan eserler Divriği’de bulunmaktadır. Divriği’de surlar içerisinde yer alan Kale Camii ve surlara yakın bir yerde yaptırılan Ulu Cami Mengüceklerden günümüze ulaşan iki önemli eserdir. Bu caminin bitişinde yaptırılan darüşşifa da yine günümüze ulaşmış önemli bir tarihi yapıdır. Saltuklular, Erzurum bölgesinde varlığının bir asırdan fazla sürdürmüştür. Saltuklular, o bölgeye Türklük kimliğini kazandıran ve bununla ilgili önemli tarihi eserler bırakan bir hanedandır. Saltuklular’dan günümüze Kale Mescidi, Tepsi Minare, Ulu Cami, Üç Kümbetler, Mama Hatun Kervansarayı gibi önemli eserler ulaşmıştır (Sümer, 2021). Danışmentli Beyliği, Danışmentoğlu Gümüştekin Ahmet Gazi tarafından Sivas merkez olarak 1080 yılında orta Anadolu’da kurulmuştur (Sevim, 2020). Danışmendlilerden kalan mimari eserler Anadolu’nun ilk Türk-İslam eserleridir. Danışmendlilerden günümüze ulaşan eserlerden bazıları şunlardır: Niksar, Sivas ve Kayseri Ulu Camileri, Niksar ve Tokat Yağlıbasan Medreseleri... (Can ve Gün, 2011: 184). 1071 Malazgirt Savaşı’ndan sonra Anadolu’nun fethi için görevlendirilen Selçuklu beylerinin kurmuş olduğu bu beylikler Anadolu’nun Türkleşmesine büyük katkı sağlamıştır. Beyliklerden günümüze önemli eserler kalmıştır. Anadolu’nun yurt edinme sürecinin öğrenilmesinde belgeselin bu bölümün katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 15. bölümünde 19.45-20.22 dakikaları arasında yer alan *“Göçebe halkın yerleşik hayata geçmesinde önemli rol oynayan ahiler, halkın bir iş ve meslek edinmesini kurumsal bir yapı içerisinde gerçekleştirmiştir. Ahiler, şehre gelen gençlere yol gösterir ve onlara sahip çıkarlardı. Anadolu şehir kültürünün gelişmesinde özverili ve gönüllü çabaları vardı. Yeni yerleşim yerlerinin korunmasına ön ayak oldular. Türkiye’de bugün içinde ahi olan birçok yerleşim adı günümüze kadar ulaşmıştır.”* ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.5.4 numaralı *“Tarih boyunca Türklerde meslek edindirme*

ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanır” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Toplum için kaliteli mal üretmeye çalışan ve ahlaklı, eğitimli, düzgün insan yetiştirmeyi amaç edinen ahilik teşkilatı Ahi Evran tarafından kurulmuştur. Meslek kuruluşu olarak bilinen ahilik, aynı zamanda ahlaklı insanlar yetiştirmek amacıyla zaviyeler de kurmuştur. Yerleşim yerlerinden uzak yol güzergâhlarında kurulan zaviyelerin giderleri dervişlerin gelirleri ile karşılanmıştır. O güzergâhtan giden misafirler zaviyelerde ağırlanmıştır. Zaviyeler ücretsiz konaklama imkânının yanında ahi mektebi olarak da hizmet vermiştir (Erol, 2017: 38-40). 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Kültür ve Miras Öğrenme Alanında yer alan bu ifadeler: *“Ahi Evran ve ailesi Moğol baskısı nedeniyle Anadolu’ya gelerek yerleşti. Burada Ahilik Teşkilatını kurdu. Ahilik Teşkilatı, Anadolu’nun Türk yurdu olması konusunda önemli katkılar verdi. Bu teşkilatın amacı, Anadolu halkına meslek edindirmek ve güzel ahlak sahibi olmayı öğretmeye çalışmaktı. Anadolu halkı bu teşkilat sayesinde çırak, kalfa ve usta ilişkisi içerisinde çeşitli meslekleri öğrendi. Ahilik Teşkilatı uzun yıllar boyunca Anadolu insanına hizmet verdi. Ahi Evran, ayrıca Anadolu’ya gelen sanatkâr ve tüccarların dayanışmasını sağlayarak sanatla ticaretin gelişmesine de katkı sağladı.”* (MEB, 2022a) belgeselin ilgili kazanım kapsamında değerlendirilebileceğini göstermektedir.

16.Bölüm: Selçuklu Medeniyeti, Yıldızın Parladığı An Bölümü

Belgeselin 16. bölümünde 10.22-15.30 dakikaları arasında yer alan *“Anadolu Selçukluları Devleti döneminde ticaret yollarında ilerleyen kervanlar günün sonunda geceyi geçirmek için kervansaraylara ulaşırdı. Kervansaraylar sağlam sur ve kapılarıyla ticaret mallarını taşıyan kervanlara güvenli bir konaklama imkanı sağlıyordu. Ticaret genellikle yaz aylarında yapılmıştır. Çünkü büyük kervanların hareketi diğer mevsimlerde zorlaşmaktadır. Ticaretin yapılabilmesi için yolların ve konaklama merkezlerinin güvenliği de önemlidir. Aynı zamanda Selçuklu sultanları yazın başkent Konya’da, kışın Antalya ve Alanya’da yaşamıştır. Dolayısıyla onların da bu güzergahlar arasında emniyetle gezebilmesi ve konaklayabilmesi için kervansaraylar önemli bir kurum olmuştur.”* Prof. Dr. Ayşıl Yavuz (Ortadoğu Teknik Üniversitesi). *“Kervanların her türlü ihtiyacını karşılamak için, Kervansaray içerisinde çeşitli hizmetler verilmiştir. Bunlar içerisinde nalbant hizmeti önemlidir. Çünkü o dönemde her şey hayvan gücüyle yapılmaktadır.”* Prof. Dr. Selçuk Mülayim (Marmara Üniversitesi). *“Kervanların ilk defa sigorta edilmesi Alaattin Keykubat döneminde olmuştur. Sigortacılığın bilinmediği bir*

dönemde böyle bir uygulamanın yapılmış olması ve hayvanlara çekemeyeceği yükün konmaması için kervansarayın giriş kapısına özel olarak yazıların yazılması önemlidir.” Prof. Dr. Alemdar Yalçın (Gazi Üniversitesi)’ın ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.5 numaralı “Tarihî ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Şehirleri birbirine bağlayan yol güzergâhında kurulan, kervanların güvenliğini ve konaklamasını sağlayan büyük yapılara kervansaray denilmiştir. 12. Yüzyıldan sonra uluslararası ticaretin merkezi Selçuklu hâkimiyetindeki Anadolu olmuştur. Selçuklular şehirleri birbirine bağlayan yollar üzerine kervansaraylar yapmıştır. Genellikle vakıflar aracılığıyla yapılan kervansaraylarda yolcular ilk üç gün misafir sayıldığı için onlardan herhangi bir ücret talep edilmemiştir. Selçuklular yol güzergâhında sadece kervansaray değil aynı zamanda kervanların güvenliği için yollar ve köprüler de inşa etmiştir. Kervanların ticaretine engel olmak isteyenler için de çeşitli seferler düzenlenmiştir. Günümüz sigortacılık anlayışının temeli sayılan tüccarların zararlarının karşılandığı bir sistem getirmişlerdir (Bakkal, 2019).

Belgeselin 16. bölümünde 15.50-18.10 dakikaları arasında yer alan “... Anadolu Selçukluları dönemindeki bilim insanları, kendilerinden önceki birikimlerden yararlanarak matematik, fizik, astronomi gibi birçok alanda uygulamalı çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar daha sonra medreselerde ders olarak okutuldu. Bilim insanlarının yapmış olduğu çalışmalar dönemin sultanlarının isteğiyle kitap haline getirildi. Bunlardan birisi olan El Cezeri'nin "Kitab Fi Marifeti'l Hiyel" adlı meşhur eseri hayranlık uyandırır. El Cezeri bu kitabında Anadolu Selçuklu Devleti ve dönemin beyliklerinin yaptığı bilimsel çalışmalar hakkında değerli fikirler verir. Kitap, dönemi için bir mühendislik harikasıdır. El Cezeri, araç yapımındaki ustalığı ile konuyu detaylı bildiğini gösterir. Cezeri çalışmalarında eskiden beri bilinen prensipleri kullanmıştır. Yapmış olduğum makine ve düzenekler otomatik olarak çalışırdı. Bunlar çağının önüne geçmiş robotlardı. Kitabında bunların hepsinin işleyişini ve yapılış amaçlarını detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Fil su saati, El Cezeri'nin en çok ilgi gören tasarımlarından biridir.” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.4.2 numaralı “Türk-İslam medeniyetinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkılarını tartışır” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

1153 yılında Cizre’de doğan El Cezeri, sibernetik biliminin kurucusu kabul edilmiş aynı zamanda fizikçi, robot, astronomi alanlarında çalışmalar yapmış Türk-İslam bilginidir. Robotik bilimiyle ilgilenen El Cezeri, günümüz otomatik makinelerinin

yapımına ön ayak olmuştur. El Cezeri, Anadolu’da Türk İslam medeniyetinin gelişmiş olduğu bir dönemde Artuklu Beyliğinin sarayına mühendis olarak girmiştir. Uzun yıllar başmühendis olarak görev yapmıştır. El Cezeri günümüzden yüzyıllar önce yaşamış, elektriğin olmadığı bir devirde suyun gücüyle ve mekanik parçalar vasıtasıyla birtakım düzenekler yapmış, insan hayatını kolaylaştıran icatlarıyla zamanının ilerisinde bir bilim insanı olmuştur. El Cezeri kendisinden önceki bilim adamlarını araştırarak onların eserlerini detaylıca incelemiş ve onlardan öğrendikleriyle çalışmalarını geliştirmiştir (Çakır, 2018: 1-5). Türk-İslam medeniyetinin yetiştirdiği önemli bilim insanlarından olan El Cezeri hakkında belgeselde geçen ifadelerin ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 16. bölümünde 19.06-26.25 dakikaları arasında yer alan “*Anadolu Selçuklu hükümdarı Alaaddin Keykubat, ilim ve kültür ile uğraşanları himaye etti. Moğol baskısından kaçan Türkistanlı ve İranlı alim, şair ve sanatkarlara kucak açtı. Bu şekilde başlayan etkileşim Anadolu’da bir zenginliğe dönüşmüştür. Bu zenginlik Selçuklu’nun altın çağını yaşadığı dönemde önemli tarihi şahsiyetlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bunlardan birisi Mevlana Celaleddin Rumi’dir. 30 Eylül 1207 tarihinde Belh şehrinde Doğan Celalettin Rumi büyük İslam mutasavvıflarından birisi olmuştur. Babası Bahauddin Velet yaşadığı dönemin önemli din ve bilim insanlarından birisiydi. Moğollardan kaçıp Konya’ya gelene kadar uzun bir yolculuk yapmışlardır. Konya’ya yerleşmelerinden iki yıl sonra baba Bahauddin Velet vefat etmiştir. Mevlana’nın genç yaşında gelmiş olduğu Konya’dan küçük seyahatler dışında ayrılmaması, şahsiyetini ve ününü orada kazanması, bütün dünyanın tanıdığı Rumi lakabıyla anılmasını sağlamıştır...*” Prof. Dr. Mustafa Daş (Dokuz Eylül Üniversitesi)’ın ifadelerin geçtiği kısım S.B.6.2.4 numaralı “Türklerin Anadolu’yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Mevlana Celaleddin Rumi, günümüzde Afganistan sınırları içerisinde yer alan dönemin önemli kültür merkezi olan Belh’de doğmuştur. Babası, "Sultan-ül Ulema" olarak bilinen Bahâeddin Veled’dir. Bahâeddin Veled o dönemin en büyük alimlerinden birisi olmuştur. Harzemşahlarla arası açılan Bahâeddin Veled, ailesiyle birlikte Belh’ten göç ederek önce Hicaz’a gidip hac vazifesini yapmış ve sonrasında Anadolu’ya gelmiştir. Dönemin Anadolu Selçuklu hükümdarı Alâaddin Keykubat bilim insanlarına çok önem veren bir sultandır. Bahâeddin Veled ve ailesini hürmetle karşılamıştır. Babasının gittiği yerlerde çok iyi eğitim alan Mevlana, babası gibi büyük bir itibar kazanmış ve Konya’nın

en büyük medreselerinde ders vermeye başlamıştır (Öztuna, 1983: 70). Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında büyük emeği olan Mevlana Celalettin Rumi'nin anlatıldığı belgeseldeki ifadelerin ilgili kazanımın edilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

17.Bölüm: Selçuklu Sanatı, Sonsuzluğun Biçimleri Bölümü

Belgeselin 17. bölümünde 16.50-17.14 dakikaları arasında yer alan “*Selçuklu darüşşifalarından belki de en muhteşemi sanat açısından Divriği’de yapılmıştır. Divriği Darüşşifası bugün UNESCO tarafından Türkiye’de korunması gereken başlıca eser olarak tespit edilmiştir. Hakikaten turizm alanına girmesi gerekmektedir.*” Prof. Dr. Nil Sarı (İstanbul Üniversitesi)’nın ifadelerin geçtiği kısım S.B.5.7.4 numaralı “Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Mengücekliler tarafından Divriği’de yapılan Ulu Cami, kaleye yakın bir yerde kurulmuştur. Cami mihrabının üzerinde bir kubbe bulunur. Taş kapılardaki motifler ve süslemeler görenleri hayrete düşürecek güzelliكتedir. Bu cami Ahmet Şah tarafından 1228-1229 yılında yaptırılmıştır. Cami bitişiğindeki Darüşşifa ise Turan Melek Hatun tarafından yaptırılmıştır. Turan Melek Hatun Ahmet Şahın eşidir (Sümer, 2021: 17). Mengüceklilerden günümüze kadar gelmiş olan Divriği Ulu Cami ve Darüşşifa’sı UNESCO tarafından korunması gereken miras listesine alınan Türkiye’deki ilk eserdir. İlgili kazanımın gerçekleştirilmesi adına belgeselin bu bölümünün fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 17. bölümünde 17.50-18.45 dakikaları arasında yer alan “*Anadolu Selçukluları döneminde Sivas, Kayseri, Divriği, Amasya, Tokat, Kastamonu, Alaşehir, Konya, Çankırı gibi Anadolu’nun birçok yerinde darüşşifalar kuruldu. Bunların günümüze ulaşabilmesinin en önemli sebebi vakıf eserleri olmalarıdır. Darüşşifalarda her türlü sağlık hizmeti ücretsiz olduğu için bu hastanelere birtakım gelir kaynakları vakfedilirdi. Vakfedilenler arasında dükkânlar, çiftlikler, kiralık evler, bazı meralar örnek verilebilir.*” Prof. Dr. Nil Sarı (İstanbul Üniversitesi)’nın ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.5.3 numaralı “Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Anadolu’daki darüşşifalar incelendiğinde bu yapıları yaptıranların maddi gücüne bağlı olarak büyüklüğü değişebilir fakat döneminin mimarı üslubunun özelliklerini taşıdıkları günümüzde belli olmaktadır Anadolu Selçukluları döneminde yapılan

darüşşifalara örnek olarak şunlar verilebilir: Kayseri Gevher Nesibe Darüşşifası ve Medresesi, Sivas I. İzzeddin Keykavus Darüşşifası, Divriği Turan Melik Darüşşifası, Çankırı Cemalettin Ferruh Darüşşifası, Aksaray Darüşşifası, Kastamonu Pervaneoğlu Ali Darüşşifası, Tokat Muinettin Pervane Darüşşifası (Cantay, 1992: 10-15). Dönemi için önemli bir sosyal kurum olan darüşşifaların anlatıldığı belgeselin bu bölümünün ilgili kazanımın edilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 17. bölümünde 21.43-22.43 dakikaları arasında yer alan “*Kayseri’de Anadolu Selçuklunun ünlü medreselerinden birisi olan Çifte Medresede yan yana olan iki kapıdan birisi medrese, diğeri şifahanedir. Şifahanenin giriş kısmındaki kitabesinde II. Kılıç Arslan’ın kızı ve Gıyasetin Keyhüsrev’in kız kardeşi Gevher Nesibe Hatun’un vasiyeti üzerine inşa edildiği kayıtlıdır. Anadolu Selçuklular döneminde kısa zamanda ve arka arkaya birçok şehirde darüşşifalar kurulmuştur. Darüşşifalar tedavi için ayrılan hasta odaları, doktor ve hasta bakıcı odaları ile eczaneden oluşmaktadır. Sağlık için temizliğin önemi bilindiğinden, hamamlar genellikle hastanelerin yanında bulunurdu. Şifa bulmak için başvurulmuş kuruluşlardan bir diğeri de kaphıcalardı. Bunların bazıları günümüze ulaşmıştır ve halen kullanılmaktadır.*” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.4 numaralı “Türklerin Anadolu’yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Anadolu Selçuklularından günümüze kalan Darüşşifa'ların her biri mimari ve estetik açıdan ön plana çıkmaktadır. Tıp eğitiminin verildiği ve uygulamalı olarak gerçekleştirildiği darüşşifalar hekim yetiştirmek amacıyla çifte medrese şemasında inşa edilmiştir. Kayseri Gevher Nesibe Darüşşifası ve Tıp Medresesi, Selçuklular döneminde inşa edilmiş ve günümüze kadar ulaşmış yapılardan birisidir. Gevher Nesibe Darüşşifası günümüzde tıp tarih müzesi olarak kullanılmaktadır. Kayseri Gevher Nesibe Darüşşifasının kapı kemerinin üstünde bulunan kitabede şöyle yazmaktadır : “*Kılınç Arslan oğlu Sultan Gıyasü'd-dîn Keyhüsrev'in saltanatı günlerinde bu maristan'ın vakfı daimi olsun. Dinin ve dünyanın büyüğü Kılınç Arslan kızı Melike Gevher Nesibe'nin Allah rızası için vasiyetidir (vakfidir).*” (Cantay, 1992: 34-41). Anadolu'nun yurt edilme sürecinde ve sonrasında sağlık ihtiyacının karşılanması için yapılan darüşşifalar döneminin önemli mimari eserleridir. Belgeselde geçen ifadelerin ilgili kazanımın edilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

18.Bölüm: Beylikler Dönemi, Söğüt'e Düşen Tohum Bölümü

Belgeselin 18. bölümünde 04.20-06.06 dakikaları arasında yer alan “1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'daki Selçuklu hakimiyeti ile birlikte Orta Asya ve Ön Asya'daki Türk gruplarının kademe kademe Anadolu'ya akması Anadolu'nun Türkleşme sürecini hızlandırmıştır. Ancak asıl Anadolu'daki Türkleşme süreci Moğolların Selçuklu hakimiyetini sarsmasıyla oluşmuştur. Moğollardan kaçan önemli sayıda Türkmen grubu Anadolu'nun batı yakınlarına kadar uzanmıştır. Dönemin bazı Arap seyyahları da Anadolu'ya gelen Türkmen nüfusun ne kadar çok olduğunu belirtmektedir. 1243 Köseadağ Savaşı'nda yerilen Anadolu Selçukluları Moğol hakimiyetine girdi. Anadolu'da Moğollara direnen Türkmenler ise İslam gaza ideolojisini benimseyerek bağımsızlık hareketinde siyasi önderliği ele aldılar. 1260'lardan sonra Anadolu, birisi İlhanlı Moğol devletine bağlı Selçuklu Sultanının egemen olduğu doğu kısım, diğeri uç Türkmenlerinin hâkim olduğu batı kısmı olmak üzere iki bölgeye ayrıldı.” Prof. Dr. Feridun Emecen (29 Mayıs Üniversitesi)'in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.3.3 numaralı “Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Türklerin batıya yönelik göçleri iki dönemde gerçekleşmiştir. İlki, Oğuz Türklerinin Selçuklular önderliğinde Anadolu'ya akınları, ikincisi ve asıl büyük göçler ise 1220'lerden sonra Moğol baskısından kaçan Türkmenlerin Azerbaycan üzerinden Anadolu'ya gelmeleridir. Bu yoğun Türk göçleri sonucunda Anadolu bir Türk yurdu halini almıştır (İnalcık, 2019: 4). Türklerin ilk göç hareketleri kendilerine yurt bulmak içindir. Sonraki göçler ise Moğol baskısı sonucu zorunluluktan kaynaklanmıştır. Belgeselde geçen ifadelerin ilgili kazanım kapsamında değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Belgeselin 18. bölümünde 20.33-23.40 dakikaları arasında yer alan “Oğuzların Kayı boyuna mensup olan Osmanoğulları ailesi, Türkiye Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat döneminde Ertuğrul Gazi önderliğinde Söğüt bölgesine yerleştirildi. Ertuğrul Gazi Karacahisar bölgesini Rumlardan alınca, III. Alâeddin Keykubat Eskişehir'i Ertuğrul Gazi'ye verdi. Ertuğrul Gazi'nin 1281 yılında ölmesiyle yerine oğlu Osmangazi ailenin başına geçti. Osmangazi Anadolu'daki etkin bir meslek kuruluşu olan Ahilerin başındaki Şeyh Edebalı'nın kızı ile evlendi. Osmangazi Bizans'ın elindeki Kulacahisar ve Bilecek'i fethetti. 1299 yılında ise Osmangazi bağımsızlığını ilan edip, kendi adıyla anılacak olan Osmanlı Beyliğini kurdu.” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.1 numaralı

“Osmanlı Devleti’nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklar” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Kayı'lar, Anadolu'nun Türk yurdu haline gelmesinde büyük rol oynamıştır. Aynı zamanda Türk tarihinin en büyük devleti olan Osmanlı Devletini kurmuşlardır. Böylece Oğuzların en asil boyu olduklarını kanıtlamışlardır (Demirtaş, 1948: 575-614). Osman Gazi'nin dedesi Süleyman Şah Anadolu'ya gelmek için Fırat Nehrini geçerken boğulmuştur. Bunun üzerine oğullarından ikisi Pasinler Ovası tarafına göç etmiştir. Diğer oğlu Ertuğrul Gazi ise Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat'tan yurt istemiştir. Sultan, bu isteği kabul etmiş ve Kayı boyuna söğüt ve Domaniç bölgesini yurt olarak vermiştir. Ertuğrul Gazi vefat edince yerine oğlu Osmangazi geçmiştir. Osmangazi 1299'da Karacahisar'ı fethederek bağımsızlığını ilan etmiştir (Aşıkpaşazade, 2014: 45-61). Osmanlı'nın siyasi güç olarak ortaya çıkışını anlatan belgeseldeki ifadelerin, ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

19.Bölüm: Kuruluş, Söğüt'ten Bursa'ya Bölümü

Belgeselin 19. bölümünde 04.37-09.36 dakikaları arasında yer alan “*Osmanlı Beyliği Batı Anadolu'da Marmara kıyılarında kurulduğunda, Anadolu'da kurulan başka beylikler de vardı. Osmanlı'nın avantajı ise Marmara kıyılarında olması, Bizans sınırına yakın olması ve Rumeli'ye geçebilme imkânlarının olmasıydı. Osmanlı'nın kurulduğu coğrafyada çok güçlü komşuları vardı. Bunlar arasında Candaroğulları, Germiyanogulları ve Karesioğulları beylikleri Osmanlıya komşuydu. Osmanlı bu üç beylik arasında sıkışmış durumdaydı. Osmanlı'nın bu beylikler ve diğer Anadolu beylikleri arasından sıyrılmasının nedenlerinden birisi de Osman Bey'in şahsiyetinde yatmaktadır. Osman Bey'in 1302 yılında Koyunhisar'da Bizans kuvvetlerini mağlubiyete uğratması onun şöhretini çok yaymıştır. Bu gaza şöhretleri Osmanlıların ön plana çıkmasını sağlamıştır.*” Prof. Dr. Tufan Gündüz (Hacettepe Üniversitesi). “*Osman Bey'in, uç bölgelerindeki Türkmen boylarının manevi dünyasında etkisi bulunan din büyüklerinden Şeyh Edebali'nin kızıyla evlenmesi de onun gaza lideri özelliği kazanmasında önemli rol oynamıştır. Şeyh Edebali'nin bir fıkıh alimi ve mutasavvıf olmasından dolayı Osman Gazi'nin Beyliği hem ilmi hem de manevi bakımdan sağlam temeller üzerine oturmuştur.*” Prof. Dr. Feridun Emecen (29 Mayıs Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.1 numaralı “Osmanlı Devleti’nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklar.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Osmanlı Beyliği'nin diğer beyliklere göre çok küçük olmasına rağmen kısa sürede büyümesinin bazı nedenleri vardır. Bu sebeplerden bazıları şunlardır: Osmanlı tebaası olan etnik kökeni ve dini ne olursa olsun herkesin, İslamiyet'in Osmanlılara yüklemiş olduğu mesuliyet anlayışı çerçevesinde korunmasıdır. Bu durum halkın devletine bağlılığını artırmıştır. Osmanlıların Bizans sınırında kurulması ve gaza anlayışıyla sürekli fetihler yapması, Müslüman Türklerin Osmanlı topraklarına akın etmesini sağlamıştır. Fetih için gerekli insan kaynağı arttıkça Osmanlı Devleti de güçlenmiştir. Osmanlılar ilk dönemlerde, Karamanoğulları ve Germiyanogulları gibi güçlü Türk beylikleriyle savaşmayı düşünmemiştir. Osmanlı fetih politikası daha çok gaza ve cihat anlayışına dayanmaktadır. Osmanlılar, Müslüman Türklerle sonunun nereye gideceği belli olmayan savaşlar yapmaktansa, gazilerin desteğini alarak batıya doğru gaza akınları düzenlemenin daha faydalı olduğunu düşünmüşlerdir. Aynı zamanda Osmanlı padişahları ilim adamlarını koruyup kollayarak onların desteğini almaya gayret göstermişlerdir. Bunun gibi sebepler Osmanlı'nın kısa sürede büyümesini sağlamıştır (Kazıcı, 1994: 9-30). Osmanlı Devleti'nin kısa sürede büyümesinin nedenlerinden bahseden belgeseldeki bu ifadeler, ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacaktır.

Belgeselin 19. bölümünde 10.04-11.10 dakikaları arasında yer alan “*Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu anlatan temel kaynaklardan biri de Aşıkpaşazade'nin 1481 de kaleme aldığı Osmanogulları Tarihidir. Bu eserin bir bölümünde Anadolu'ya Orta Asya'dan yani Türk dünyasından gelen 4 grup insandan söz eder. Bu grupların isimleri şöyledir: Gaziyan-ı Rum (Anadolu Gazileri), Ahiyan-ı Rum (Anadolu Ahileri), Abdalan-ı Rum (Anadolu Abdalları) ve en önemlisi Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları). Osmanlı Devleti'ni kuran bu dört grubun temel ortak yönü her birinin kendi asli mesleği dışında savaşçı yönleridir. Piri Türkistan Ahmet Yesevi'nin Anadolu'daki temsilcisi Hacı Bektaş Sultan bunların içerisinde Bacıyan-ı Rum'u tercih etmiş ve onunla yürümüştür.*” Necati Gültepe (Başbakanlık Osmanlı Arşivi)'nin ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.1 numaralı “Osmanlı Devleti'nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklar.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

“*Rum'a gelen dört grup insan vardır. Biri Gaziyan-ı Rum (Anadolu Gazileri), biri Ahiyan-ı Rum (Anadolu Ahileri), biri Abdalan-ı Rum (Anadolu Abdalları) ve birisi de Bacıyan-ı Rum' dur (Anadolu Bacıları). Hacı Bektaş Sultan bunların içinde Bacıyan-ı Rum'u tercih etti ki o da Hatun Ana'dır. Onu kız edindi, keşiflerini ve kerametlerini ona gösterdi ve ona teslim etti. Kendisi Allah'ın rahmetine vardı.*” (Aşıkpaşazade, 2014: 255).

Osmanlı'nın Anadolu'da siyasi bir güç olarak ortaya çıkmasında büyük katkıları olan gruplardan bahseden belgeselin bu bölümünün ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 19. bölümünde 14.20-15.03 dakikaları arasında yer alan “... 1302 yılı (Koyunhisar Savaşı) Osman Bey'in tarihi kimliğinin ortaya çıktığı onun askeri bir lider olarak tanındığı bir dönemin başladığını işaret etmektedir. Osman Bey, 1302'deki büyük başarısından sonra bulunduğu coğrafyada bir beylik, siyasi teşekkül haline geldi... Artık her yönüyle müstakil bir uç böyle halini almış bulunan Osmanlılara hakimiyet sembolü olan tuğ, bayrak ve davul Selçuklu Sultanı tarafından gönderilmiş, bağımsızlığın diğer iki önemli alameti olan kendi adına hutbe okutma ve sikke darbı ise Osman Bey tarafından gerçekleştirilmiştir.” Prof. Dr. Feridun Emecen (29 Mayıs Üniversitesi)'in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.1 numaralı “Osmanlı Devleti'nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklar.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Karacahisar fethedilince boş olan evlere civar bölgelerden gelen birçok kişi yerleştirilmiştir. Kiliseler camiye çevrilmiştir. Halk bir araya gelerek cuma namazını kılmak istemiştir. Bir de şehre kadı tayin edilmesini istemişlerdir. Halkın değer verdiği bir imam olan Tursun Fakih durumu Osman Bey'e anlatmıştır. Osman Bey ne lazımsa yapılmasını söylemiştir. Bunun üzerine Tursun fakih Sultan'dan icazet alınması gerektiğini söyleyince, Osman Gazi: “Bu şehri kendi kılıcım ile aldım, sultanın bunda ne dahli var ki ondan izin alalım, ona sultanlık veren Allah bana da hanlık verdi. Eğer minneti şu sancaksa ben kendi sancağıma kaldırarak düşmanlarla uğraştım. Eğer o, ben Selçuk hanedanındanım derse ben de Gökalt nesliyim. Eğer bu vilayete ben onlardan önce geldim derse Süleyman Şah dedem onlardan daha önce geldi.” Halk bundan razı olarak Cuma namazını Karacahisar'da kılmıştır.” (Aşıkpaşazade, 2014: 61). Osman Gazi'nin Bizans ordusuna karşı kazanmış olduğu 27 Temmuz 1302 tarihli Koyunhisar Savaşı Osman Gazi'yi bölgede karizmatik bir lider konumuna getirmiştir. Osman Gazi'nin bu zaferle birlikte şöhretinin artması, gazilerin onun sancağı altında toplanmasının sağlamıştır. Koyunhisar Savaşı Osman Gazi'ye bir hanedan kurucusu karizması kazandırmış ve kendisinden sonra oğlu Orhan tahta itirazsız bir şekilde geçmiştir. Bu sebeple Osmanlı'nın kesin olarak kuruluş tarihi 27 Temmuz 1302 Koyunhisar Savaşı ile başlatılabilir (İnalcık, 2019: 17). Osmanlı'nın kuruluş tarihi konusunda farklı görüşlerin olduğu görülmektedir. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

Kültür ve Miras Öğrenme Alanı içerisinde geçen ifadelerle belgeseldeki ifadeler uyumluluk göstermektedir. İlgili kazanımın gerçekleştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 19. bölümünde 15.03-15.40 dakikaları arasında yer alan “16. yüzyıla ait Hadidi tarihinde bulunan “Buyurdu akçaya sikke kazarlar ki Osman bin Ertuğrul yazarlar.” beyitiyle birlikte, Osmangazi adına basılan paranın bulunması bu konuda kesin bir delil olmuştur. 15 milimetre çapında ve 1 grama yakın ağırlıktaki bu gümüş para İstanbul Arkeoloji Müzesinde bulunmaktadır. Zamanla yıpranarak yer yer silinmiş durumdaki sikke, nümizmatlar tarafından okunmuş ve Osmanlı'ya ait olduğu tespit edilmiştir.” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.4.1 numaralı “Sosyal bilimlerdeki çalışma ve bulgulardan hareketle sosyal bilimlerin toplum hayatına etkisine örnekler verir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Hadidi'nin 1299-1523 yılları arasını kapsayan “Tevarih-i Al-i Osman” adlı eseri 6.000 beyitten oluşur. 594. beyitte geçen şu ifadeler: “Buyurdu akçaya sikke kazarlar ki Osman İbn-i Er-tuğrul yazarlar.” Osman Gazi'nin kendi adına para bastırdığını göstermektedir (Hadidi, 1991: 43). Arkeolojik kazılardan elde edilen bulgular geçmiş dönem hakkında bilgiler verirken bu bilgiler ışığında çıkarımda bulunmamızı da sağlamaktadır. Osman Bey adına basılan sikkenin bulunmasıyla daha önceki bilgiler değişmiş ve ilk Osmanlı parasının Osman Bey zamanında basıldığı ortaya çıkmıştır. Belgeselde geçen ifadelerin ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 19. bölümünde 15.42-17.55 dakikaları arasında yer alan “Osmanlı Beyliği'nin kendi adına hutbe okuttukları dönem olarak Karacahisar'ın fethi gösterilir. Bu tarih çok önemlidir. Fakat Osmanlıların hangi tarihte bağımsız bir beylik olduğu konusu tartışmalıdır. Bu konuda Osmanlı kroniklerine bakılırsa, Karacahisar'ın alınması ile bir teşkilatlanmaya gidilmiştir. " Kadı konuldu "denir. Hem sivil bir yönetici hem de yargıç olan kadı çok önemlidir. Teşkilatlanmanın bir başka örneği olarak subaşı görevlendiriliyor. Subaşılar bir yerin güvenliğini sağlayan kişilerdir. Bunların haricinde pazarlar kurulmuştur. Birtakım kanunlar çıkartılmıştır. Ülke yönetimi ile alakalı bir takım atamalar yapılmıştır. Aşıkpaşazade şöyle diyor: “ Karacahisar'ki İnönü sancağı derler oğlu Orhan'a verdi. Kardeşi Gündüz'ü subaşı yaptı”. Bakıldığında bir teşkilatlanmaya başlanmış... Bunları bir başlangıç noktası olarak alabiliriz.” Prof. Dr. Mehmet Öz (Hacettepe Üniversitesi)'ün ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.1 numaralı

“Osmanlı Devleti’nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklar.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Osmanlı Devletin kuruluş tarihi konusunda farklı görüşler mevcuttur. Aşıkpaşazade “Tevarih-i Al-i Osman” adlı eserinde, Karacahisar’ın fethinden sonra devlet teşkilatlanmasıyla ilgili bilgiler vermiştir. Aşıkpaşazade, eserinde ordu komutanları ve hakim tayin edilmesinden, pazar kurulmasından, Osman Gazi’nin kendi adına hutbe okutmasından ve fethettiği şehirleri kimlere verdiğiinden bahsetmiştir (Aşıkpaşazade, 2014: 62-63). Yukarıdaki bilgiler Osman Gazi’nin, beyliği teşkilatlandırmaya başladığını göstermektedir. Osmanlı’nın ortaya çıkış sürecinin geçtiği belgeseldeki bu ifadelerin ilgili kazanım kapsamında kullanılabileceği düşünülmektedir.

Belgeselin 19. bölümünde 18.12-19.41 dakikaları arasında yer alan *“Türk-İslam idaresinin en önemli önceliklerinden olan adaleti sağlama görevi, Osman Bey yönetiminde sağlam temeller üzerine kurulmuş ve devletin hakimiyetini yüzyıllarca sürdürmesini sağlamıştır. Osman Gazi, Müslümanlarla birlikte bölgedeki Hristiyanları da dışarıdan gelecek saldırılara karşı korumuş ve fethedilen bölgelerdeki yerli Hristiyan halkı köylü ve şehirlileri İstimalet politikası gereğince yerlerinde bırakıp korumuştur. Aşıkpaşazade’nin anlatımıyla “Bu dört pare hisarları (Bilecik, Yarhisar, İnegöl, Yenişehir) kim aldılar, vilayetinde adlû dad ettiler, ve cemi köyleri yerlû yerüne gelip mütemakkin oldılar. Vakitleri kafır zamanından daha eyü oldu belki. Zira bundaki kafirlerin rahatlığını işidüp gayri gayri vilayetlerden dahi adam gelmeye başladı.” Osmanlı idaresi altında uzun yıllar yaşayan ve sonradan kendi devletlerini kuran ne kadar millet varsa bunlar Osmanlı yönetimi altındayken kendi dillerini, dinlerini ve kültürel yapılarını korumuşlardır.” Mehmet Akif Aydın (İstanbul Medipol Üniversitesi)’ın ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.2. numaralı “Osmanlı Devleti’nin fetih siyasetini örnekler üzerinden analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.*

Osman Bey, yağma akınlarına karşı bölge Hristiyanlarını korumuş, fethedilen bölgelerdeki yerli Hristiyan halkı istimalet politikası gereğince yerlerinde bırakmıştır. Osmanlı himayesini kabul eden azınlıklar İslam’ın “Zimmet” hukuku kapsamında korunmuş, Hristiyan din adamlarına haklar verilmiş, can ve malları devlet tarafından güvence altına alınmıştır. Azınlıklar dillerini ve dinlerini serbestçe yaşamıştır. Azınlıkların istimalet politikasıyla devlete bağlılığının artması, Osmanlı Beyliğinin genişlemesine katkı sağlamıştır (İnalçık, 2019: 12-13). Osmanlı’nın fetih politikalarının

birisi olan istimâlet politikasının anlatıldığı belgeselin bu bölümünün ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

20.Bölüm: Orhan Gazi, Batı'ya Doğru Bölümü

Belgeselin 20. bölümünde 03.02-03.32 dakikaları arasında yer alan “*Orhan Bey'in 1326'da Bursa'yı 1331'de İznik'i ve 1334 'te İzmit Kocaeli bölgesini ve arkasından 1334'e Karesioğullarını fethetmesiyle Osmanlı Beyliğinin önünde yeni bir hedef belirdi. Bu yeni hedef bütün Türkmen beylikleri tarafından sahilleri ile eskiden beri bilinen Gelibolu Yarımadası ve Trakya bölgesiydi.*” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.1 numaralı “Osmanlı Devleti’nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklar” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Orhan Bey zamanında yapılan 1329 Palekanon Savaşı, Osmanlıların en önemli savaşlarından birisidir. Savaşın kazanılmasından sonra Bizans'ın önemli şehirlerinin birer birer fethedilmesinin önü açılmıştır. Nitekim 1331'de İznik 1337'de İzmit fethedilmiştir. Bu fetihlerle birlikte 1337 yılında Osmanlı sınırları Karadeniz'de kadar uzanmıştır. Osmanlılar, 1334-1361 yılları arasında Karesioğulları'nın topraklarını parça parça fethetmiştir. Karesioğulları'nın öncü gazilerinden olan Ece Bey, Evrenos Gazi, Hacı İlbey gibi komutanlar Osmanlı'nın Gelibolu'da ilerlemesine katkı sağlamıştır (İnalcık, 2019: 43-47). Osmanlı'nın siyasi güç olarak ortaya çıkıp gelişmesinde etkili olan fetihlerin bahsedildiği belgesinin bu bölümünün ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 20. bölümünde 07.08-09.09 dakikaları arasında yer alan “*Karesioğulları'nın alınması ile birlikte denizlere doğru açılan Osmanlılar, Bizans'ta başlayan iç savaş sebebiyle Rumeli'ye geçiş için tarihi bir fırsat yakalamış oldu. Orhan Bey'in 1346'da Bizans tahtı varislerinden Kantekuzenos'un kızı ile evlenip müttefik olması da Gelibolu'ya geçişi kolaylaştırmıştı. Bu ittifak Kantekuzenus'a taht yolunu açarken Osmanlılara da Rumeli'de kalıcı olarak yerleşme imkanı sundu. 1352'de Bizans'a yardıma giden Osmanlı kuvvetlerinin başında bulunan Süleyman Paşa'ya Kantekuzenus tarafından Çimpe Kalesi üs olarak verildi. Bu hisar Osmanlıların Rumeli'deki ilk toprağı oldu ve fetihler buradan batıya doğru devam etti. 1361'de Edirne'nin fethiyle Osmanlı daha da güçlendi. Artık Avrupa tarihi için Balkanlar üzerinden yeni bir dönem başlıyordu. Osmanlıların büyük bir devlete dönüşmesinin nedeni Gelibolu yarımadasına geçerek Rumeli'de yayılmasıdır. Osmanlılar asıl iskân politikalarını balkanlarda*

yaptılar. Oranın imkânları ile birlikte beylikten devlete geçiş sürecini yaşadılar.” Prof. Dr. Feridun Emecen (29 Mayıs Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.1 numaralı “Osmanlı Devleti’nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklar.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Karesioğulları içerisindeki taht kavgalarından yararlanan Osmanlılar, savaşmadan bu beyliği kendi topraklarına katmıştır. Osmanlı hizmetine giren Karesioğulları beyleri Çanakkale bölgesini iyi bildikleri için Osmanlı'ya çok faydaları dokunmuştur. Rumeli'ye doğru geçmek için insan gücüne ihtiyaç duyan Osmanlılar, ahilerin elindeki Ankara'yı fethederek bu insan gücünü karşılamaya çalışmıştır. Osmanlıların Süleyman Paşa önderliğinde Rumeli'ye geçmesi Türk tarihi ve dünya tarihi için çok önemli sonuçları olmuştur. Bizans'ta başlayan taht kavgaları sonucu Orhan Bey'den yardım isteyen Kantekuzenus'a Süleyman Paşa öncülüğünde yardım gitmiş ve Kantekuzenus Bizans tahtına oturmuştur. Sırp'ların ve Bulgarların Bizans'ı tehdit etmesi üzerine Kantekuzenus Osmanlılara Rumeli'de Çimpe Kalesi üs olarak vermiştir. Osmanlılar böylece Rumeli'ye geçişte daha kolay hareket etmiştir (Öztuna, 1983: 265-276). Osmanlı Devleti'nin siyasi bir güç olarak ortaya çıkış sürecini anlatan belgeseldeki ifadelerin ilgili kazanımın edilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 20. bölümünde 12.34-13.50 dakikaları arasında yer alan “*Osmanlılar Balkanlar'a fetih için gittiğinde karşılarında feodal beylerin sağlam, fethedilmesi zor olan kalelerini bulmuşlardır. Top teknolojisi henüz yeterli olmadığı için bu kalelerin fethedilmesi zordur. Osmanlılar, Balkanlardaki kaleleri kuşatma öncesinde verilen Osmanlı sözü ile alırlardı. Kaleleri teslim ederlerse ne mallarına ne de canlarına ne de kiliselerine dokunulmayacağına dair Osmanlı sözü verilirdi. Savaşarak alınırsa mesuliyetin karşı tarafa ait olduğu bildirilirdi. Osmanlılar verdiği bu sözleri her zaman tutmuştur. Dimetoka, şehre ismini veren iki sıra sağlam surları ile son derece güçlü bir savunmaya sahipti. Bu kalenin savaşarak fethedilmesi zor olduğu için kendilerine iyi davranılacağına, din, örf ve adetlerine karışamayacağına dair verilen Osmanlı sözüyle anlaşma yapılmış ve şehir teslim alınmıştır.*” Prof. Dr. Heath Lowry (Bahçeşehir Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.2 numaralı “Osmanlı Devleti’nin fetih siyasetini örnekler üzerinden analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Osmanlı Devleti bir kaleyi veya şehri fethetmeden önce şehrin teslim edilmesi için üç defa öneride bulunurdu. Teslim önerisi kabul edilirse şehirlere amanname verilerek

şehirdekiler güvence altına alınırdı. Osmanlının fetih siyasetinden bahseden yukarıdaki ifadeler ilgili kazanım kapsamında kullanılabilir.

Belgeselin 20. bölümünde 19.12-20.10 dakikaları arasında yer alan “18. Yüzyılda Balkanları gezen Evliya Çelebi, oradaki imarethanelerin herkese açık olduğundan bahsetmiştir. Müslüman, gayrimüslim, çingeneler, romanlar, putperestler, frenkler... Sadece Kuzey Yunanistan'da 20'den fazla imaret kurulmuştu. Bu imaretlerde sadece fakirlere değil, seyyahlar evet talebelere de bedava yemek verililiyordu. Bu imaretlerin en tanınmışlarından biri olan Gümölcine'deki Evrenos evi günümüze kadar ulaşmıştır.” Prof. Dr. Heath Lowry (Bahçeşehir Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B. 6.1.4 numaralı “Toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyici faaliyetlere katılır.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Osmanlıların Rumeli bölgesindeki fetihlerinde büyük rol sahibi olan Gazi Evrenos Bey, Sultan tarafından kendisine verilen bölgelerde vakıflar kurarak bölgenin ekonomik ve sosyal yapısının gelişmesine büyük katkı sağlamıştır (Kılıç, 2012: 260). Osmanlı yardımlaşma ve dayanışmasının önemli bir kurumu olan imarethaneler hakkında belgeselde geçen ifadelerin ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

21.Bölüm: Fetret Devri, Yeniden Diriliş Bölümü.

Belgeselin 21. bölümünde 03.09-05.30 dakikaları arasında yer alan “I. Murad Kosova Savaşı'nda şehit düştüğünde, Osmanlı Anadolu ve Rumeli'de önemli görevler üstlenen bir devlet özelliği kazanmıştı. I. Murad'dan sonra yerine geçen oğlu I. Bayezid Anadolu'da Türk siyasi birliğini sağlamak için Anadolu Türk beyliklerini Osmanlı sancağı altında birleştirdi. Memlûklülerin Doğu Anadolu'daki toprağı olan Elbistan ve Malatya şehirlerinin fethedilmesi, Osmanlılarla Memlûklüleri karşı karşıya getirdi. Bu fetihlerle Osmanlılar Timur nüfuz sahasına da girmiş oldu. Sultan Bayezid aynı fetih siyasetini Balkan devletleri ve Bizans karşısında sürdürüyordu. İstanbul kuşatılmış ve Bulgar Krallığı ortadan kaldırılmıştı. I. Bayezid, Eflak seferleriyle buradaki Macar nüfuzunu kırmış ve bunun sonucunda Venedik ile Macaristan'ı doğrudan tehdit eder hale gelmişti. Bu durum Avrupa'da papa öncülüğünde yeni bir Haçlı ruhunun canlanmasına sebep oldu. Bir araya gelen Haçlı ordusu Niğbolu'da 1396 yılında Yıldırım Bayezid tarafından kısa sürede yenilgiye uğratıldı. Bu savaş Osmanlıların Rumeli'den çıkarılamayacağı fikrini pekiştirdi. Bununla birlikte Yıldırım Bayezid gazi unvanı ile

birlikte İslam dünyasında önemli bir itibar kazandı.” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.1 numaralı “Osmanlı Devleti’nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklar.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Babası I. Murad'ın şehit olmasından sonra tahta geçen Sultan Bayezid, batı bölgesinde güvenliği sağladıktan sonra Anadolu'daki Türk beylikleri üzerine yürümüştür. Batı Anadolu'daki bütün beylikleri Osmanlıya bağlamıştır. Yıldırım Beyazıt Anadolu'daki Türk birliğinin sağlamaya çalışmıştır. Bayezid'in batıda gaza akınlarına devam etmesi Osmanlılara karşı yeni bir Haçlı Seferinin başlatılmasına neden olmuştur. Bizans'ı baskı altında tutmaya çalışan Yıldırım Bayezid bunun için İstanbul'u kuşatmıştır. Bu kuşatma devam ederken Haçlılar, Niğbolu önlerine gelmiştir. Haçlıların geldiğini duyan Sultan Bayezid, İstanbul kuşatmasını kaldırarak Niğbolu önlerine gelmiştir. Yapılan savaşta Osmanlılar büyük bir zafer kazanarak Balkanlardaki Türk hakimiyetini pekiştirmiştir. Bu savaş sonunda Vidin Bulgar Krallığına son verilmiştir. (Kazıcı, 2015: 89-92). Osmanlı'nın siyasi bir güç olarak ortaya çıkış sürecini açıklayan belgeseldeki ifadelerin, ilgili kazanımın edilmesini katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 21. bölümünde 06.25-10.30 dakikaları arasında yer alan *“Osmanlı askeri sistemi çok değişik bir çerçeve içerisinde tarihi gelişme gösterdi. Osman Bey döneminden itibaren başlayan devirde Osmanlıların daha çok atlı birliklere dayalı bir sistemlerinin olduğu ileri sürülürdü. Ama son yapılan çalışmalarda Orhan Bey döneminden itibaren sadece atlı birlikler değil aynı zamanda çok etkili bir şekilde piyade gücünün de kullanılan kullanıldığına dair elimizde dönemin kaynaklarından elde edilmiş bilgiler var. Osmanlar I. Murad döneminden itibaren bu askeri sistemi yenilediler. Tımar sistemini çok etkili hale getirdi. Aynı zamanda doğrudan sultana bağlı olan özel yaya birliği oluşturuldu. Aynı dönemde yaya ve müselleme adı verilen askeri birlik vardı. Birlikler içerisinde Sultanın yanında bulunan özel birlikler giderek ön plana çıkmaya başladı. Bu sistem Osmanlılardaki kapıkulu sisteminin ilk habercisidir. Anlaşıldığına göre bu sistem Yıldırım Bayezid döneminde çok etkili bir şekilde ortaya konmuş oldu. Fatih zamanında klasik şeklini aldı. Yani bu devşirme sistemi dediğimiz acemi oğlanlarının Osmanlı sistemi içerisinde alınması ve eğitilmesi ve eğitildikten sonra bunların bir bölümünün ayrılarak idari işlere sevk edilmeleri bir bölümünde askeri sistem içerisinde alınmış olmaları keyfiyeti. İşte bu yeniçeri ve sipahi denilen birisi tatlı birisi yaya birlikler olmak üzere bunlar ilk defa dünya tarihinde profesyonel daimi askeri birlikler olarak yerlerini almışlardır. Fatih Sultan Mehmet döneminde yeniçeriler*

Osmanlı askeri sistemi içerisinde esas vurucu güç anlamına gelmeye başladı. Bunun da sebebi yavaş yavaş bu birliklerin elde kullanılan hafif ateşli silahlara donatılmış olması...” Prof. Dr. Feridun Emecen (29 Mayıs Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.1 numaralı “Osmanlı Devleti’nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklar.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Osmanlı’nın büyük bir devlet halini almasında, ordu önemli bir role sahip olmuştur. Osman Bey döneminde henüz düzenli bir ordu kurulmamıştır. Orhan Bey döneminde ise sınırların genişlemesiyle birlikte düzenli orduya ihtiyaç duyulmuştur. Bu sebeple “Yaya ve Müsellem” adı verilen bir düzenli ordu kurulmuştur. I. Murad döneminde Balkanlarda fetihlerin daha da artması nedeniyle yaya ve müsellemler ordusu ihtiyacı karşılayamamış ve bunun yerine kapıkulu sistemi getirilmiştir. Sonraki dönemlerde kapıkulu ordusuna yeni sınıflar eklenerek Osmanlı ordusu güçlendirilmiştir. Kapıkulu Ocaklarından birisi olan Yeniçeriler, Rumeli’den getirilen küçük yaştaki erkek çocukların devşirilerek orduya alınmasıyla oluşmuştur. Osmanlı ordusunun en kalabalık sınıfını oluşturan Tımarlı Sipahiler ise tımar sistemi içerisinde yetiştirilen Türk askerlerden oluşmuştur (MEB, 2022b). Osmanlı’nın siyasi bir güç olarak ortaya çıkma sürecinde etkili olan ordunun anlatıldığı belgeseldeki ifadelerin, ilgili kazanımın edilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 21. bölümünde 17.45-18.42 dakikaları arasında yer alan “Niğbolu zaferi ile büyük şöhret kazanmış olan Bayezid’in üzerine yürümekte tereddüt eden Timur, Selçuklu ve İlhanlılar’ın varisi sıfatıyla Anadolu’daki eski düzeni muhafazaya çalışıyor ve bu yolda kendisine karşı gelen güçleri ortadan kaldırmayı hedefliyordu. Yıldırım Bayezid’in Osmanlı birliğini temin etme yolundaki gayretleri ile Anadolu’daki dengeleri sarsması, Timur’un hamilik ve vasilik sıfatına karşı önemli bir darbe anlamına geliyordu. Sonuçta kaçınılmaz hale gelen karşılaşma Çubuk ovasında 24 Temmuz 1402’de gerçekleştiğinde kalabalık Timur ordusu Osmanlıları ağır bir mağlubiyete uğrattı. Osmanlıların merkezi devleti çöktü. Anadolu’daki beylikler yeniden kendi topraklarına hakim oldular ve Osmanlılar Timur’un hakimiyetini tanıyan bir beylik durumuna düştüler.” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.1 numaralı “Osmanlı Devleti’nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklar.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Sultan Bayezid’in Anadolu hakimisi olmasını kabullenemeyen Timur, İlhanlı geleneğini öne sürerek Osmanlıların kendisine bağlı bir uç beyi olmasını istemiştir.

Bayezid'in, İlhanlıların eski valisi Eratna'nın topraklarına saldırmasını Timur kendi egemenlik bölgesine saldırı olarak kabul etmiştir. Bayezid'in, Karakoyunlu Kara Yusuf'u ve Irak hükümdarı Ahmet Celayir'i himaye etmesi, Timur tarafından bir meydan okuma olarak algılanmıştır. Bunun gibi sebeplerle savaş kaçınılmaz hale gelmiştir. İki ordu Çubuk ovasında karşılaşmış ve Timur Devleti büyük bir üstünlükle Ankara Savaşını kazanmıştır. Yıldırım Bayezid Timur'a esir düşmüştür. Timur, Anadolu beylerine topraklarını vererek kendi hâkimiyet altına almıştır (İnalçık, 2019: 71-77). Osmanlı'nın yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı Ankara Savaşı'nı anlatan yukarıdaki ifadelerin ilgili kazanımın edilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 21. bölümünde 21.30-23.00 dakikaları arasında yer alan “*Ankara Savaşı'ndaki mağlubiyetten sonra Osmanlıları yıkılmaktan kurtaran etmenler Rumeli'deki insan gücü ve maddi kaynaklar olmuştur. Osmanlılar bu kaynaklar sayesinde yeniden toparlanabilmiştir. Yıldırım Bayezid'in oğullarından Süleyman, İsa, Musa ve Mehmet Çelebi arasında 10 yıldan fazla süren ve Fetret devri olarak bilinen iç çekişme dönemi sonunda, Çelebi Mehmet yıkılan düzeni tekrar sağlamıştır. Çelebi Mehmet içinde bulunan durum çok hassas olduğu için dengeli bir siyaset izlemiştir. Osmanlı devlet düzeninin tekrar sağlanmasında Çelebi Mehmet'in kısa fakat hayati önem taşıyan hükümdarlığının rolü büyüktür. Çelebi Mehmet'in oğlu II. Murad'ın saltanatı döneminde ise bu başarı sürdürülerek Osmanlı'nın yeniden dirilişi gerçekleştirmiş oldu .”* ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.1 numaralı “Osmanlı Devleti’nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklar.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Timur, Anadolu beyliklerine eski topraklarını vererek bu beylikleri kendine bağlamıştır. Bu sayede Osmanlıların uzun uğraşlar sonucunda kurduğu Anadolu Türk siyasi birliği bozulmuştur. Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin üç parçaya bölen Timur, şehzadeler arasında taht kavgasının başlamasına sebep olmuştur. 1402'den 1413'e kadar devam eden taht mücadelesine "Fetret Devri" denilmiştir. Bayezid'in oğullarından Çelebi Mehmet, kardeşleriyle yaptığı taht kavgasını kazanarak devletin yönetimini ele geçirmiştir. Anadolu'daki topraklarının büyük bir kısmını kaybeden Osmanlılar Rumeli'de büyük Toprak kayıpları yaşamamıştır. Etrafı Hristiyan devletlerle çevrili olmasına rağmen Hristiyan azınlıklar Osmanlı'dan ayrılmak istememiştir. Rumeli'de azınlıklara uygulanan hoşgörü ve adaletli politika azınlıkların devlet olan bağlılığını arttırmış ve Osmanlı bu bölgeden aldığı güç sayesinde tekrar toparlanmıştır (Kazıcı,

2015: 96-100). Osmanlı'nın siyasi birliğine ve toprak bütünlüğüne büyük darbe vuran Fetret devriyle ilgili ifadelerin geçtiği belgeselin bu kısmının ilgili kazanıma katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2.Bölüm: Fatih Sultan Mehmet, Güzel Komutan ve Askerleri Bölümü

Belgeselin 22. bölümünde 06.58-09.00 dakikaları arasında yer alan “...*İstanbul'un Hz. Peygamberin hedef göstermiş olduğu bir şehir olması, İslam hükümdarlarının zihninde önemli bir yer etmelerini sağlamıştır. II. Mehmet bu övgüye mazhar olabilmek için İstanbul'u ana hedef olarak şehzadelik yıllarındayken belirlemiştir. Bu hedefe vezir Çandarlı Halil paşa ısrarla karşı gelmiştir. Çandarlı'nın endişesi Avrupa'da güçlü bir Haçlı ittifakının tekrardan oluşması ihtimalidir. II. Mehmet, Çandarlı ile yaşadığı görüş ayrılığına rağmen onun tecrübesinden yararlanmaya çalışmıştır. Çandarlı Halil Paşa, Macarlarla anlaşmaları yenilemiş ve Bizans'ı oyalayıcı bir siyaset izlemeye başlamıştır. Genç Sultan II. Mehmet, İstanbul'un fethi için hazırlıkları planlamaya başlamıştır. Devrin tarihçileri, kuşatma için tasarlanan savaş makinelerini daha önce hiçbir kuşatmada kullanılmamış, rastlanmadık ve korkutucu silahlar olarak tarif etmişlerdir. Edirne'de yerli ve yabancı ustalar gözetiminde görülmemiş büyüklükte güller atabilen toplar dökülmüştür. Dünya savaş tarihinde ateşli silahların en etkili biçimde kullanılacağı ilk kuşatma için hazırlıklar yapılmıştır.*” Prof. Dr. Feridun Emecen (29 Mayıs Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.2 numaralı “Osmanlı Devleti’nin fetih siyasetini örnekler üzerinden analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

II. Mehmet, tahta geçtikten sonra ilk seferini Osmanlı topraklarını ihlal eden Karamanoğulları üzerine yapmıştır. Bunu fırsat bilen Bizans imparatoru, Osmanlılara bir elçi göndererek şehzade Orhan için aldıkları vergiyi iki katına çıkarılmasını, aksi takdirde şehzade Orhan'ın Rumeli'ye gönderileceğini söylemiştir. Bu tehdit II. Mehmet'in aklında olan İstanbul'u fethetme düşüncesini daha önceye çekmesine sebep olmuştur. Karamanoğlu seferinden dönen II. Mehmet, İstanbul'un fethi için hazırlıklara başlamıştır. Bunun için Anadolu Hisarı'nın karşısında Rumeli Hisarı'nı inşa etmiştir. Aynı zamanda Macar kökenli Urban ustaya büyük toplar döktürmüştür. Veziriazam Çandarlı Halil Paşa, sebeplerini tek tek anlatarak İstanbul'un fethinin taraftarı olmadığını belirtmiştir. Özellikle bir Haçlı birliğinin oluşmasından çekindiği için Halil Paşa İstanbul'un fethine ısrarla karşı çıkmıştır (Uzunçarşılı, 2021: 73-86). Sadrazam Çandarlı Halil Paşa, Batının tekrardan Haçlı birliğini kurmasından çekindiği için Bizans'la anlaşma yoluna gidilmesi

gerektiğini sürekli dile getirmiştir (İnalcık, 2019: 110). Fethin başlamasından sonra boğazdan asker ve silah dolu iki büyük frenk gemisinin Osmanlı gemileri atlatıp şehre girmesi İstanbul halkını heyecanlandırırken, Osmanlıların içine korku düşürmüştür. Vezir-i azam Çandarlı Halil başta olmak üzere beylerin çoğu kuşatmayı kaldırmak için baskı yapmıştır. Akşemseddin, Zağanos gibi bilge kişiler kuşatmaya devam etmek için padişahı desteklediler. Sonra gemileri Galata şehrinin arkasından karadan çekerek denize ulaştırdılar. Bizans kalelerini topa tuttular (Öztürk, 2015: 311-313).Belgeselin bu kısmının ilgili kazanımın edilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 22. bölümünde 19.27-20.25 dakikaları arasında yer alan “İslami kurallara göre Sultan II. Mehmet'in önce şehrin savaştan teslim olması için teklifte bulunması gerekiyordu. Zira böyle bir durumda antlaşma şartları çerçevesinde kan dökülmemiş olacaktı. Bizans tarihçileri padişahın büyük bir alicenaplık göstererek silaha başvurmadan Bizanslıları teslim olmaya çağırdığını anlatır. Gönderdiği elçiler Bizans imparatoruna teklifte bulunmuşlardır. Bizanslılar, şehrin sultanının teminatı altında antlaşma yoluyla teslim ederlerse hiçbir zorlama ve şiddetle karşılaşmadan aileleri, çoluk çocuklarıyla ve mallarıyla tam bir güven ve huzur içerisinde rahatlıkla şehirde kalarak hayattan devam ettirebilirler. İmparator ve şehir halkı bu teklifi kabul etmeyip şehri sonuna kadar savunma kararı aldılar.” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.2 numaralı “Osmanlı Devleti’nin fetih siyasetini örnekler üzerinden analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Fatih Sultan Mehmet, fetih için İstanbul önlerine geldiğinde Bizans İmparatoruna bir heyet göndererek; “Şehri, menkul serveti ve yakınları ile terk edebileceğini” söylemiştir. Teklif, Bizans imparatoru tarafından reddedilmiştir (Kazıcı, 2015: 138). Fatih, şehrin harap olmasını ve yağma edilmesini istemediği için teklifte bulunmuş fakat bu isteği gerçekleşmemiştir. Şehir fethedildikten sonra azalan nüfusu tekrardan toplamak için birçok yerden şehre nüfus yerleştirmiştir (İnalcık, 2019: 125). Osmanlı padişahları bir yeri fethetmeden önce, fethedilecek yerin zarar görmemesi ve insanların ölmemesi için teklifte bulunurdu. Osmanlı'nın fetih siyasetinin bir parçası olan bu durumun anlatıldığı belgeseldeki ifadelerin, ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 22. bölümünde 24.50-27.40 dakikaları arasında yer alan “... Osmanlılar İstanbul'u fethedince, korkuya kapılan Bizanslılar şehrin en büyük kilisesi olan Ayasofya'ya sığınmışlardır. Osmanlı birliklerinin Ayasofya'ya kadar ilerlemesinden

sonra Sultan Mehmet şehre girmiş ve Ayasofya'ya kadar giderek orada korku içinde bekleyen Bizans halkına bir konuşma yapmıştır. Bundan sonra korkmamalarını, canlarının ve mallarının koruma altında olduğunu, evlerine ve iş yerlerine dönmelerini söylemiştir. Bu konuşma Sultan Mehmet'in insani yönünü, hoşgörüsünü ve adalet anlayışını göstermektedir. İstanbul'un fethinin Türk-İslam tarihi ve dünya tarihi için çok önemli sonuçları olmuştur. Bu fetih ile birlikte Osmanlı'nın Asya ve Avrupa arasındaki toprakları birleşmiştir. Osmanlı'nın bekası için tehlike oluşturan Bizans imparatorluğu tarihe karışmıştır. İstanbul Osmanlı Devleti'nin başkenti olmuştur. Bu fetih ile birlikte Ortaçağ sona ermiş Yeniçağ başlamıştır.” Prof. Dr. Fahamettin Başar (FSM Vakıf Üniversitesi)’ın ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.2 numaralı “Osmanlı Devleti’nin fetih siyasetini örnekler üzerinden analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un fethinden üç gün sonra Topkapı'dan şehre girerek, ilk önce Türk-İslam ülküsünün kalbi olan Ayasofya'ya gitmiştir (Turan, 2009: 283). Sosyal Bilgiler 7.Sınıf Ders Kitabı Kültür ve Miras Öğrenme Alanında geçen şu ifadeler ; “İstanbul’un fethiyle Fatih unvanını alan II. Mehmet, korku içinde Ayasofya’ya toplanmış halka, canlarına ve hürriyetlerine asla zarar verilmeyeceğini, emniyet içerisinde evlerine gidebileceklerini söyledi. Ortodoks Hristiyanlara din ve vicdan hürriyeti tanıyarak onları korudu ve başlarına yeni bir patrik yani din görevlisi tayin etti. Şehirden kaçmış halkın geri dönmeleri için onlardan bir süre vergi alınmayacağını duyurdu. Bizans askerlerinden esir düşenler daha sonra serbest bırakıldı.” (MEB, 2022b). belgeseldeki ifadelerle uyumluluk göstermektedir. Belgeselin bu bölümünün ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

23.Bölüm: Payitaht İstanbul, Nizam-ı Alem Bölümü

Belgeselin 23. bölümünde 06.08-07:08 dakikaları arasında yer alan “Fatih İstanbul'u fethettiğinde İstanbul'daki Hristiyanlara, Galata'da yaşayan Cenevizlilere, Bosna'da yaşayan Hristiyanlara beraat vermiştir. Bu beratlarda şunlardan bahseder; canları dokunulmazdır, mal varlıkları dokunulmazdır, kiliselerine ve ibadetlerine karışılmayacaktır. Yalnız bir ülke veya şehir fethedildiğinde zaferin bir nişanesi, sembolü olarak oradaki en büyük kilise camiye çevrilirdi. Onun dışında Osmanlılar cemaat olan kiliseleri dokunmamıştır.” Mehmet Akif Aydın (İstanbul Medipol Üniversitesi)’ın ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.2 numaralı “Osmanlı Devleti’nin fetih siyasetini örnekler üzerinden analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir. Belgeselde geçen ifadelerin ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 23. bölümünde 07.10-07.55 dakikaları arasında yer alan *“İstanbul fethedildikten sonra Fatih Sultan Mehmet tarafından başkent yapılmak istenmiştir. Bu yüzden bütün imar ve ihya faaliyetleri buna yönelik yapılmıştır. Şehre, İslam şehri silüeti kazandırmak için hızlı bir şekilde iskân ve imar faaliyetlerine başlanmıştır. Bunun için başta Fatih Sultan Mehmet'in kendisi olmak üzere diğer devlet adamları şehrin birçok bölgesinde hamamlar, hanlar, camiler, çeşmeler, medreseler ve kervansaraylar inşa ettirmiştir.”* Doç. Dr. Zekai Mete (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)’nin ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.1.2 numaralı *“Sosyal, kültürel ve tarihî bağların toplumsal birlikteliğin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz eder.”* kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Fatih, İstanbul'u aldıktan sonra burayı dünyanın her alanda en önemli merkezlerinden biri haline getirmeye çalışmıştır. Bunun için şehrin azalan nüfusunu artırmış ve Türk-İslam usulünce imar faaliyetlerine başlamıştır (İnalcık, 2019: 124). İstanbul'u bir Türk şehri haline getirmeye çalışan Fatih, Anadolu'nun birçok yerinden usta ve sanatkârları şehre davet ederek imar faaliyetlerini hızlandırmıştır. Ayrıca iskân yoluyla şehre ilk önce 5000 aile getirerek bu ailelere her türlü kolaylığı sağlamıştır (Kazıcı, 2015: 140). Fatih Sultan Mehmet Han, İstanbul'un Türk İslam şehri olması için başta kendisi olmak üzere durumu iyi olan devlet adamlarından şehrin birçok yerine cami, medrese, han, hamam gibi toplumun ihtiyacını karşılayacak eserlerin yapmalarını talep etmiştir (Uzunçarşılı, 1988: 155). Belgeselde geçen ifadelerin ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 23. bölümünde 09.35-10.20 dakikaları arasında yer alan *“Osmanlılarda İstanbul'un gelişiminde izlenen esas prensip Müslüman toplumun dinin gereklerini rahatça yerine getirebilmesini ve bir Müslüman şehrinde yaşamının kolaylıklarından faydalanabilmesini sağlamaktır. Baştan beri İstanbul'dan mübarek bir İslam şehri statüsü verilmeye çalışılmıştır. Fetihden hemen sonra şehrin kutsal bölgesi olan Eyüp, sahabeden Ebu Eyüp El-Ensari'nin türbesi etrafında bir cami ve imaretin yapılmasıyla bu özelliğe tam anlamıyla kavuşmuş oldu. Eyüp, bütün İslam dünyasında Mekke, Medine ve Kudüs'ten sonra en mübarek bir ziyaretgâhtır.”* ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.1.2 numaralı *“Sosyal, kültürel ve tarihî bağların toplumsal birlikteliğin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz eder.”* kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un fethinden sonra imar faaliyetlerine başlamış ve surların dışında kalan bölgede Halid b. Zeyd Ebû Eyyüb Ensari'nin kabrini buldurmuş ve yanına cami ile bir medrese yaptırarak burayı imar etmiştir. Mübarek bir yer olarak Eyüp

semti kısa sürede gelişmiştir (Uzunçarşılı, 1988: 156). Belgeselde geçen ifadelerin ilgili kazanım kapsamında değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Belgeselin 23. bölümünde 10.22-10.55 dakikaları arasında yer alan *“İstanbul'un fethinden sonra şehirde yaşayanların hayat standartlarını yükseltmek için vakıf kompleksinin bir parçası olarak yolların kaldırımıyla döşenmesi ve temizliği, su tesislerinin yapılması, hastanelerin yapılması, fakirlerle yolcuların doyurulması ve barınması için zaviye ve imaretlerin inşasına önem verilmiştir. Bu faaliyetler sonucunda Bizans'tan kalan harap İstanbul üzerinde tipik Osmanlı şehri yükselmiştir.”* ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.5.3 numaralı “Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethettikten sonra devlet adamlarına, askerlere ve beylere ganimetten pay dağıttıktan sonra kendi hissesine düşenlerin hepsini vakfetmiştir. Osmanlılarda halkın temel ihtiyaçlarının birçoğunu vakıflar karşılamıştır. Fatih İstanbul'u aldıktan sonra şehre yeni binalar yaptırarak büyük bir imar faaliyetine başlamıştır. Saraylar, camiler, medreseler, hanlar yaptırarak şehri güzelleştirmiştir. (Ayverdi, 2018: 167-194). Belgeselin bu kısmının ilgili kazanımın edilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 23. bölümünde 14.40-15.10 dakikaları arasında yer alan *“İstanbul fethedildikten sonra harap olan şehri her alanda kalkındırmaya çalışan Fatih Sultan Mehmet, bir de kültür alanında şehri geliştirmek istemiştir. Bunun için Akkoyunlu Uzun Hasan'la mücadele ederek Ali Kuşçu'yu İstanbul'a getirtmiştir. Ali Kuşçu'nun İstanbul'a gelmesiyle birlikte Osmanlılarda matematik ve astronomi ilimleri gelişmeye başlamıştır.”* Prof. Dr. Ahmet KANGAL (Yıldırım Bayezid Üniversitesi)'ın ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.4.2 numaralı “Türk-İslam medeniyetinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkılarını tartışır.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Uluğ Bey'in öğrencilerinden olan Ali Kuşçu, Uluğ Bey'in Semerkant'ta kurmuş olduğu rasathanesini idare eden ve Uluğ Bey'in Zic'ini tamamlamasına yardım eden bilim insanıdır. Ali Kuşçu, Uluğ Bey'in ölümünden sonra Akkoyunlu Uzun Hasan'ın himayesine girmiştir. Uzun Hasan'ın elçisi olarak İstanbul'a gelen Ali Kuşçu, Fatih'i etkilemiştir. Pozitif ilimlere önem veren Fatih Sultan Mehmet, bu konuda hiçbir fedakârlıktan kaçınmamıştır. Fatih, Ali Kuşçu'dan İstanbul'a gelerek çalışmalarına orada devam etmesini istemiştir. Elçilik görevinden etrafındakiler ile birlikte İstanbul'a gelen

Ali Kuşçu Ayasofya Medresesinde müderris olarak görev almıştır (Ayverdi, 2018: 93-94). Türk-İslam uygarlıklarında yetişen ve bu uygarlıklara katkı sağlayan Ali Kuşçu'dan bahseden belgeselin bu bölümünün ilgili kazanım kapsamında değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

24.Bölüm: Osmanlı Merkez Teşkilatı, Belgeler Hazinesi Bölümü

Belgeselin 24. bölümünde 03.03-05.04 dakikaları arasında yer alan “*Osmanlıların imparatorluk haline gelme süreci İstanbul'un alınışı ile başladı ve fetih sonrası süreci takiben eski Osmanlı Beyliğinin yerini yeni bir imparatorluk aldı. Yaşanan büyük değişim sonucunda yeni bir kimlik belirirken Fatih Sultan Mehmet, han unvanını kullanarak bu kimliğin en önemli unsurlarından birisinin Osmanlı'nın Asya kökenli olduğunu eski Türk geleneği olduğunu unutmadığını vurguluyordu. Bu kimlikle İslami unsurları eksiksiz bir şekilde birleştiren Osmanlılar, fethi takiben aynı kimliğe eski Roma unsurlarını da eklediler. Bu üçlü anlayışla Osmanlı imparatorluğu gerçek karakterini Fatih döneminde belirlemiş oldu. Ama bu yeni kimlik hiçbir zaman Osmanlıları ana köklerinden uzaklaştırmadı. O dönemden sonra yazılmış olan Osmanlı tarihleri bile çok açık bir şekilde Osmanlıların köklerini Orta Asya'ya bağlamaya, Türkmen geleneğine bağlamaya dikkatli bir şekilde özen göstermişlerdir. Bu özenin tüm Osmanlı hanedanı boyunca asırlarca titizlikle korunduğu bilinmektedir. Kayı boyuna mensup Osmanlıların Oğuz geleneğine sahip çıkmaları gerekçesi bu yaklaşımdan kaynaklanmaktadır. Osmanlılar, özellikle Türk boyları ve Devletleri ile iltifa düştiklerinde kendilerinin Oğuz soyundan gelen bir hakiki Türk boyu olduklarını hususunu sistemli bir şekilde vurgulamışlardır...*” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.1.2 numaralı “Sosyal, kültürel ve tarihî bağların toplumsal birlikteliğin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

II. Murad dönemi tarihçilerinden Yazıcızade Ali'nin yazdığı “Selçukname” adlı eserde Osmanlı soyunun Oğuz Kağan'ın büyük oğlu Günhan'ın oğlu Kayı'dan geldiğinden bahsetmektedir. II. Murad'dan itibaren paralarda ve silahlarda kayı boyu damgası kullanılmıştır (İnalcık, 2019: 110-111). Osmanlı sultanlarının, kökenlerini unutmamaları ve her defasında Türk geleneklerine dikkat etmeleri onların tarihi bağlara verdikleri önemi göstermektedir. Bu bağlamda belgeselin bu kısmının ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

25.Bölüm: Vakıflar ve Osmanlı, Bir Vakıf Medeniyeti Bölümü

Belgeselin 25. bölümünde 03.00-09.40 dakikaları arasında yer alan “*Osmanlı arşivlerinin barındırdığı en önemli kayıtlardan biri vakıflara ait tahrir defterleri ve vakfiyelerdir. Osmanlı Devleti'nin özgün yanlarından birisi olan vakıf sistemi, yüzyıllar boyunca bir hayır kurumu olarak ülkenin sosyal, ekonomik ve kültürel hayatında çok etkili olmuştur. Vakıf sisteminin temelinde yardımlaşma ve dayanışma duygusu gibi değerler ve bunları kendini ilke edinmiş kişilerin iradeleri yatmaktadır. Vakıf geleneği bir kişinin menkul veya gayrimenkulünü Allah rızası için hayır amacıyla sürekli olarak tahsis etmesidir. Osmanlılar, vakıf sistemindeki uygulamaları kendinden önceki devletlerden alarak daha da ileriye taşımışlardır. Vakıflar iki ana kısım üzerine kurulur. Birisi hayrat denilen külliyelerdir. Külliyelerin merkezinde cami olmak üzere etrafında eğitim, sağlık gibi pek çok alanda hizmet eden yapılar bulunur. Bunlar hayrat olarak kabul edilir. Vakıfların gelir kaynakları olan kısma ise "akar" denir. Bu akarlar hayratı ayakta tutan unsurlardır. Bunlar çarşı pazar olarak tanımlanan yerler, hanlar ve bedestenlerdir...*” Prof. Dr. Hüseyin Çınar (Yıldırım Bayezid Üniversitesi)’ın ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.5.3 numaralı “Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Osmanlılar, günlük yaşamlarında kullandıkları cami, medrese, hastane, han, hamam, köprü, çeşme, su tesisi, imarethâne gibi kamusal nitelikli kurumların neredeyse tamamı, padişahlar, yöneticiler ve durumu iyi olan hayırseverler tarafından hayrat olarak yaptırılmış ve bu vakıf kurumlarının hizmetlerinde devamlılığı sağlamak amacıyla kervansaray, bedesten, dükkan, bağ, bahçe gibi diğer mal ve mülkler de gelirlerini vakıflarda kullanmak için akar olarak vakfedilmiştir. Böylece Allah’ın Rızasını kazanmak için kurulan vakıflar ve vakıfların topluma sunduğu hizmetler yüzyıllar boyunca yaşatılabilmektedir (<https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/tarihte-vakiflar>). Belgeselde geçen ifadelerin ilgili kazanım kapsamında değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Belgeselin 25. bölümünde 11.08-11.55 dakikaları arasında yer alan “*Osmanlı Devleti dil, din, ırk ayrımı yapmadan bütün tebaanın huzur ve mutluluğunu sağlayacak adil bir yönetim uygulamak, meydana getirilen imaret sistemleri ile medeniyet seviyesini yakalayan, bünyesinde mutlu insanların yaşadığı, faziletli şehirlerin kurulmasını sağlamak üzere vakıf sistemini geliştirmiş yaygınlaştırmış ve onun insanı büyüleyen*

maddi manevi kudretinden yararlanmıştır. En az 150 yılı aşan tasfiye süreçlerine rağmen ayakta kalan örnekleri ile bugün hala Osmanlı dünyasının hatırasını yaşatmaya devam eden vakıf eserleri varlığını çok geniş bir coğrafyada güçlü şekilde hissettirmektedir.” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.5.3 numaralı “Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Osmanlı'lar, gerçek manâda, dil, din, ırk ve cinsiyet ayırımı yapmadan bütün tebaasının huzur ve mutluluğu ve ülke kaynaklarının toplumun bütün kesimleri arasında makul ölçülerde paylaşılmasına imkân sağlayan bir sistemi kurmuştur. Vakıf kültürü, Osmanlılarla birlikte en gelişmiş seviyesine ulaşmıştır. Bu sebeple Osmanlı Medeniyetine “Vakıf Medeniyeti” de denilmiştir (<https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/tarihte-vakiflar>). Belgeselde geçen ifadelerin ilgili kazanım kapsamında değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

27.Bölüm: Beyazid'den Yavuz'a, Mukaddes Emanetler Bölümü

Belgeselin 27. bölümünde 03.54-06.30 dakikaları arasında yer alan “... Şeyh Hamdullah Amasya'nın dere mahallesinde doğdu. Hat'tı, bu sanatın eşiği kabul edilen Amasya'da Hayrettin Maraşi'den meşk ederek icazet aldı. Henüz Amasya'daki gençlik yıllarında Fatih Sultan Mehmet'in özel kütüphanesi için eserler hazırladığı bilinmektedir. II. Bayezid tahta çıktığında Sultan'ın daveti üzerine İstanbul'a yerleşen Şeyh Hamdullah saray katipleri hocası olarak görevlendirildi ve Kur'an-ı Kerim yazması için Harem dairesi civarında ve Edirne Sarayı'nda birer meşkhane tahsis edildi. En güzel eserlerini sarayda görevde bulunduğu yıllarda verdi. Topkapı Sarayı müzesi kütüphanesinde Hamdullah Efendi'nin hattıyla sülüsle yazılmış 18 kıtalık bir halvetiyye silsilenamesi mevcuttur. Daha sonra gelen bütün hattatlar onun kıtalarındaki ebat şekil ve metin özelliklerini kâğıt rengine varıncaya kadar korunmaya özen göstermişlerdir...” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.5 numaralı “Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Hat kelimesi, Arapça harflerle yazılmış güzel el yazısı anlamına gelmektedir. Bu yazı sanatını yapanlara ise hattat denir. Hat sanatı Osmanlılar zamanında zirveye çıkmıştır. Bunun için “ Kur'an-ı Kerim Hicaz'da nazil oldu, Mısır'da okundu ve İstanbul'da yazıldı.” sözleri söylenmiştir. Şey Hamdullah, Sultan II. Bayezid'in teşviki ve desteği ile yeni bir hat yazma tarzı çıkarmış ve bu tarzla kendinden sonraki hattatları

etkilemiştir. Hat sanatı önce kitaplarda uygulanmış daha sonra mimari eserler üzerinde uygulanmaya başlamıştır (Can ve Gün, 2011: 293-298). Osmanlı sanat ve estetik anlayışının bir parçası olan hat sanatının anlatıldığı belgeselin bu bölümünün ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 27. bölümünde 06.32-07.12 dakikaları arasında yer alan “*Büyük sanatkâr, bilim ve düşünce adamlarına verdiği destekle adeta yakın gelecekte zirveye çıkacak muhteşem medeniyetin temellerini atan Sultan II. Bayezid devrinde en önemli gelişmelerden birisi de vakıf hizmetleri alanında sağlanmıştır. Sürdürülen barış ortamında Amasya, Edirne, Osmancık, Geyve, Saruhanlı ve Edirne’de birçok hayır eserleri ve külliye inşaa ettiren Sultan Bayezid’in İstanbul’daki en büyük eseri, kendi adını taşıyan cami, medrese ve etrafındaki yapılardan oluşan Bayezid Külliyesidir.*” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.5.3 numaralı “Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Osmanlıların İstanbul’daki en önemli eserlerinden olan Bayezid Külliyesi, Bayezid meydandadır. Sultan II. Bayezid tarafından yaptırılan Bayezid külliyesi cami, türbe, aşhane, imâret, sıbyan mektebi, tabhaneler, medrese, hamam, ve kervansaraydan oluşmaktadır. Külliye içerisindeki binalar birbirinden oldukça uzaktadır (Cıda, 2005: 12). Belgeselin bu kısmının ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 27. bölümünde 09.25-10.30 dakikaları arasında yer alan “*Osmanlılar, halkın ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla şehirlerde külliye kurmuşlardır. Külliyelerin içerisinde cami, medrese, kütüphane, imarethane, türbe gibi yapılar mevcuttur. Bu yapıların hepsi bir şehrin ekonomik, kültürel, sosyal birtakım ihtiyaçlarını giderecek şekilde tasarlanmıştır. Bunlara örnek olarak Fatih Külliyesi, Bayezid Külliyesi, Süleymaniye Külliyesi verilebilir.*” Doç. Dr. Ahmet Arslantürk (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)’ün ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.5.3 numaralı “Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Külliye, Türk- İslam mimarisinde, birtakım ihtiyaçları karşılamak için bir araya getirilmiş çoklu yapıları ifade etmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nun merkezi teşkilatının olgunlaştırdığı ve imparatorluğun zengin gelirleri ile işleyen külliye, en geniş anlamda cami, medrese, türbe, hamam, darüşşifa, kervansaray, han, çarşı, tabhane,

imarethane, kütüphane, mektep gibi dini, sosyal ve kültürel kuruluşlar ile hizmetlilerin oturdukları yapıların bir çevre duvarı içine veya arazinin durumuna göre birbirine yakın mesafelere yerleştirilmesinden meydana gelen ve vakıfların gelirleri ile işleyen yapı topluluklarıdır. (Genceci, 1974'den akt. Papila, 2011: 65). Belgeselin bu kısmının ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 27. bölümünde 19.06-20.23 dakikaları arasında yer alan “... II. Bayezid devrinde iyi olan Osmanlı - Safevi ilişkileri, Yavuz Sultan Selim döneminde çatışmaya dönüşmüştür. Bu çatışmalar 1514 yılında Çaldıran ovasında iki ordunun karşı karşıya gelmesine sebep olmuştur. Osmanlılar Çaldıran Savaşı'nda Safevileri yenerek Yavuz Sultan Selim önderliğinde Tebriz'e kadar ilerlemiştir. Osmanlılar bu savaş sonucunda doğu sınırını kontrol edebilir düzeye getirmiştir.” Prof. Dr. Tufan Gündüz (Hacettepe Üniversitesi)'ün ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.2 numaralı “Osmanlı Devleti'nin fetih siyasetini örnekler üzerinden analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Yavuz Sultan Selim tahta geçtikten sonra kardeşleri Korkut ve Ahmet'in isyanlarıyla mücadelede etmiştir. Bu mücadele sonucunda kardeşlerini ve yeğenlerini idam ettiren Yavuz Sultan Selim, devletin yönetimini tam olarak ele aldıktan sonra doğuya doğru sefere çıkmıştır. Uzun ve zahmetli bir yolculuktan sonra Osmanlı ordusuyla Safevi ordusu, günümüzde İran topraklarında kalan Çaldıran ovasında karşılaşmıştır. Osmanlı'nın geleceği açısından çok kritik olan bu savaşın olası kaybedilmesi İç Anadolu'nun Safevilerin eline geçmesine sebep olabilirdi (Öztuna, 2019: 58-70). 23 Ağustos 1514 günü sabahı Safevi ordusu taarruza geçmiştir. Şah İsmail, merkezden saldırarak Osmanlı'nın son halkası olan zincirlere kadar yaklaşmıştır. Fakat meydan Savaşı'nda işe yaramayacağını düşündüğü Osmanlı topları karşısında Safevi ordusu çözülmeye başlamıştır. Akşama doğru Safevi ordusu dağılmış ve Şah İsmail yaralı halde kaçarak kendini zor kurtarmıştır. Bu savaşta hem Safevi hem de Osmanlı ordusu, ileri gelen komutanlarını kaybetmişlerdir. Osmanlı ordusu Safevilerin taht şehri Tebriz'e girerek orada bir hafta konaklamıştır. Yavuz Sultan Selim İran'ı tamamen ele geçirme düşüncesinde olmadığı için geri dönmüştür. İran'ın içlerine girmenin Osmanlı ordusunu savunmasız hale getirmesinden çekinmiştir. Zaten Savaşı kazanıp Safevileri yendikten sonra İran'dan Anadolu'ya yönelik ciddi bir tehdit de kalmamıştır (Gündüz, 2018: 131-143). Osmanlı'nın doğu sınırlarının güvenliği için önemli bir savaş olan Çaldıran zaferi

Osmanlı tarihinin parlak zaferlerinden birisi olarak kayda geçmiştir. Belgeselin bu kısmının ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 27. bölümünde 21.15-22.10 dakikaları arasında yer alan “*Osmanlıların Doğu Anadolu ile meşgul bulundukları sırada Avrupa'da önemli gelişmeler oluyor, gerçekleşen coğrafi keşifler siyasi ve ekonomik dengeleri değiştirecek bir ağırlık kazanmaya başlıyordu. Ümit burnunu dolaşarak Hindistan'a ulaşan Portekizliler, Akdeniz ticaretine büyük darbe vuruyor ve Basra körfezi ve Kızıldeniz üzerindeki hakimiyetleri ile içerisinde Mekke ve Medine'yi barındıran mukaddes topraklar için kabul edilemez bir tehdit oluşturuyordu. Yavuz Sultan Selim'in Mısır'a bir sefer planlamasında bütün bu dini siyasi ve iktisadi sebeplerin etkili olduğu bilinmektedir. Bu sefer süresince Memluk topraklarında Osmanlı ordusunun birbiri ardınca kazandığı Mercidabık ve Ridaniye seferleri Yavuz Sultan Selim'in bu bölgede kısa sürede kontrolü sağlayıp Mısır'a hakim olmasını sağlamıştır.*” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.3 numaralı “Avrupa’daki gelişmelerle bağlantılı olarak Osmanlı Devleti’ni değişime zorlayan süreçleri kavrar.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Coğrafi keşiflerle birlikte Ümit burnunun keşfedilmesi ve bu yoldan Hint Okyanusuna geçilmesi ile birlikte Portekizliler, Asya ticaretinde Osmanlılara rakip olmuştur. Memluklerin donanmasının güçlü olmaması sebebiyle Portekizliler Kızıldeniz'e kadar sokulmuştur. Osmanlı Sultanı II. Bayezid, Portekizler karşısında Memluklere yardımda bulunmuştur. Yavuz Sultan Selim, Memlukleri yıkmasından sonra Süveyş'te bir tersane kurarak Portekizlere karşı mücadele etmiştir (Öztuna,2019: 111-112). Coğrafi keşiflerden sonra Avrupalı devletlerin Hint Okyanusu'na ve Asya kıtasına yönelmesi Osmanlı'nın birtakım önlemler almasına neden olmuştur. Belgeselin bu kısmının ilgili kazanımın edilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

28.Bölüm: Kanuni Sultan Süleyman, Akdeniz’de Osmanlılar Bölümü

Belgeselin 28. bölümünde 03.50-06.20 dakikaları arasında yer alan “... *Kanuni Sultan Süleyman, saltanat yıllarının başında vaktiyle Fatih'in alamadığı Belgrat ve Rodos'a karşı gaza bayrağını açtı. 1521'de Belgrad 1522'de Rodos fethedildi. Bu fetihler Osmanlılara Batı kapılarını açtığı gibi Avrupa topraklarındaki Osmanlı askeri gücüne üç asır boyunca gereken desteği sağlayan stratejik noktaları da hazırlamış oldu... 1555'te Alman kralı Carlos'a esir düşen Fransa kralı Fransuva'nın yardım isteği üzerine, Osmanlılar uzun süredir tasarladığı Macaristan seferini başlattı. Dünya harp tarihinin*

en önemli meydan savaşlarından birisi olan Mohaç Meydan Muharebesi'nde Macar kralı hayatını kaybetti. Osmanlılar savaşı kazanıp Viyana önlerine kadar ilerledi. Hazırlıksız yapılan bu kuşatma çeşitli sebepler yüzünden kaldırmak zorunda kaldı.” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.2 numaralı “Osmanlı Devleti’nin fetih siyasetini örnekler üzerinden analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Sultan Süleyman'ın tahta geçişini haber vermek için Macarlara gönderilen elçinin öldürülmesi üzerine Macarlar üzerine bir sefer kararı alınmıştır. Vakti ile Fatih Sultan Mehmet'in alamadığı Belgrad kalesi kuşatılarak fethedilmiştir. Daha sonra Osmanlı Devleti'ne birçok yönden zararı dokunun Rodos Adası fethedilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman, Macarları tamamen ortadan kaldırmak için Macaristan seferine çıkmıştır. Yapılan Mohaç Meydan Savaşı'nda Türk topçuları ve yeniçerilerin başarısı Macar ordusunu çaresiz bırakmıştır. Macar kralı öldürülmüş ve Macaristan ordusu imha edilmiştir. Macar kralı ile birlikte soylu kişiler, din adamları, asilzadeler ve binlerce asker öldürülmüştür. Bu savaş Macar tarihinin en ağır yenilgilerinden birisi olarak tarihe geçmiştir. Mohaç Meydan Savaşı'ndan sonra Budin kuşatılarak tekrar alınmıştır. Budin alındıktan sonra Osmanlı ordusu Viyana'yı kuşatmış ama mevsim şartlarının uygun olmaması gibi nedenlerle kuşatma başarılı olamamıştır (Uzunçarşılı. 1988: 310-331). Belgeselde yer alan ifadelerin ilgili kazanımın edilmesine katkısı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 28. bölümünde 06.20-06.55 dakikaları arasında yer alan “*Kanuni Sultan Süleyman batıda gaza ruhunu yeniden canlandırdıktan sonra İslam dünyasının en önemli temsilcisi sıfatıyla doğuya yöneldi. Irak'ı Acem ve Irak'ı Arap olmak üzere iki bölgeye birden girdiği için Irakeyn seferi olarak adlandırılan bu harekât neticesinde Tebriz ve Bağdat Osmanlı hakimiyeti altına alındı. Böylece İpek Yolu'nun kontrolü tam olarak sağlandığı gibi Basra, Bağdat, Halep baharat hattının denetimi de sağlandı.*” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.5 numaralı “Tarihî ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Babası Yavuz Sultan Selim gibi, Kanuni Sultan Süleyman da İran seferlerini din ve devletin kudsiyeti adına dayandırmıştır. Safevi hükümdarlarının İran'da şiiliği yaymak için Sünnilere eziyet etmeleri ve imam-ı azam gibi İslam büyüklerinin türbelerinin yakılması Osmanlıları İran üzerine yöneltmiştir (Turan, 2009: 322). Kanuni Sultan Süleyman'ın iki yıl süren İran seferi Tebriz ve Bağdat'ın alınmasıyla sonuçlanmıştır. Bu fetihlerle Osmanlı Devleti, Basra- Bağdat- Halep hattının kontrolünü sağlayarak

Hindistan ve Ora Doğu arasındaki ticaret yoluna da hakim olmuşlardır (İnalcık, 2019: 179). İran seferi sonucunda ipek ve baharat yollarının denetim altına alınması ilgili kazanım kapsamında değerlendirilebilir. Belgeselin bu kısmının ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 28. bölümünde 27.13-28.15 dakikaları arasında yer alan *“İspanyollarla mücadele sonucunda Akdeniz'de kesin bir hakimiyet kuran Osmanlılar, daha sonra güçlerini doğaya yöneltip Hindistan'a uzanan baharat ticaret yolunu aksatan ve Haremeyn'in kutsal topraklarını tehdit eden Portekizlerle mücadeleye giriştiler... Osmanlıların Kızıldeniz'e ve Basra körfezine hakim olmaları ile tarihi ticaret yolları yeniden mal yüklü kervan ve gemilerle dolarken Akdeniz ticareti canlandı. Kızıldeniz ve Basra Körfezi'nin Akdeniz'e çıkış kapıları olan İskenderiye, Şam gibi kadim şehirler büyük gelişmeler göstererek eski parlak günlerine kavuştu. Aynı zamanda İstanbul merkezli kültürün ağırlık kazandığı tipik birer Osmanlı şehri haline geldiler.”* ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.2.5 numaralı *“Tarihî ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar.”* kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

29.Bölüm: Osmanlı Mimarisi ve Sinan, Sinan'ın İhtişamı Bölümü

Belgeselin 29. bölümünde 27.23-27.46 dakikaları arasında yer alan *“Mimar Sinan vefatından önce vakfiyesini yazarak tahsis ettiği mirastan gelen parayla kimsesiz çocuklarını okutulması, dul ve yetimlerin bakımı, onların elbise ihtiyacının karşılanması gibi vasiyetlerde bulunmuştur.”* Prof. Dr. Suphi Saatçi (Mimar Sinan Üniversitesi)'nin ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.1.4 numaralı *“Toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyici faaliyetlere katılır.”* kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Mimar Sinan, mezarı yanındaki mektep hocasına günde 6 akçe verilmesini vakfiyesine eklemiştir. Bu akçelerin 5'i hocalığı için, 1 akçe de mezarının başında her gün 1 cüz okuması içindir. Bunun haricinde mektepteki talebelerden yetim olanlar için her ramazan bayramında elbise alınmasını istemiştir. Ayrıca İstanbul'da kaldırım ihtiyacı olan yerlere kaldırım yapılmasını da vakfiyesinde belirtmiştir (İnan, 2020: 53). Mimar Sinan'ın mezarı başında Kuran-ı Kerim okunması için para tahsis etmesi, onun dindar bir insan olduğunu göstermektedir. Yoksul ve kimsesizlerin ihtiyaçlarını karşılaması da iyi bir insan olduğunu göstermektedir. Toplumsal yardımlaşmanın bir örneğini sergileyen Mimar Sinan, toplumsal dayanışmayı artıracak vasiyetlerde bulunmuştur. İlgili kazanıma

uygun olan yukarıdaki ifadeler bu konuda belgeselin bu bölümünden faydalanılabileceğini göstermektedir.

30.Bölüm: Büyük Ustalar, Ölümsüz Eserler Bölümü

Belgeselin 30. bölümünde 04.43-07.28 dakikaları arasında yer alan “... Buhurizade Mustafa Itri deyince genellikle herkesin aklına önce tekbir gelir. Bayramlarda herkesin katıldığı herkesin rahatlıkla söyleyebildiği tek bir musiki cümlesi olmakla birlikte İslam'ın ruhunun derinliğini mükemmel bir şekilde ifade eden o tekbiri besteleyebilmek için hakikaten büyük bir deha olmak gerekir. O tek bir musiki cümlesidir. " Allahu Ekber Allahu Ekber la ilahe illalla huvallahu ekber Allahu ekber velillahil hamd". Bu musiki cümlesinin ihtiva ettiği medeniyet estetik ve ruh zenginliği ancak Itri gibi büyük bir dehanın zihninden, ruhundan ve kalbinden neşredilebilirdi. Bereket versin ki sadece tekbir değil Salat-ı Ümmiyye gibi Dilkeşhaveran Gece Salası gibi Cuma Selâsı gibi... Bütün bunlar Buhurizade Mustafa Itri Efendi'nin bir medeniyeti kelimenin tam manasıyla özümlediğini gösteriyor. Bu, bir ferdin zihninden çıkan bir şey değil aslında. Ne kadar büyük bir deha olursa olsun o dehayı besleyen arkasında büyük bir medeniyet tarih kültür yoksa o dehanın o seviyeye ulaşması imkânsızdır. Dolayısıyla Mustafa Itri Efendi'nin Musikisinde aslında bütün bir medeniyet vardır. Bunun arkasında Farabi, Abdülkadir Meragi, İslamın bütün estetik birikimi vardır. Sanki bütün bunları toparlamış mesela tekbirde tek bir musiki cümlesinde özetleyivermiştir.”(Beşir Ayvazoğlu) ifadelerinin geçtiği kısım S.B.5.2.4 numaralı “Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki rolünü analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Kelime anlamı Cenâb-ı Hakk'ı yüceltmek olan tekbir, Türk dini musiki formunda Buhurizade Mustafa Itri Efendi tarafından bestelenen bir eserdir. Itri'nin tekbiri, Türkiye ile birlikte bütün İslam aleminde benimsenip söylenmektedir. Tekbirin melodik yapısı cemaat üzerine yoğun duyguların oluşmasını sağlamaktadır. Tekbir, bayram namazları, kurban kesilirken ve dini merasimlerde okunabilmektedir. Salat-ı Ümmiyye de Itri tarafından beslenmiş, camilerde en çok okunan salavattır. Salavatın içeriğinde Hz. Muhammet, Buhurizade Mustafa Itri ve aile fertlerine dua ifadeleri bulunur. Teravîh namazlarında cemaatle birlikte okunur (Demirci, 2020: 145-185). Türk dini musikisinin önemli bestekârlarından olan Buhûrîzâde Mustafa Itri, Türk-İslam kültüründen aldığı birikim ve ilhamla yazdığı Tekbir ve Salat-ı Ümmiyye gibi eserleriyle toplumun kaynaşmasına katkı sağlamıştır. Musiki, toplumu bir araya getiren önemli kültürel

öğelerden birisidir. Belgeselde geçen bu ifadelerin ilgili kazanımın edinilmesinde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 30. bölümünde 11.29-12.58 dakikaları arasında yer alan “*Osmanlı musikisinin en özgün yanlarından birisi olan Mehter marşı, geçmişi Türk ve İslam tarihinin en eski devirlerine kadar giden bir askeri musikidir. Buna dair ilk bilgiler Orhun kitabelerinde yer alır. Orhun kitabelerinde hükümdarlık sembol olarak tuğ ve köz anlamına gelen kelimeler geçmektedir. Divanı Lügat-it-Türk'te, Tuğ dikilip Nevbet davulu vuruldu cümlesiyle Türk Hakan'ın sarayı önünde Göktürklerden beri nevbet davulu vurulduğu anlatılmaktadır... Anadolu Selçuklu Sultanının Osman Gazi'ye göndermiş olduğu davul ve alemler birlikte Osmanlı mehterhanesinin kurulduğu kabul görmektedir.*” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.5.2.5 numaralı “Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Eski Türkler müziğe büyük önem vermiştir. Çin kaynaklarında, Çinlilerin kullanmış olduğu Hunlara ait müzik aletlerinden bahsetmektedir. Türklerde, Mehterin ilk şekilleri olan askerî mızıka yaygın kullanılmaktadır. Orta Asya Türk devletlerinde başta davul olmak üzere birçok çalgı aleti bulunmaktadır. Türklerin müzik hayatında önemli bir yeri olan kopuz, günümüze kadar varlığını devam ettiren bir müzik aletidir (Kafesoğlu, 2010: 327-328). Günümüze kadar ulaşan Mehter takımının ilk şekillerinin eski Türk devletlerine dayandığını gösteren yukarıdaki bilgilerden hareketle ilgili kazanımın edilmesinde belgesinin bu kısmının katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 30. bölümünde 20.20-22.44 dakikaları arasında yer alan “*...Piri Reis çocuk yaşlardan itibaren amcası ile birlikte denizlere açılmış ve kendisini yetiştirmiştir. Çocukluktan itibaren Akdeniz'in koylarını, limanlarını, adalarını karış karış gezmiş ve gözlemlemiştir. Piri Reis bu gözlemlerinin yanı sıra daha önceki deniz coğrafyacılarının kalem aldığı bölge ile alakalı kitapları bizzat incelemiş ve bu kaynakları birleştirerek ortaya Kitabı Bahriye gibi bir şaheser çıkarmıştır. Kitabı Bahriye sadece bir denizcilik kitabı değildir. Aynı zamanda Akdeniz'de dolaşacak olan denizcilere rehberlik yapmak üzere de kaleme alınmıştır...*” Prof. Dr. İdris Bostan (İstanbul Üniversitesi)’ın ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.4.2 numaralı “Türk-İslam medeniyetinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkılarını tartışır.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Bilim Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanında belgeselde geçen ifadelerle uyumlu olarak şu ifadeler geçmektedir: “*Coğrafya*

alanında değerli eserler veren Piri reis aynı zamanda Osmanlı donanma komutanlarından. Akdeniz limanlarını ve koylarını tanıttığı "Kitab-ı Bahriye" adlı eserinde bir de dünya haritası bulunmaktadır. Piri Reis bu haritasında kendisinden sonra gelenlerin çizmiş olduğu haritalardan bile daha doğru bilgiler vermiştir." (MEB, 2022b). Türk İslam medeniyetinin yetiştirmiş olduğu önemli isimlerden birisi olan Piri Reis, yazmış olduğu kitaplarla bilimsel gelişmelere katkı sağlanmıştır. Dolayısıyla belgeselin bu kısmının ilgili kazanımın edilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 30. bölümünde 25.30-29.35 dakikaları arasında yer alan "Piri Reis'in Kitabı Bahriyesi gibi üzerinde durulması gereken eserlerin önde gelenlerden birisi de Osmanlı dünyasının en renkli simalarından ve dünya tarihinin büyük gezginlerinden Evliya Çelebi'nin 10 ciltlik muazzam eseri Seyahatnamedir. 40 yılı aşkın bir süre boyunca hemen hemen bütün Osmanlı ülkesini komşu memleketleriyle birlikte dolaşarak kaleme aldığı Seyahatname, Evliya Çelebi'nin gezip gördüğü yerler ve şahit olduğu olayları konu almaktadır." ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.5 numaralı "Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir." kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Evliya Çelebi'nin yaklaşık 50 yıllık seyahatinde gördüğü yerleri ve şahit olduğu olayları ele aldığı on ciltlik Seyahatnamesi, 1.cildinde İstanbul'dan ayrılmasıyla başlayıp, 10. Cildinde Mısır ve civarı, Nil sahilleri, Sudan ve Habeşistan da geniş bir şekilde tasvir edilerek sonlanmaktadır. Seyahatname, içerisinde bazı abartılar, kurmacalara rağmen ait olduğu XVII. yüzyıl başta olmak üzere neredeyse bütün Osmanlı tarihine ışık tutacak bazı önemli bilgi ve detayları geniş biçimde veren önemli bir eserdir (Gemici, 2015: 888-889).

31.Bölüm: Duraklama Dönemi, Sessiz Ufuklar Bölümü

Belgeselin 31. bölümünde 05.10- 18.25 dakikaları arasında yer alan "... Tezhip sanatı geometrik bitkisel ve figüratif anlatımın farklı çiçek desenleri ile bezendiği altın sarı, bakır ve gümüş tonlarının dönemsel özelliklerini vurgu yaparak yoğunlaşıp azaldığı bir süsleme tekniği ile kırmızının sarının ve yaprak yeşilinin de içerisinde kullanıldığı ve tabii ki mavi beyazın da yer aldığı bir renk skalası olarak karşımıza çıkmaktadır... Osmanlı çini sanatı geçmişten gelen bir birikimin üzerine kurulmuştur. Anadolu Selçuklu Devleti ve onun öncesinde Büyük Selçuklu ve Abbasiler dönemine kadar inen bir çini sanatının olduğunu görüyoruz. Bu çini sanatı dönem dönem farklı teknikleri denemiş olsa da bunların geçişlerini hep bir sonraki döneme taşımıştır. O yüzden Osmanlı çini sanatına gelindiğinde oturmuş sakin bir çini sanatının varlığından söz edebiliriz...

Osmanlı minyatür sanatının en önemli eserlerinin verildiği dönem olarak Kanuni Sultan Süleyman dönemini söyleyebiliriz. Kanuni dönemindeki sanatçılara baktığımız zaman onların içerisinde en önemli sanatçılardan biri Matrakçı Nasuh'dur.” Dr. Öğr. Üyesi Fulya Bodur Erüz (İstanbul Üniversitesi)’un ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.5 numaralı “Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

7.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında geçen şu ifadeler : *“Osmanlı Devleti Dönemi’nde mimarinin yanında hat, tezhip, ebru, minyatür, çini, dokuma, maden işleme, şiir, musiki gibi sanat ve zanaat dallarında muhteşem eserler ortaya konmuştur.”* (MEB, 2022b). Belgeselde geçen ifadelerle uyumluluk göstermektedir. Bu sebeple ilgili kazanımın edinilmesinde belgeselin bu kısmının kullanılabileceği düşünülmektedir.

32.Bölüm: Lale Devri, İlk Restorasyon Bölümü

Belgeselin 32. bölümünde 17.00-21.58 dakikaları arasında yer alan *“III. Ahmet, selefleri gibi Edirne’de değil başkent İstanbul’da oturmuştur. Uzun zamandır ihmal edilen İstanbul, onun zamanında yeniden imar faaliyetleri ile ayağa kaldırılmaya çalışılmıştır. 1718 Pasarofça Antlaşmasıyla bir barış dönemi yaşayan Osmanlı Devleti, bu dönemin getirdiği rahatlıkla bir toparlanma ve restorasyon dönemine girmiştir. Osmanlılar, uzun süren ve çoğunluğu mağlubiyetle sonuçlanan savaşlar sonrasında imar faaliyetleri, kültür, sanat faaliyetleri ile savaş atmosferini dağıtmaya ve toparlanmaya çalışmıştır. Osmanlı tarihinde 1718 Pasarofça Antlaşması ve 1730 Patrona Halil İsyanı arasındaki bu dönem sonradan Lale Devri olarak adlandırılmıştır. Lale Devri olarak adlandırılan dönemde kültür, sanat, mimarı, idari yapı yeniden düzenlenmiş, imalathaneler, fabrikalar yeniden işler hale getirilmeye çalışılmış, dışa bağımlılığı azaltmak için kâğıt, kumaş gibi alanlarda yeni üretim alanları açılmıştır. Bu dönemde matbaanın açılması, yabancı uzmanların istihdamı, asker alında çinicilik, kumaş, kâğıt fabrikalarının açılması, tercüme faaliyetleri için komisyonların kurularak yabancı eserlerin litaratürümüze kazandırılması önemli çabalardır... Lale Devri, özellikle uzun süre Edirne’de oturmayı tercih etmiş padişahlar nedeniyle ihmal edilen İstanbul’u geliştirme projesidir. “İstanbul’un yangını Anadolu’nun salgını” diye bir tabir vardır. İstanbul da ahşap yapılar çok olduğu için özellikle yaz mevsiminde büyük yangınlara maruz kalmaktadır. Yine bu dönemde meydana gelen 1719 İstanbul depremi imar faaliyetlerini zorunlu kılmıştır.”* Doç. Dr. Yüksel Çelik (Marmara Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.4 numaralı “Osmanlı Devleti’nde ıslahat hareketleri

sonucu ortaya çıkan kurumlardan hareketle toplumsal ve ekonomik değişim hakkında çıkarımlarda bulunur.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Ailesiyle birlikte Edirne'de yaşayarak devlet işlerini ihmal etmesi nedeniyle padişah II. Mustafa “Edirne Olayı” olarak bilinen yeniçeri ayaklanmasıyla tahttan indirilip yerine III. Ahmet tahta çıkarılmıştır. Uzun süren savaşlardan sonra halk arasında huzursuzluğun artması nedeniyle III. Ahmet ve damadı İbrahim Paşa öncülüğünde Batılı devletlerle barış siyasetinin sürdürüldüğü dönem Lale Devri olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde Avrupa'nın Osmanlı'dan üstün olduğu kabul edilmiş ve Avrupa'daki gelişmeleri takip etmek için önemli başkentlere ilk defa geçici elçiler gönderilmiştir. Yalova'da ilk kâğıt fabrikası kurulmuştur. Kültürel ve mimari alanda yenilikler yapılmıştır. Devlet yöneticilerinin sürdürmüş olduğu eğlence hayatının ve israfın halk üzerindeki olumsuz etkisi sebebiyle Patrona Halil önderliğinde çıkan isyan sonucunda dönem sona ermiştir (Alaca, 2019: 87-89). Osmanlı toplumunun sosyal ve ekonomik hayatında önemli değişikliklere yol açan Lale Devrine ait bilgilerin ilgili kazanımın gerçekleştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 32. bölümünde 22.15-25.16 dakikaları arasında yer alan “...*Lale Devri'nde bir başka yenilik İbrahim Müteferrika öncülüğünde 1727'de matbaanın kurulmasıdır. Matbaanın azınlıklara göre daha geç kullanılmasının sebebi piyasa şartları ile alakalıdır. Matbaa kurulduktan sonra 17 kitap basılmış ve bunların çok fazla da talibi olmamıştır. Matbaada dini kitapların basılmasında bir takım sakıncalar mevcuttur. Çünkü matbaada henüz gelişmiş teknikler kullanılmamaktadır. Lale Devri'nin şekillenmesinde ve yapılan girişimlerde yurt dışına gönderilen elçilerin gönderdikleri raporların büyük etkisi vardır. Bu dönemde çini fabrikası, kumaş fabrikası, kâğıt fabrikası açılmıştır. Yine bu dönemde İstanbul'un su ihtiyacını karşılamak için bentler inşa edilmiştir. Edebiyat alanında da ciddi gelişmeler yaşanmıştır. Levni bu dönemde resim ve minyatür sanatımızın zirvesini teşkil etmiştir. Minyatür sanatı onun sayesinde perspektif ve derinlik kazanmış ve biraz daha resme yaklaşmıştır. Tüm bunlara baktığımızda Lale Devri'ni sadece sefa ve mehtap gezileri gibi son derece ezberlenmiş, basmakalıp düşünceler etrafında değil de uzun süren savaşlar, siyasi, kültürel ve sanatsal alanlarda yara alan imparatorluğun bir toparlama ve restorasyon süreci olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.*” Doç. Dr. Yüksel Çelik (Marmara Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.4 numaralı “Osmanlı Devleti’nde ıslahat hareketleri

sonucu ortaya çıkan kurumlardan hareketle toplumsal ve ekonomik değişim hakkında çıkarımlarda bulunur.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Osmanlı Devleti'nin ilk Türk matbaası 1727 yılında Said Mehmet Efendi ve İbrahim Müteferrika tarafından kurulmuştur. Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi, matbaanın kullanılmasında dinen bir sakınca olmadığına dair fetvayı vermiştir. Kurulan matbaada ilk basılan eser Vankulu Lügat'ı olmuştur. Lale Devri'nde önemli şairi Nedim'dir. Levni bu dönemin ünlü minyatörcüsüdür (Alaca, 2019: 87-89). Osmanlı'da azınlıklar daha önceleri matbaayı kullanmıştır. Türklerde ise matbaadan önce kitaplar hattatlar tarafından çoğaltılmıştır. Matbaanın gelmesi ile kitapların çoğaltılması hızlanmıştır. Bu sayede daha çok kitap basılmış ve kitaplar ucuzlamıştır. Bu durum kütüphanelerin sayısının artmasını ve kitaptan yararlanan kişilerin çoğalmasını sağlamıştır. Böylece eğitim ve bilim gelişmiştir (MEB, 2022b). Osmanlı toplumunun sosyal ve ekonomik hayatında önemli değişikliklere yol açan lale devrine ait bilgilerin ilgili kazanımın gerçekleştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

33.Bölüm: Abdülhamid'den II. Mahmut'a, Kayıplar ve Yenilikler Bölümü

Belgeselin 33. bölümünde 11.47-12.32 dakikaları arasında yer alan “...Osmanlılarla-Ruslar arasında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması gereği, Kırım müstakil bir hale getirilmişti. Osmanlılarda, halkı Müslüman olan Kırım'ın Rusya'ya bağlanmasının doğuracağı tehlikelerin tedirginliği yaşanmaktaydı. Rus Çariçesi II. Katerina, Kırım'ı ele geçirmek için bir ayaklanmayı bahane ederek o bölgeyi tamamen işgal etti. Bunun neticesinde yüz binlerce Müslüman, vatanlarını terk ederek Osmanlı topraklarına göç etmeye başladı. Osmanlı Devleti daha acı örneklerini sonraki dönemlerde de daha sık ve daha büyük çaplarda yaşayacağı ilk büyük göçmen akınına şahit olmaktaydı.” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.3.3 numaralı “Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Osmanlılar Kırım Savaşı'nı kaybedince, Kırım'da Rusya'nın baskısı altında kalan Türkler, Rumeli'ye ve Anadolu'ya kitleler halinde göç etmeye başlamıştır. Kırım Savaşı'nı takip eden 10 yıl içerisinde Kırım'dan Osmanlı topraklarına bir milyondan fazla kişi göç etmek zorunda kalmıştır (Demirtaş, 2009: 221). 7.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İnsanlar, Yerler Ve Çevreler Öğrenme Alanı içerisinde, Osmanlı'nın son dönemlerinde savaşlar sebebiyle kaybettiği topraklardan Rumeli ve Anadolu'ya büyük göçlerin yaşandığından bahsetmiştir (MEB, 2022b). Göçlerin oluşum nedenlerinden

birisi olan savaşlar sebebiyle yüzbinlerce insan yerinden yurdundan göç etmek zorunda bırakılmıştır. Belgeselin bu bölümünün, ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 33. bölümünde 15.03-18.40 dakikaları arasında yer alan “1789 yılında siyasi, sosyal, ekonomik karışıklıkların bir sonucu olarak meydana gelen ve rejimin değişmesine yol açan Fransız İhtilali, tüm dünya için bir dönüm noktası olmuştur. İhtilalden iki yıl sonrası Cumhuriyet ilan edilmiştir. Avrupa’da ilk defa cumhuriyetin ilan edilmesi Osmanlı da dahil olmak üzere monarşi ile yönetilen bütün devletleri tedirgin etmiştir. Fransız İhtilali’nin ortaya çıktığı bu dönemde Osmanlılar, Ruslar ve Avusturya ile savaş halindeydi. Bu ihtilal savaşı sona erdirecek bir barış kapısı aralamıştır. Avusturya ile imzalanan Zıştovi Anlaşması ile Osmanlı Devleti harpten önceki sınırlarına geri dönerek, Belgrad dahil kaybettiği bütün topraklarını geri almıştır. Rusya ile imzalanan anlaşma ile Kırım kesin olarak kaybedilmiş ve sınırlar geriye kaydırılarak Özi ve çevresi Rusya’ya bırakılmak zorunda kalmıştır. Bu ağır kayıplar, Osmanlı’nın eskiyen kurumlarıyla Avrupa karşısında varlığının tehlikeye düşeceğini açıkça ortaya koymuştur. Bu yüzden Osmanlı’nın bütün kurumlarının genel bir düzenleme ile yenilenmesi, özellikle de askeri reformlarla ordunun yeniden yapılandırılması büyük önem taşıyordu. Bu yenilikler Avrupa’ya duyulan hayranlıktan ziyade hayati bir ihtiyacın eseri olarak ortaya çıkmıştır. III. Selim’in köklü bir değişikliğe gidilmesi konusundaki fikirlerine kesinlik kazandıran da bu gelişmeler olmuştur. III. Selim bu yolda atılması gereken adımları belirlemek üzere konu ile ilgili bütün isimlerden görüşlerini içeren layihalar hazırlamasını istemiştir. Daha önceki padişahlar döneminde de Avrupa kurumları incelenerek değişiklikler yapılmak istenmiş fakat ilk defa geniş çaplı bir biçimde III. Selim döneminde yapılmıştır.” Doç. Dr. Gültekin Yıldız (İstanbul Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.3 numaralı “Avrupa’daki gelişmelerle bağlantılı olarak Osmanlı Devleti’ni değişime zorlayan süreçleri kavrar.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

III. Selim tahta çıktığında amcası I. Abdülhamid döneminde başlayan Osmanlı-Rus Savaşı devam etmektedir. Osmanlılar, hem Ruslar hem de Avusturya ile savaşmak durumunda kalmıştır. Bu savaşlar devam ederken Fransa’da meydana gelen Fransız İhtilali, savaşın seyrini değiştirmiştir. Osmanlılar, Avusturya ile Zıştovi Antlaşması imzalayarak kaybettiği yerleri geri almıştır. Avusturya’nın savaştan çekilmesiyle yalnız kalan Rusya, Osmanlı’yla Yaş Antlaşmasını imzalamıştır. Bu antlaşma ile Osmanlılar, Kırım’ın Ruslara ait olduğunu kabul etmiştir. Bu ağır kayıplar III. Selim’i köklü

değişiklikler yapmaya zorlamıştır. Onun döneminde yapılan bütün yeniliklere Nizam-ı Cedid ismi verilmiştir. Padişah III. Selim, devletin bütün kurumlarında köklü yenilik yapmak için dönemin önemli devlet adamlarından raporlar hazırlamasını istemiştir. III. Selim döneminde birçok yenilik yapılmıştır. 1807'de çıkan Kabakçı Mustafa isyanıyla III. Selim dönemi sona ermiştir (Alaca, 2019: 92-93). Belgeselin ilgili kazanım kapsamında kullanılabileceği düşünülmektedir.

Belgeselin 33. bölümünde 22.23-23.35 dakikaları arasında yer alan “*Osmanlı İmparatorluğu'nun III. Selim'den önce yurt dışında elçilik bulundurmaması sebebiyle Avrupa ile diplomatik ilişkiler sadece Avrupalıların İstanbul'daki elçilikleri aracılığıyla sürdürülmekteydi. Osmanlı devlet adamları arasında yabancı dil bilenlerin sayısı azdı. Bu sebeple dış dünya ile irtibat sadece bu yabancı elçiler ve onların gayrimüslim tercümanları aracılığıyla yapıyordu. Tabii ki bu durumun da mahsurları bulunuyordu. Devletin yabancı ülkelerde temsil edilmesi, dış dünya hakkında doğrudan ve güvenli bilgi sahibi olması için bu ülkelerde ikamet edecek daimi elçilerin görevlendirilmesi gerekiyordu. Bu amaçla öncelikle önemli merkezlerden başlamak üzere Londra, Paris, Viyana ve Berlin'de birer daimi elçi görevlendirildi. Bu elçilikler hem birçok Osmanlı aydınının Avrupa ülkelerini yakından tanımasını sağladı hem de Osmanlıların Avrupa'ya açılımının gerçekleşmesinde önemli rol oynadılar.*” ifadelerinin geçtiği kısım SB.7.2.3. numaralı “Avrupa’daki gelişmelerle bağlantılı olarak Osmanlı Devleti’ni değişime zorlayan süreçleri kavrar.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Osmanlılar, 18. Yüzyıla kadar kendilerini diğer devletlerden üstün gördükleri ve tak taraflı bir diplomasi göttükleri için bu ülkelerde daimi elçi bulundurma gereği duymamıştır. Başka bir ifadeyle, Osmanlıların güçlü dönemlerinde elçilik açma gibi bir gündemleri olmamıştır. 18. Yüzyıldan sonra devletin eski gücünü kaybetmesiyle tek taraflı diplomasi, yerini denge diplomasisine bırakmıştır. Batı’da meydana gelen gelişmeleri takip edemeyen Osmanlılar, III. Selim döneminde Avrupa’nın önemli başkentlerinde elçilikler açarak, Batı’daki yenilikleri takip etmeye çalışmışlardır. İlk daimi elçilik İngiltere’de açılmıştır. İlk daimi elçi de Yusuf Agâh Efendi olmuştur (Günce, 2020).

34. Bölüm: Tanzimat Dönemi, Bir Fermanın Getirdikleri Bölümü

Belgeselin 34. bölümünde 13.15-17.30 dakikaları arasında yer alan “*II. Mahmut dönemi, Osmanlı tarihinin son döneminde hemen her alanda reformların yapıldığı dönem*

olarak kabul edilir. Daha sonra ilan edilecek olan Tanzimat döneminin de başlangıcı II. Mahmut dönemi sayılır. II. Mahmut, Osmanlı halkının eğitim düzeyini yükseltmek ve yaygınlaştırmak için reformlarda özellikle eğitim üzerinde durmuştur. Bunun için ilk defa ilköğretimi zorunlu hale getirmiştir. Eğitim düzeyini ve eğitilmiş insan sayısını artırmak için Avrupa'ya da sürekli öğrenci gönderilmeye başlanmıştır.” Prof. Dr. Ali Akyıldız (Kırıkkale Üniversitesi). “II. Mahmut ilköğretimi zorunlu hale getirdikten sonra Avrupa'ya birçok öğrenci göndermiştir. Özellikle önem verdiği nokta Müslüman Türk gençlerinin dil öğrenmesiydi. Çünkü ordudaki uzmanların, teknik elemanların ve danışmanların büyük bir kısmı yabancıydı. Bu konuda da birçok eğitim kurumunu açmıştır.” Prof. Dr. Fatma Ürekli (Mimar Sinan Üniversitesi). “Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya ilk defa 18. yüzyılın sonlarına doğru öğrenci gönderdiğine dair kayıtlar vardır. Fakat sistemli olarak ilk defa Osmanlı tebaası olması dolayısıyla 1826'da Mısır Hidivi Mehmet Ali Paşa tarafından Fransa'ya gönderilen öğrencileri sayabiliriz. Osmanlılarda ise ilk defa 1830'da Avrupa'ya 4 öğrenci gönderilmiştir.” Prof. Dr. Adnan Şişman (İstanbul Gedik Üniversitesi) 'ın ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.4 numaralı “Osmanlı Devleti'nde ıslahat hareketleri sonucu ortaya çıkan kurumlardan hareketle toplumsal ve ekonomik değişim hakkında çıkarımlarda bulunur.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

II. Mahmut, yaptığı yenilikler içerisinde eğitim alanına ayrı bir önem vermiştir. II. Mahmut, yapacağı ıslahatların korunması için eğitilmiş nesillerin yetiştirilmesinin önemli olduğunu farkına varmıştır. Bu sebeple eğitim işlerine gerekli ehemmiyeti vermiştir (Kalaycı, 2023: 31). 19. Yüzyıla kadar Osmanlılar, Batı dillerini öğrenmek için çaba göstermemiştir. Tercümanlık işi genellikle azınlıkların eline verilmiştir. Bu durum devlete çok zararlar vermiştir. Bu durumun farkına varan Osmanlılar, tercüme odası açarak gençlere Fransızca eğitimi vermeye başlamıştır. II. Mahmut döneminde batı ile ilişkilerinin artması ve batıda gelişen bilimlere öğrenmiş memurlara ihtiyaç duyulması sebebiyle padişahın emriyle Avrupa'ya öğrenci gönderilmiştir (Akyüz, 2015: 143-152). 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Kültür ve Miras Öğrenme Alanı içerisinde yer alan ifadeler belgeseldeki ifadelerle uyumluluk göstermektedir. Kazanımın edilmesinde belgeselin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 34. bölümünde 18.40-22.55 dakikaları arasında yer alan “... II. Mahmut döneminde ordunun subay ihtiyacını karşılamak üzere Mekteb-i Ulumu Harbiye kuruldu. Daha sonra devlet memuru yetiştirmek amacıyla ilk ve orta seviyeli sivil eğitim kurumları da ilave edildi. Aynı dönemde resmi gazete olarak Takvim-i Vekâyi gazetesi

çıkarıldı... Dönemin reform hareketlerinden birisi de ilk nüfus sayımının yapılmasıdır. Sonrasında karantina teşkilatı yenilendi ve modern bir posta teşkilatı kuruldu...” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.4 numaralı “Osmanlı Devleti’nde ıslahat hareketleri sonucu ortaya çıkan kurumlardan hareketle toplumsal ve ekonomik değişim hakkında çıkarımlarda bulunur.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

II. Mahmut, askeri amaçla ilk defa nüfus sayımını yaptırmıştır. Bu sebeple sadece erkekler için nüfus yapılmıştır. Yeniçeri ocağının kaldırılmasıyla askere alınabilecek erkeklerin sayısını belirleyebilmek için böyle bir sayım yapılmıştır. II. Mahmut döneminin bir başka yeniliği batılı devletlerde var olan modern posta teşkilatının Osmanlı Devleti’nde kurulmasıdır. Posta hizmetinden halkın da yararlanabilmesi için her şehir postane binası inşa edilmiştir. II. Mahmut döneminde yapılan ıslahatlar daha çok askeri alanda olduğu için sivil alana pek dokunulmamıştır. Fakat daha sonra açılan sıbyan ve rüştiye mektepleri ile sivil alanda da eğitimde ıslahatlar yapılmıştır (Kalaycı, 2023). 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Kültür ve Miras Öğrenme Alanı içerisinde yer alan ifadeler belgeseldeki ifadelerle uyumluluk göstermektedir. Kazanımın edilmesinde belgeselin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 34. bölümünde 27.45-28.36 dakikaları arasında yer alan “*Tanzimat Devri'nin başlangıcı olarak kabul edilen Tanzimat Fermanı, adaletname formunda bir siyasi belgedir. Padişahın hukuk, nizam, intizam, düzen, kanun karşısında eşitlik, can ve mal güvenliği konularında topluma teminat vermesidir. Bunun nedenlerine baktığımızda hızla çözülen ve kan kaybedilen bir imparatorluğu bir arada tutmak, etnik ve dini temellerde ayrılmış gibi gözüken ve bağları gittikçe gevşeyen bir toplumun üniter devlet ve hukuk devleti ekseninde yeniden birleştirmek Osmanlılık kimliğini bir üst kimlik olarak inşa etmek ve bunu hukuki teminatla sağlamlaştırmak şeklinde özetleyebiliriz.*” Doç. Dr. Yüksel Çelik (Marmara Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.6.1 numaralı “Demokrasinin ortaya çıkışını, gelişim evrelerini ve günümüzde ifade ettiği anlamları açıklar.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Osmanlı tebaasına hukuksal haklarının güvencesinin verildiği Tanzimat Fermanında din ve mezhep fark etmeksizin herkesin fermanda yer alan haklardan yararlanabileceği belirtilmiştir. Bütün tebaanın can, mal ve namus güvenliğinin kanunlar tarafından güvence altına alındığı; vergilerin belli bir düzene bağlanacağı duyulmuştur (Engelhardt, 2017: 44). Belgeselde geçen ifadelerin ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

35. Bölüm: Yüzyıl Reformları, Islahat Dönemi Bölümü

Belgeselin 35. bölümünde 10.27-11.52 dakikaları arasında yer alan “...19. Yüzyılda modern devlet denilen bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu modern devletler arasındaki rekabet artarak savaşların daha çetin geçmesine sebep olmuştur. Düşmanların kuvvetlenmesi karşısında Osmanlı Devleti’nin de kendisini güçlendirmesi gerekmiştir... 19. Yüzyıl ile birlikte ortaya çıkan birtakım gelişmeler, devletlerin kendilerini değiştirmesine ve yenilemesine sebep olmuştur. Bunlara örnek olarak nüfus artışı, milliyetçilik, ulus devletlerin ortaya çıkması, teknolojinin gelişmesi, kamuoyunun doğuşu, temsil sisteminin gelişmesi, oy hakkının gelişmesi verilebilir. Bütün bunlar Avrupa gibi Osmanlı Devleti’nin de kendisini yenilemesine, değiştirmesine sebep olmuştur.” Doç. Dr. Abdülhamit Kırmızı (İstanbul Şehir Üniversitesi)’nin ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.3 numaralı “Avrupa’daki gelişmelerle bağlantılı olarak Osmanlı Devleti’ni değişime zorlayan süreçleri kavrar.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Avrupa’da meydana gelen gelişmeler Osmanlı Devletini değişime zorlayarak birtakım değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Belgeselde geçen ifadelerin ilgili kazanım kapsamında değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Belgeselin 35. bölümünde 13.44-14.50 dakikaları arasında yer alan “...1857 tarihinde Paris’te açılan Mekteb-i Osmaniye de 1864’e kadar eğitim öğretime devam etmiştir. Osmanlılar, bu okula ve Avrupa’nın diğer ülkelerine öğrenci gönderirken din, dil, ırk farkı gözetmeden, Müslim ve gayrimüslim demeden Osmanlı tebaası içinde yaşayanları öğrenci olarak Avrupa’ya göndermiştir.” Prof. Dr. Adnan Şişman (İstanbul Gedik Üniversitesi)’nin ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.1.3 numaralı “Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklılıklara yönelik ön yargıları sorgular.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Kuruluşundan itibaren istimâlet politikasını uygulayan Osmanlı Devleti, Tanzimat fermanından sonra ortaya atılan Osmanlıcılık fikir akımı kapsamında tüm Osmanlı tebaasını eşit görmüştür. Azınlıkların dillerine, dinlerine karışılmaması da Osmanlı’nın farklılıklara saygılı olduğunu göstermektedir. İlgili kazanım kapsamında belgeselin bu kısmının faydalı olacağı düşünülmektedir.

36.Bölüm: Sultan Abdülhamid Han, Osmanlı’nın Son Baharı Bölümü

Belgeselin 36. bölümünde 05.34-06.10 dakikaları arasında yer alan “1876 yılı Meşrutiyet’in ilanından sonra Osmanlı Devleti Meşrutiyetle yönetilmeye başlamıştır.

Sultan II. Abdülhamid döneminde Mebusan Meclisi ve Ayan Meclisi adıyla meclisler kurulmuştur... İki dönemli bu mecliste Müslim ve gayrimüslim milletvekilleri dengesi gözetilmiştir.” Prof. Dr. Vahdettin Engin (İstanbul Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım SB.7.6.1. numaralı “Demokrasinin ortaya çıkışını, gelişim evrelerini ve günümüzde ifade ettiği anlamları açıklar.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Osmanlı Devleti’nde demokrasiye geçiş üç aşamada gerçekleşmiştir. Birincisi, 1808 yılında Sultan II. Mahmut tarafından hazırlanan Sened-i İttifak, ikincisi 1839 yılında başlatılan Tanzimat Fermanı ve üçüncüsü de 1876 yılında ilân edilen I. Meşrutiyet ve Kanun-ı Esasî ile başlayan meşrutiyet hareketleridir. 1876 Anayasasının kabul ettiği parlamentonun ismi “Meclisi-i Umumi”dir. Bu meclis, “Heyet-i Âyan” ve “Heyet-i Mebusan” olmak üzere iki meclisten oluşmaktadır. Heyet-i Âyan üyelerini doğrudan padişah seçerken, Heyet-i Mebusan üyeleri ise halk tarafından seçilmiştir (Kızıltan, 2006: 524-262). Belgeselde geçen ifadelerin ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 36. bölümünde 16.44-19.35 dakikaları arasında yer alan “II. Abdülhamid bir yandan askeri alandaki hamleleri takip ederken diğer yandan düşmanca yaklaşımlarını bildiği Fransa ve İngiltere’ye mâhkum olmamak için yeni arayışlar içerisine girmiştir. II. Abdülhamid’in dış politikası bir denge üzerine kuruludur. 93 harbinden sonra Avrupalı devletler Osmanlıyı koruma fikrinden vazgeçince, II. Abdülhamid bu ülkeler arasındaki rekabeti kullanarak denge siyaseti oluşturmayı denemiş ve bunda da başarılı olmuştur. Sultan II. Abdülhamid Han, Osmanlı’yı yıkma politikası güden İngiltere, Fransa ve Rusya’ya karşı Almanya ile yaklaşarak bir denge siyasetini izlemiştir...” Prof. Dr. Vahdettin Engin (İstanbul Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.3 numaralı “Avrupa’daki gelişmelerle bağlantılı olarak Osmanlı Devleti’ni değişime zorlayan süreçleri kavrar.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Sultan II. Abdülhamid tahta geçtiği ilk yıllarda büyük felaketle neticelenen 93 Harbi’nin ağır sonuçlarına katlanmak zorunda kalmıştır. Bu ağır sonuçlar II. Abdülhamid’in dış politikasının şekillenmesinde önemli yer tutmuştur. Şüpheli bir karaktere sahip olan Sultan II. Abdülhamid, saltanatı boyunca tedbirli bir politika izlemiştir. Dönemin büyük devletlerinin Osmanlı’ya bakış açıları bu politikanın güdülmesinde önemli rol oynamıştır. 1878 Berlin Antlaşması’ndan sonra düvel-i muazzama denilen dönemin büyük devletleri, Osmanlı toprak bütünlüğünü korumaktan vazgeçmiştir. Sultan II. Abdülhamid, Osmanlıyı parçalamaktan kurtarmak için

devletlerin çıkarlarına göre politika üretmekle denge siyaseti izlemiştir. II. Abdülhamid, devletin ekonomik ve askeri gücünün farkında olarak gerçekçi bir politika izlemeye gayret etmiştir. Bunun için de ülkelerin çıkarlarını takip ederek onlar arasındaki rekabeti kısıtlayarak bir denge siyaseti izlemeye çalışmıştır (Engin, 2014: 3-6). Avrupalı devletlerinin Osmanlı toprak bütünlüğünü korumaktan vazgeçmesiyle yeni bir politika üretmek zorunda olan II. Abdülhamid, devletin içinde bulunduğu durumu göz önünde bulundurarak denge siyaseti izlemiştir. Belgeselin bu kısmının ilgili kazanımın edilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 36. bölümünde 24.50-26.40 dakikaları arasında yer alan “... *Sultan Abdülhamid Han devrinin en önemli hamlelerinden birisi olan hicaz demiryolu projesi, bölgeye yönelecek saldırılara karşı önemli bir savunma imkanı olacağı ve hac yolculuklarında sağlayacağı büyük kolaylıklar sebebiyle Sultan II. Abdülhamid tarafından benimsenerek uygulamaya konulmuştur. Demiryolu, bölgedeki askeri ulaştırmayı hızlandıracığından dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı caydırıcı olacaktı. Osmanlı Devleti'nin askeri etkinliğinin artması bölgede siyasi otoritenin de güçlenmesini yardım edecekti. Arabistan Yarımadası'na asker ve sivil ulaşımı demiryolu ile yapılacak, böylece şimdiye kadar ağırlıklı kullanılan deniz yolu ve Süveyş kanalına duyulan mecburiyet ortadan kalkacaktı. Hicaz demiryolu hattı, coğrafyanın getirdiği zorluklar içerisinde gerçekleştirilen hac yolculuğunu büyük ölçüde kolaylaştırarak, hayati derecede önemli bir dini hizmeti yerine getirmeye vesile olacaktı. Şam vilayetinden Medine'ye develerle ortalama 40, Mekke'ye 50 gün süren uzun yolculuğun toplam dört güne inmesi ile hacıların seyahat masrafları ciddi ölçülerde azalacak ve bu durum hacı sayısında önemli bir artış sağlayacaktı.*” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.4 numaralı “Osmanlı Devleti’nde ıslahat hareketleri sonucu ortaya çıkan kurumlardan hareketle toplumsal ve ekonomik değişim hakkında çıkarımlarda bulunur.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Hicaz Demiryolunun inşa sebeplerinden birisi de dini nedenlerdi. Müslümanların her sene hac vazifesini yerine getirirken hac yolculuğunda çektikleri sıkıntılara çözüm bulmak için devlet harekete geçmiş ve Şam’dan Mekke’ye kadar uzanan bir demiryolu yapımına başlamıştır. Hicaz Demiryolu yapımında başka önemli sebepler de bulunmaktaydı. Bunlardan birisi Yemen ve Arabistan’ın önemli yerlerine askeri sevkiyat konusuydu. Diğer bir husus da tüm Arabistan’ın kontrol altına alınmasıyla Osmanlı padişahının İslâm nüfuzu üzerindeki otoritesinin artacak olmasıydı (Çetin, 2010: 102).

Belgeselde geçen ifadelerin ilgili kazanımın gerçekleştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 36. bölümünde 26.40-28.20 dakikaları arasında yer alan “Hicaz demiryolu projesinin en önemli yönü, bütün Müslümanların ortak bir amaç etrafında dayanışmasını ve birlikte bir eser ortaya koymalarını sağlayacak olmasıydı. Bu demiryolu sadece Osmanlı'nın değil bütün Müslümanların ortak eseri olacaktı. Bütün İslam dünyası, din adamları, basın mensupları ve tüccarlar bu proje için seferber olmuştu. Tüm coğrafyayı saran yardım komisyonları, Osmanlı temsilcilikleri ve İslam ülkelerindeki resmi sivil birçok kurumlar ve kişiler bağış kampanyasına katkı sağlıyordu. İlk katkı, kişisel varlığından ödediği 50.000 lira ile Sultan II. Abdülhamid'den gelmişti. Anadolu ve Rumeli'nin yanı sıra İran Şahı, Fas ve Buhara Emirleri gibi devlet idarecilerinin öncülüğünde başta Hindistan, Mısır, Rusya ve Fas Müslümanları olmak üzere Endonezya'dan, Singapur'dan, Güney Afrika'dan, Avrupa'daki İslam Cemiyetlerinden, Tunus ve Cezayir'den bağışlar geliyordu...” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.1.2 numaralı “Sosyal, kültürel ve tarihî bağların toplumsal birlikteliğin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Hicaz demiryolu yapımı için gerekli olan mali kaynakların temininde, hem Osmanlı sınırları içindeki hem de dünyadaki diğer Müslümanlardan gelen bağışlar önemli yer tutmuş ve kurulan komisyonlar aracılığıyla gerekli paranın önemli bir kısmı karşılanmıştır. Hicaz demiryolunun Müslümanların hac vazifesini kolaylaştırmak amacıyla yapılması ve Müslümanların gurur kaynağı olması gibi nedenler, halkın her kesiminden yardım kampanyasına katılımı artırmıştır. Bu yardımlarla birlikte başta Sultan II. Abdülhamid olmak üzere devlet yöneticileri ve önemli liderlerde kişisel servetlerinden önemli bağışlar yapmışlardır. Yardım kampanyasına yurt dışından başta Hindistan olmak üzere, Mısır, Kırım, Güney Afrika, Buhara, Cezariy-i Bahr-i Sefid, Singapur, Kafkasya, Cava'dan, Ümid Burnu'ndan ve Balkanlar'dan da demiryolu inşaatı için bağışlar gönderilmiştir (Çetin, 2010: 102-107). Hicaz demiryolu projesi için tüm dünya Müslümanlarının yardım etmesi tarihi ve kültürel birlikteliğin oluşmasına önemli bir örnektir. Ortak bir amaç etrafında birlik beraberlik içinde olunması ilgili kazanım kapsamında değerlendirilebilir. Belgeselin bu kısmının ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

37.Bölüm: Yüzyılda Osmanlılar, Yeni Haritalara Doğru Bölümü

Belgeselin 37. bölümünde 04.57-05.33 dakikaları arasında yer alan “*Hicaz demiryolu faaliyete geçtikten sonra güzergahı üzerindeki ve çevresindeki bütün yerleşim yerlerini geliştirmiştir. Osmanlı şehri olan Hayfa, önemli bir dış ticaret limanı haline gelmiş ve şehir civarında hızlı bir refah artışı sağlanmıştır. Bölgede imar ve inşaat faaliyetlerinin artmasıyla demiryolunun bölgeye getirdiği olumlu değişim, Şam başta olmak üzere tüm civar şehirlerinde kısa sürede hissedilmeye başlamıştır.*” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.4 numaralı “Osmanlı Devleti’nde ıslahat hareketleri sonucu ortaya çıkan kurumlardan hareketle toplumsal ve ekonomik değişim hakkında çıkarımlarda bulunur.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Hicaz demiryolu güzergahının Hayfa'ya uzanması ile bölgenin ticari hacmi artmıştır. Aynı zamanda büyük göçler almaya başlamıştır (Kürekli, 2010: 253). Hicaz demiryolunun yapılması ile birlikte küçük bir kasaba olan Hayfa'nın sosyal ve ekonomik anlamda büyük bir değişim göstermesi ilgili kazanımın kapsamını değerlendirilebilir.

Belgeselin 37. bölümünde 26.44-28.30 dakikaları arasında yer alan “*II. Adülhamid’in takip ettiği politikalardan birisi de halifeliğin tüm dünyada bilinirliğini ve saygınlığını arttırmaktır. Sultan II. Abdülhamid bu politikalar içerisindeyken kendi ülkesinde önemli sıkıntılar vardı. Özellikle 1877-78 Osmanlı- Rus savaşı sonrasında Anadolu'ya gelen yoğun bir Müslüman göçü yaşanmıştır. Bu göçlerle birlikte Müslüman nüfus daha da artmıştır. Kitleler halinde Anadolu'ya göç eden Müslümanların birbiriyle karışması ve hayatlarına sorunsuz bir şekilde devam edebilmesi için bunları bir arada tutacak birtakım unsurlara ihtiyaç vardı. Bunlardan en önemlisi din kardeşi ve dini dayanışma ruhuydu. Bu büyük felaketin sonrasında Osmanlı Devleti'ni yeniden bir araya getiren ve bir arada tutan İslam kardeşliği idi.*” Doç. Dr. Ali Satan (Marmara Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.1.2 numaralı “Sosyal, kültürel ve tarihî bağların toplumsal birlikteliğin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Sultan II. Abdülhamid, Avrupalı devletlerin Ortadoğu'daki amaçlarına karşı halifelik gücünü kullanmaya çalışmıştır. Devletin parçalanmasını engellemek için birlik ve beraberliği sağlamaya çalışmıştır. Bunun için de dinin birleştirici gücünü kullanmıştır. II. Abdülhamid devlet yönetiminde, halkın günlük yaşantısında İslami unsurları ön plana çıkarmaya gayret etmiştir. Bununla birlikte sömürge durumunda olan Müslüman

toplumlar üzerinde halifelik gücünü kullanarak, sömürgeci devletlere baskı yapmaya çalışmıştır (Engin, 2014: 6-7). Belgeselde geçen ifadelerin ilgili kazanımın gerçekleştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

40.Bölüm: Orta Asya'dan Anadolu'ya, Türk Tarihinde Devamlılık Bölümü

Belgeselin 40. bölümünde 11.00-12.14 dakikaları arasında yer alan “*Orta Asya'dan batıya doğru gerçekleşen Türk göçleri, Türk tarihinin en temel özelliklerinden birisidir. Bu göçler dünya tarihinin de belirleyicisi olmuş ve günümüz Avrupa milletlerinin oluşumunda önemli etkenlerden birisi olmuştur. M.S. 374 yılından itibaren her 100 yılda bir, Orta Asya'dan Avrupa istikametine doğru büyük göçler yaşanmıştır. Bu gerçekleşen göç hareketleri sonucunda büyük devletler kurulmuş hatta bugünkü Avrupa'nın temeli atılmıştır. Türkler, devlet yapısı ve sosyal organizasyonlar anlamında Avrupa tarihine çok şey katmışlardır. Ruslar, devlet idaresini Altın Orda Türk devletinden öğrenmişlerdir.*” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.3.3 numaralı “Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

M.S. meydana gelen Türk göçlerine ait bilgiler bulunmaktadır. Bu göçler içerisinde Hun ve Oğuz göçleri tarihi sonuçlar doğurması sebebiyle önemlidir. Bu göçlerin ana sebebi yeni bir vatan kurma düşüncesidir. Türklerin göç etmesinde başka nedenler de vardır. Türk topraklarındaki kuraklık, aşırı nüfus, ortakların yetersizliği gibi sosyal ve ekonomik nedenler Türkleri göçe zorlamıştır. Asya Hunlarının dağılmasından sonra Batıya doğru ilerleyen Kuzey Hunları, kavimler göçüne sebep olmuştur. Önüne çıkan kavimleri batıya doğru sürükleyen Hunlar, burada Batı Hun Devletini kurmuştur. Kavimler Göçü, Avrupa'nın etnik yapısının temelinin atılmasına, Avrupa'da edebi eserlerin ortaya çıkmasına, Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasına neden olmuş ve Türk ordu sistemin Avrupalıları etkileyerek bütün ortaçağ boyunca devam etmesine neden olmuştur (Kafesoğlu, 2010: 53-82). Türklerin anayurdundan ayrılarak dünyanın birçok bölgesine göç etmesi, hem Türk tarihi açısından hem de dünya tarihi açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Belgeselde geçen ifadelerin ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 40. bölümünde 13.56-17.20 dakikaları arasında yer alan “*...Osmanlı İmparatorluğu'nun devlet yapısını çözebilmek için Göktürk devlet teşkilatını anlamak gerekir. Çünkü o geleneğin süzülmuş hali Osmanlı İmparatorluğu'nda görülmektedir. Türk devlet teşkilatlanması asırlardır belli bir geleneğin etrafında gelişerek günümüze*

kadar gelmiştir. Orhun kitabelerinde yer alan " Yer ve Gök arasında kişiöğlü yaratılmış ve üzerine atam Bumin ile annem hatun oturturulmuştur" anlayışı bir cihanşümül felsefeyi yansıtmaktadır. Bu anlayış Selçukluda da Osmanlıda da aynıdır. Buradan Türk tarihindeki bütünlük ve devamlılık net bir şekilde görülmektedir." Prof. Dr. Ahmet TAŞAĞIL (Yeditepe Üniversitesi). "Türklerdeki yönetim anlayışı geçmişten günümüze dünyaya nizam vermek değil dünyaya nizam götürmek düşüncesine dayanmaktadır. Bu düşüncenin temelinde adalet anlayışı yatmaktadır. Tarihsel süreçte Türk devlet teşkilatına baktığımızda Asya'daki Türk devletlerinden Avrupa'daki Türk devletlerine, Selçuklulardan Osmanlılara kadar hiçbirisi arasında fark yoktur." Doç. Dr. Ali Ahmetbeyoğlu (İstanbul Üniversitesi)'nun ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.1.2 numaralı "Sosyal, kültürel ve tarihî bağların toplumsal birlikteliğin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz eder." kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Türklerdeki Kut inancına göre, ülkeyi yönetme yetkisi Gök Tanrı tarafından verilmiştir. Türk devlet anlayışında tüm cihanı içine alan tek bir devlet fikri vardır. Buradaki temel amaç dünyaya Türk adaletini yaymaktır. Hun liderlerinden Yılduz Kağan 410'lu yıllarda Bizans valisine "güneşin battığı yere kadar her yeri fethedebilirim" diyerek sınırsız gücünü ifade etmiştir. Bu olaydan 166 yıl sonra İstemi Yabgunun oğlu Türk Şad yine bir Bizans elçisine " güneşin doğduğu yerden, batı sınırlarına kadar her yer bize tabidir" demiştir. Bu iki Türk liderinin birbirinden habersiz bu şekilde konuşmaları tesadüfi değildir. Bunlar Türk cihan hakimiyeti ile ilgilidir. Türk milletinin görevi tanrının verdiği güç ile tanrı adına dünya nizamını kurmaktır (Gömeç, 2009: 186-187). Cihana adalet ve barış götürmeyi ilke edinen Türk devletlerindeki bu tarihi devamlılık toplumsal birliğin oluşmasına katkı sağlamaktadır. Yukardaki kazanım kapsamında belgeselin ilgili bölümünün fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 40. bölümünde 19.50-22.51 dakikaları arasında yer alan "Türk tarihindeki devamlılık yalnız devlet teşkilatında değil aynı zamanda sosyal hayatta görülebilmektedir. Günümüzde bir aile genişledikçe aile üyelerine oda açmak, ev açmak tabiri eski Türklerde evlenen çocuklara çadır açmak şeklinde anne baba etrafında şekillenen bir çekirdek aile yapısı karşımıza çıkmaktadır. Türkistan coğrafyasına giden seyyahların Türk boyları hakkında verdiği bilgilerle, Anadolu'ya gelen seyyahların vermiş olduğu bilgilere bakıldığında kültürel anlamda büyük bir benzerlik göze çarpmaktadır." Doç. Dr. Ali Ahmetbeyoğlu (İstanbul Üniversitesi)'nun ifadelerinin

geçtiği kısım S.B.5.2.5 numaralı “Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirebilir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Türkler bozkır kültüründe çadırlarda yaşamıştır. Uygurlardan itibaren Türklerin yerleşik hayata geçmesiyle çadır kültürü eski önemini yitirmeye başlamıştır. Eski Türklerde evlenen çocuklar için ailenin çadırı etrafında kurulan yeni çadırlar, günümüzde evlenen çocuklara yeni bir oda veya daire kurarak çekirdek aile oluşturmaya benzetilmektedir. Dönemin seyyahları bu benzerlik hakkında bilgiler vermiştir. Türk kültürünün değişerek de olsa devamlı olduğunu gösteren bu bilgilerin, ilgili kazanımın edilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

41.Bölüm: Devlet’i Ebed Müddet, Kurumsallaşma ve Süreklilik Bölümü

Belgeselin 41. bölümünde 09.30-11.50 dakikaları arasında yer alan “*Türklerin Anadolu’ya göçü iki aşamada meydana gelmiştir. Birinci göç dalgası 1071 Malazgirt Savaşı sonraki sürecindeki göçlerdir. İkincisi ve daha önemlisi 1200’lü yıllardan itibaren Moğol baskısı sonucu Anadolu’ya yönelen Türk göçleridir. Bunun akabinde 1230’lu yıllarda Harzemşahlar’a bağlı Türkmen boylarının Selçuklu idaresine katılmasıyla yeni bir göç dalgası Anadolu’ya yönelmiştir. Selçuklular, bu Türkmen boylarını Anadolu’nun uç kısımlarını yerleştirmiştir. Dönemin kaynakları yaklaşık 100.000 çadırın batı uç bölgesine yerleştirildiğinden bahsetmektedir. Selçuklu, Osmanlı kaynaklarına dayanarak çıkarılan bilgilerde, Osmanlı Beyliği’nin kurucularının bu boylara mensup olduğu ve Erzurum-Erzincan hattından Ankara ve nihayet Söğüt civarına gelip bölgede beyliklerini kurdukları yolundadır.*” Prof. Dr. Feridun Emecen (29 Mayıs Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.3.3 numaralı “Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Türkmenlerin batıya doğru büyük göçleri iki aşamadan oluşmuştur. İlki, Türkmenlerin, Selçuklular önderliğinde Azerbaycan ve Anadolu’ya, 1071 Malazgirt Savaşı sonrası Anadolu’nun fethi açılmasıdır. Bu göçler sonucunda Türkler, Ege Denizi’ne kadar Anadolu’yu fethetmiştir. İkincisi ise 1220’den sonra yıkıcı Moğol istilası sonucu Türkmenlerin Orta Asya’dan Anadolu’ya göçleridir. Bu göçler sonucunda Anadolu’daki Türk nüfusu daha da yoğunlaşmıştır. Anadolu’ya gelen Türkmenler buralarda yeni köyler kurarak yerleşik hayata geçmiştir. Al-`Umari 14. yüzyıl başlarında Denizli bölgesinde 200.000, Kastamonu tarafında 100.000, Kütahya’da 30.000 çadır Türkmen nüfus bulunduğunu kaydetmiştir (İnalçık, 2019: 3-6). Özellikle Moğol baskısı

nedeniyle göç eden Türkmenler, Anadolu'ya gelerek Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında önemli rol oynamıştır. Anadolu'da birçok Türk beyliği ve Osmanlı Devleti gibi bir cihan İmparatorluğu kurmuşlardır. Tarihi sonuçlar doğuran bu göçlerin anlatıldığı belgeselin bu bölümünden ilgili kazanım kapsamında yararlanılabileceği düşünülmektedir.

Belgeselin 41. bölümünde 12.10-13.00 dakikaları arasında yer alan *“Anadolu'da uç bölgelerde kurulan Türkmen beyliklerinin sosyal yapısı birbirinden farksızdır. Türklerin tarihi geçmişinden gelen sosyal yapısında alp, alperen, gaza ve gazi kültürü yatmaktadır. Bu kültür doğal liderlerin adını taşıyan yeni grupların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında gazilik ve gaza ruhu önemli bir bilgi birikimi olarak Selçuklulardan ve Anadolu beyliklerinden Osmanlı Devleti'ne intikal etmiştir. Osmanlılar Orta Asya'dan Anadolu'ya göç ederken bu inançla ve ruhla gelmiştir.”* Prof. Dr. Alemdar Yalçın (Gazi Üniversitesi)'in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.5.2.4 numaralı *“Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki rolünü analiz eder.”* kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Türklerin İslamiyet'i kabulü ile birlikte ortaya çıkan gaza ve gazilik kültürü geçmişten günümüze kadar uzanan önemli bir kültürel mirastır. Türklerin sosyal yapısında yer alan kültürel özellikler İslamiyet'le birlikte bazı değişimlere uğrayarak devam etmiştir. Bu kültürel özellikler Türk milletinin birlik ve beraberlik içerisinde yaşamasına katkı sağlamıştır. Belgeseli geçen ifadelerin ilgili kazanımın edilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

42.Bölüm: Modern Siyasal Sistem, Meclis ve Bürokrasi Bölümü

Belgeselin 42. bölümünde 05.48-09.45 dakikaları arasında yer alan *“Tanzimat'la birlikte Osmanlı modernleştirme sürecinde yeni fikir akımları ortaya çıkmıştır. Bu fikir akımlarından birisi olan Osmanlılar harekâtı, Tanzimat Fermanının getirmiş olduğu yenilikleri yetersiz bularak eleştirmiştir. Bu fikir akımını destekleyenler, padişah otoritesini kısıtlayacak anayasal bir sisteme geçilmesini ve parlamento kurulmasını talep etmişlerdir. Bu süreç sonunda padişah değişikliği yaşanmış ve Osmanlıların meşruti yönetime geçme yolundaki ilk adımı 23 Aralık 1876'da Sultan II. Abdülhamid'in meşrutiyeti ilan edip, Kanun-ı Esasi'yi yürürlüğe koymasıyla başlamıştır. 1877 yılında Mebusan Meclisi oluşturulmuş ve her vilayetten temsilciler seçilerek İstanbul'a gönderilmiştir...”* Prof. Dr. Fatma Acun (Hacettepe üniversitesi).“*Osmanlı*

Parlamentosunda Ayan ve Mebusan Meclisi olarak iki meclis bulunurdu. Birincisi atama yolu ile oluşan ve seçkin bir meclis olan Ayan Meclisidir. Diğeri ise sayıca daha fazla olan ve seçim yoluyla başa gelen Mebusan Meclisidir. Bu meclisler Osmanlı demokrasinin ilk tecrübesi olması sebebiyle önemlidir.” Prof. Dr. Vahdettin Engin (İstanbul Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.6.1 numaralı “Demokrasinin ortaya çıkışını, gelişim evrelerini ve günümüzde ifade ettiği anlamları açıklar.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Osmanlı Devleti'nde kötü gidişatı engellemek için ortaya atılan fikir akımlarından birisi olan Osmanlılık fikir akımına göre farklı din ve etnikteki Osmanlı halkı eşit sayılmıştır. Bu düşünceyi savunan aydınlar, devlet yönetimi ve siyaset alanında yenilik getirerek tüm Osmanlı tebaasını birlik beraberlik içinde yönetmeyi amaçlamaktadır. Kırım Savaşı'nda Ruslara karşı Osmanlıyı destekleyen İngiltere ve Fransa, savaş sonrası gayrimüslimlere bazı hakların verilmesini talep etmiştir. Bunun neticesinde gayrimüslim cemaat meclisleri kurulmuştur. Bu meclisler Mithat Paşa ve çevresini anayasa ve meşrutiyeti fikrine götürmüştür. 7 Ekim 1876'da Padişah II. Abdülhamid tarafından Kanun-ı Esasi kabul edilmiştir. Padişah böylece Anayasanın üstünün kabul etmiştir. Anayasa hazırlandıktan sonra 23 Aralık 1876'da Meşrutiyet ilan edilerek rejim değişikliğine gidilmiştir (İnalçık, 2019: 207-209). 1876 Kanuni Esasi'nin kabul edilmesi ve Meşrutiyet'in ilanı Osmanlı demokrasi tarihinin önemli adımlarıdır. Belgeselde geçen ifadelerin ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 42. bölümünde 12.45-14.50 dakikaları arasında yer alan “*İkinci Meşrutiyet süresi içinde Osmanlı Devleti 1908, 1912, 1914, 1919 yılları olmak üzere 4 genel seçim görmüştür. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda yenilmesi üzerine dağıtılan parlamentonun ardından 1919'da gerçekleştirilen seçimler son Osmanlı Mebusan Meclisini şekillendirmiştir. 168 milletvekilinin seçilmesi ile 12 Ocak 1920'de toplanan ve Misak-ı Milli kararlarını alan bu parlamentonun en önemli özelliği 1920'de Ankara'da toplanan Büyük Millet Meclisi'nin de çekirdeğini meydana getirmesidir. Osmanlı Mebusan Meclisi'ni oluşturan mebusların çoğu, yeni kurulan Büyük millet Meclisi'ne de fiilen aktarılmıştır.*” Prof. Dr. Fatma Acun (Hacettepe üniversitesi)’un ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.6.1 numaralı “Demokrasinin ortaya çıkışını, gelişim evrelerini ve günümüzde ifade ettiği anlamları açıklar.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

İngiliz Kralı ile Rusya Çar'ının Reval Görüşmesinde Balkanlardaki reformlar üzerinde anlaşması ile birlikte, Jön Türkler köklü bir reform ile İstanbul'daki bunalımı

önlemek istemiştir. Bunun için isyan ederek dağa çıkmışlardır. İsyancılar, Kanun-ı Esasi'nin ilan edilmesi için padişaha baskı yapmıştır. Bunun neticesinde Padişah II. Abdülhamid 23 Temmuz 1908'de Kanun-ı Esasi'yi ilan etmiştir. Mebusan Meclisi, tekrar açılmış yapılan seçimler sonucunda 142 Türk, 60 Arap, 25 Arnavut, 23 Rum, 12 Ermeni, 5 Yahudi, 4 Bulgar, 3 Sırp ve bir Ulah mebus seçilmiştir. Daha sonra İttihatçılar yönetimi tamamen ellerine almışlardır. Son defa 12 Ocak 1920'de başkent İstanbul'da toplanan Mebusan Meclisinde Misak-ı Milli kararları alınmıştır. İtilafların aleyhine alınan kararlar sonrası itilaf Devletleri, meclisi basarak dağıtmıştır. İstanbul'dan kaçabilen mebuslar Ankara'ya gelmiştir. 23 Nisan 1920'de açılan TBMM'de İstanbul'dan gelen milletvekilleri de yer almıştır (İnalcık, 2019: 299-353).

Belgeselin 42. bölümünde 15.15-17.10 dakikaları arasında yer alan *“...Günümüzde Ulusal Egemenlik Ve Çocuk Bayramı adı altında büyük bir coşkuyla kutlanan 23 Nisan, son Osmanlı Mebusan Meclisi'nden Ankara'ya gelen milletvekillerinin çekirdek kadrosunu oluşturduğu TBMM'nin açılış yıl dönümüdür. 23 Nisan tarihi 1921'de çıkarılan bir kanunla Türkiye'nin ilk ulusal bayramı olmuştur.”* ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.6.2 numaralı “Atatürk’ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklar.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda yenilmesi ile kurtuluşunun olmayacağını anlayan Mustafa Kemal çareler aramaya başlamıştır. Bunun için demokratik bir devlet kurmak için harekete geçmiştir. Demokrasi hakkında bilgi birikimine sahip olan Mustafa Kemal, bu birikimle Türk demokrasisini geliştirmeyi amaçlamıştır. Mustafa Kemal'in Türk demokrasisine ilk katkısı büyük millet meclisini açmak olmuştur. Devleti yönetme yetkisinin millete ait olduğunu düşünen Mustafa Kemal Paşa, TBMM'nin açılmasını sağlayarak demokrasi ile yönetilecek Türk Devletinin ilk adımını atmıştır (MEB, 2022b). 7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi, Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı içerisindeki bilgiler, belgeselde geçen ifadelerle uyumluluk göstermektedir. İlgili kazanıma katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

43.Bölüm: Metehan'dan Günümüze, Türk Ordusu Bölümü

Belgeselin 43. bölümünde 03.25-03.47 dakikaları arasında yer alan *“Türklerdeki askerlik ve Ordu yapılanması, Türk tarihindeki devamlılığın görüldüğü alanlardan birisidir. Asya Hun hükümdarı Mete Han'ın M.Ö. 3. yüzyılda oluşturmuş olduğu onlu sistem, günümüzde de varlığını hala korumakta ve bu tarih Türk Kara Kuvvetlerinin*

kuruluş tarihi olarak kabul edilmektedir.” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.5.2.5 numaralı “Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Orta Asya Türk devletlerinde askerlik ayrı bir meslek olarak görülmemiş, her Türk savaşa hazır olacak şekilde kendini yetiştirmiştir. Türk ordusu ücretli askerlerden oluşmamıştır. Daima hazır bir ordu olmuştur. Aynı zamanda Türk Ordusunun temelini atlı birlikler oluşturmaktadır. Onlu sistem olarak bilinen ve yabancı ordularda da görülen bu sistem, ilk olarak M.Ö. Asya Hun hükümdarı Mete Han devrinde tespit edilmiştir (Kafesoğlu, 2010: 270-271). Türk Kara Kuvvetlerinin kuruluş tarihi olarak Asya Hun İmparatoru Mete Han'ın tahta çıkış tarihi olan M.Ö. 209 yılı kabul edilmiştir. İlk kez Mete Han tarafından uygulanan onlu sistem günümüze kadar Türk devletlerinde uygulanmış ve bu sayede Türk Ordusu dünyanın sayılı orduları arasına girmiştir (<https://www.kkk.tsk.tr/tarihce.aspx>). Belgeselde geçen ifadelerin ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 43. bölümünde 17.30-18.50 dakikaları arasında yer alan *“Osmanlı ordusu gibi Cumhuriyet dönemi ordusu da içinden çıktığı toplumun kültürünü yansıtmaktadır. Osmanlı döneminde kullanılan birçok rütbe, bayrak, hiyerarşik yapı, dini sembol ve kavramlar cumhuriyet dönemi ordusuna da kullanılmaya devam etmiştir. Örneğin, şehitlik, gazilik, ordunun bir peygamber ocağı olduğu düşüncesi gibi sembolik ve kültürel anlam ifade eden kavramlar cumhuriyet ordusunda da kullanılmaya devam etmiştir...”* Dr. Öğr. Üyesi Mert Sunar (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)’ın ifadelerinin geçtiği kısım S.B.5.2.5 numaralı “Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Günümüzde kullanılan birçok sembol ve kavram Osmanlıdan miras kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı’nın bir devamı olduğu için kültürel birçok unsur günümüzde de kullanılmaya devam etmektedir. Belgeselin ilgili bölümü kültürel unsurların tarihi gelişimi kapsamında değerlendirilebilir.

Belgeselin 43. bölümünde 20:00-21.45 dakikaları arasında yer alan *“...Osmanlı'dan günümüze tarihi devamlılığı en net simgeleyen sembollerden birisi de Türk bayrağıdır. Günümüzde kullanılan kırmızı zemin üzerine beyaz ay yıldız bayrak, 1793 yılında Sultan III. Selim tarafından bizzat belirlenmiştir. O tarihten günümüze kadar Türk bayrağı kullanılmaya devam etmiştir. Bu durum tarihi devamlılığın en net*

göstergelerinden birisidir.” Prof. Dr. Vahdettin Engin (İstanbul Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.5.2.5 numaralı “Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Osmanlı Devleti, genellikle yıldız olmayan daha çok yeşil ve beyaz renkte sancaklar kullanmıştır. III. Selim’den itibaren ise bayraklardaki renk ve şekil değişmiştir. Islahatçı padişah III. Selim, kırmızı renkli bayrağın üzerine sekiz köşeli yıldız ve üzerine hilalin ilave edilmesiyle günümüze kadar gelen Türk Bayrağının kullanılmasını emretmiştir. Hilal ve üzerine 8 köşeli kırmızı renkli bayrak ilk defa 1793'te III. Selim döneminde devletin resmi bayrağı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Kırmızı zemin üzerine hilal ve 5 yıldız şeklindeki günümüz Türk Bayrağının ise Sultan Abdülmecid zamanından itibaren kullanılmaya başlandığı bilinmektedir. Cumhuriyet döneminde ise 22 Ekim 1925'te çıkarılan Sancak talimatnamesi ile Türk bayrağının tasarımının nasıl olacağı belirlenmiştir (Soysal, 2010). Bağımsızlık sembollerimizden birisi olan Türk bayrağının tarihi gelişiminin anlatıldığı belgeselin bu bölümünün ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 43. bölümünde 21.50-22.57 dakikaları arasında yer alan *“Tasvip etmeyeceğimiz bir konu olarak askeri darbe geleneğimiz bile Osmanlılardan intikal etmiştir. Yeniçerilerin defalarca siyaseti vesayet altına alması müdahalelerle kendilerine siyasi nüfuz alanları açması, siyasete şekillendirmesi, keza Kuleli Vakası dediğimiz siyasete müdahale girişimi, aynı şekilde Vakayı Aziziye dediğimiz Sultan Abdülaziz’in hâl edilmesi ve şaibeli bir şekilde vefat etmesi, yine Sultan Abdülhamid’in askeri darbe ile 31 Mart Vakasından sonra hâl edilmesi Osmanlı tecrübesidir. Dolayısıyla Cumhuriyet dönemini Osmanlı ile hiçbir ilişkisi olmayan, Anadolu'daki on asırlık Türk tarihi ve tecrübesi bulunmayan yeni bir siyasi yapı olarak tanımlamak doğru değildir.”* Doç. Dr. Yüksel Çelik (Marmara Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.5.2.5 numaralı “Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Meşrutiyeti yıkmaya yönelik 1909 yılında gerici bir hareket olarak 31 Mart ayaklanması patlak vermiştir. Mahmut Şevket Paşa idaresindeki Hareket Ordusu Rumeli'den İstanbul'a doğru yürüyüşe geçmiştir. 31 Mart Harekatının ele başları İstanbul'da idam edilmiş ve Sultan II. Abdülhamid tahttan indirilmiştir. Osmanlı Devletinde sık sık yaşanan askeri darbe kültürü, mirasçısı olarak Türkiye Cumhuriyetinde de devam etmiştir. Yönetimden memnun olmayan ordu devlet yöneticilerine yönelik

darbe yapmaktan çekinmemiştir (İnalcık, 2019: 301-302). İlgili kazanım kapsamında belgeselin bu bölümünün değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Belgeselin 43. bölümünde 22.58- 27.22 dakikaları arasında yer alan “*Günümüz askeri deyimleri de Osmanlı askeri sisteminden miras kalmıştır. Bu deyimler yeni anlamlar kazanarak günümüz Türkçesinin önemli bir parçasını oluşturmuştur... "Taburcu olmak" deyimini Osmanlılardan günümüze aktarılan ama farklı bir anlam kazanan deyimlerden birisidir. Osmanlılarda hastane, askeri kışlanın yanında kurulurdu. Bu hastanelerde yaralı ve hasta askerler iyileştirilip tekrar askeri birliğine gönderilirdi. Bu yüzden hastanede iyileşip tekrar tabura dönen askerler için " taburcu olmak " tabiri kullanılmıştır... Askeri deyimlerden günümüze miras kalan kavramlara “Altı kaval üstü Şeşhane, Harbi delikanlı, Nizamiye, Filinta gibi delikanlı” gibi deyimler örnek olarak verilebilir. Günümüz Türkiye'sinde yakınçağ Osmanlı tarihinin kavramları kullanılmaya devam etmektedir.*” Doç. Dr. Gültekin Yıldız (İstanbul Üniversitesi)’ın ifadelerinin geçtiği kısım S.B.5.2.5 numaralı “Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Günümüzde halk arasında sık sık kullanılan bu deyimler ve atasözleri Osmanlı askeri kültüründen miras kalmıştır. Bu deyimlerin tarihi gelişiminden bahseden belgeselin bu bölümünün ilgili kazanım kapsamında değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

44.Bölüm: Sosyal Gelişimin Temelleri, Eğitim Kurumları Bölümü

Belgeselin 44. bölümünde 05.50-07.30 dakikaları arasında yer alan “*1845 yılında Tanzimat döneminde geçici maarif meclisi, yükseköğretime geçilip Darülfünun'un kurulması ile ilgili bir karar almıştır... Darülfünun 31 Ağustos 1900 yılında II. Abdülhamid tarafından İstanbul'da törenle açılmıştır. 1924 yılında TBMM'nin aldığı kararla özerk hale getirilen Darülfünun, 1930 yılında İsviçre'den getirilen Albert Malche tarafından düzenlemeler yapılmıştır. 1933 yılında üniversite reformu ile Darülfünunla İstanbul Üniversitesi'ne dönüştürülmüş ve bugünkü üniversitelerin temeli Darülfünunla atılmıştır.*” Ahmet Vurgun (Marmara Üniversitesi)’un ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.4 numaralı “Osmanlı Devleti’nde ıslahat hareketleri sonucu ortaya çıkan kurumlardan hareketle toplumsal ve ekonomik değişim hakkında çıkarımlarda bulunur.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Darülfünun kurma girişimleri Tanzimat döneminde başarılı olamamıştır. Bu başarısızlığın nedenleri olarak; ekonomik sıkıntılar, nitelikli öğrencilerin olmaması, hoca ve yeterli kitabın bulunmaması, plansız programsız girişimler ve medrese zihniyetinin etkisi sayılabilir (Akyüz, 2015: 168-170). Tanzimat dönemindeki bu başarısızlıkta ortaöğretim kurumlarının yeterli olmaması da etkili olmuştur. II. Abdülhamid dönemindeki eğitim hamlesi ile birlikte rüştiye ve idadilerin sayısının artması Darülfünun'un açılmasında etkili olmuştur. Sultan II. Abdülhamid'in tahta geçişinin 25. yıl dönümü olan 1 Eylül 1900'de " Darülfünun-ı Şahane" açılmıştır. İstanbul Üniversitesi'nin temeli kabul edilen Darülfünun, Türkiye'deki bütün üniversitelerin temelini oluşturmuştur (Yelkenci, 2010: 125). Belgeselin bu bölümünün ilgili kazanım kapsamında değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Belgeselin 44. bölümünde 24.55-26.50 dakikaları arasında yer alan “*Tanzimat dönemi içerisinde yaygınlaşan gazeteler ve yayınlar, Osmanlı'daki sosyal, kültürel alandaki değişimler kadınların hayatına da yansımıştır. Bu değişimler sonucunda gazete okuyan, yeni gelişmeleri takip eden bir nesil yetişmeye başlamıştır. İlköğretimin zorunlu olmasından sonra kız çocuklarının rüştiyeye devam etmesinin de öne açılmıştır. 1848 yılından sonra kız çocuklarının okuyabileceği okullar açılmıştır. Bununla birlikte kızlar için sanat okulları açılmıştır. Eğitim derecesinin yükselmesi ile birlikte, Osmanlı kadınının öğretmen olarak istihdam edilebilmesi için 1870'li yıllarda kız öğretmen okul olan Darülmülalimat açılmıştır. Darülmualimat, ilkokul ve ortaokullara öğretmen yetiştiren okuldur. Bu okullar cumhuriyete kadar da devam etmiştir.*” Prof. Dr. Fatma Ürekli (Mimar Sinan Üniversitesi)’nin ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.6.6 numaralı “Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Türk tarihi boyunca kadın, toplumsal hayatın içinde yer alan bir konumda olmuştur. Orta Asya Türk devletlerinde “Hatun” veya “Katun” denilen kadın, kağanın yardımcılığını üstlenmiştir. Osmanlının kuruluş yıllarında “ Bacıyan-ı Rum” denilen Anadolu bacıları toplumsal hayatta önemli bir değere sahip olmuştur (MEB, 2022a). Osmanlı Devleti kız çocuklarının okutulması ve kadının sosyal hayattaki yerinin artması için kız öğretmen okulları açmıştır. Belgeselin bu bölümünden faydalanılmasının ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

47.Bölüm: Dünden Bugüne, Bayındırlık ve Ulaşım Bölümü

Belgeselin 47. bölümünde 03.38-05.10 dakikaları arasında yer alan “... *İstanbul Sultanahmet Meydanında birçok tarihi eser bulunmaktadır. Tepeden kuşbakışı bakıldığında, Roma döneminden kalan hipodrom ve yanında Bizans'tan kalan kilise kalıntısı, Dikilitaş, Sultanahmet Camii, Ayasofya, İbrahim Paşa Sarayının aynı bölgede olduğu görülmektedir...*” Prof. Dr. Adnan Şişman (İstanbul Gedik Üniversitesi)’ın ifadelerinin geçtiği kısım S.B.5.2.2 numaralı “Çevresindeki doğal varlıklar ile tarihî mekânları, nesneleri ve eserleri tanıtır.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Eski uygarlıkların günlük hayattaki ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yaptıkları ve onlardan günümüze ulaşan her türlü yapıya tarihi eser denir. Anadolu coğrafyası dünyanın en eski yerleşim yerlerinden birisi olduğu için ve birçok uygarlığa ev sahipliği yaptığı için tarihi eser bakımından zengindir. Günümüzde eski uygarlıklardan kale, cami, medrese, köprü, heykel, hamam gibi antik kentler gibi birçok tarihi eser bulunmaktadır. Anadolu bu yönüyle açık hava müzesi gibidir (MEB, 2023). 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Kültür ve Miras Öğrenme Alanında geçen bu bilgiler belgeselde geçen bilgilerle uyumluluk göstermektedir. İlgili kazanımın kullanılmasında fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 47. bölümünde 05.50-06.05 dakikaları arasında yer alan “*Osmanlı şehirlerinin kuruluşunda ve gelişiminde kapsamlı bir teşkilatlanmanın izleri, günümüzde en güzel örneklerini gördüğümüz Amasya, Safranbolu, Cumalıkızık gibi tarihi mekânlarda görülmektedir.*” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.1.2 numaralı “Sosyal, kültürel ve tarihî bağların toplumsal birlikteliğin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Kültürü oluşturan unsurlardan birisi de mimari eserlerdir. Geçmişten günümüze ulaşan şehirler ve yapılar insanların kültürel değerlerinden izler taşır. Türk-İslam toplumlarında yeni şehirler kurulmuş ve var olan şehirler de geliştirilmiştir. Şehirlerin merkezinde yer alan camiler ve etrafındaki hanlar, medreseler, şifahaneler, köprüler kültürel miras olarak nesilden nesile aktarılan mimari yapılardır. Günümüzde Bursa'da Cumalıkızık, Karabük'te Safranbolu, Ankara'da Beypazarı evleri bu kültürel mirası yansıtan önemli mimari eserlerdir (MEB, 2023). Belgeselde yer alan ifadelerin ilgili kazanım kapsamında yararlanılabileceği düşünülmektedir.

Belgeselin 47. bölümünde 09.43-10.46 dakikaları arasında yer alan “... *Osmanlı Çarşısının en temel kurumu olan loncalar, çarşı içerisindeki bütün yerel hizmetleri üstlenmiştir. Loncalar haricinde yerel hizmet yürüten farklı bir kurum yoktur. Loncalar çarşıların bakımı, tamiri, dükkân açılması, yeni dükkân açacaklara kredi verilmesi gibi birçok alanda yerel hizmet vermektedir. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesine göre başkent İstanbul'da 1100 civarında lonca bulunmaktadır. Lonca teşkilatı aynı zamanda idare örgütüne sahip bir yönetim birimidir. Loncalara giriş, yükselme, malların ve üretimin standartları gibi konular bir örgütlenmenin ürünüdür.*” Doç. Dr. Tarkan Oktay (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)’ın ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.5.4 numaralı “Tarih boyunca Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanır.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Fütüvvete bağlı kuruluşlar çağın koşullarına ve ülkelerin durumuna göre değişiklikler göstermiş ama her zaman yaşamışlardır. Önceki esnaf örgütlerinin değişen ve gelişen yapıları yeni bir esnaf örgütünün doğmasını sağlamıştır. Esnaf örgütlerinin yapısı genellikle içe dönük, gelenekseldir. Bu yapı onların yok olmasına veya şekil değiştirmesine neden olmuştur. Bunların son hali loncalardır. Lonca, esnafların kendi işleriyle alakalı toplanıp karar verdikleri yer demektir. İtalyanca loggia denilen ve oda manasına gelen lonca kavramının Osmanlılara Venediklilerle yapılan ticaret vasıtasıyla geçtiği düşünülmektedir. Ahiliğin bir devamı olan lonca teşkilatı kendilerine has kurallar oluşturmuştur. Geleneklere bağlı olma, kanaatkar olma, meslek sırrını koruma gibi ilkeleri vardır. Esnaflarda her alanın bir ustası, kalfası ve çırağı bulunmaktadır. Ustalığa yükselmek için belirli bir tecrübenin edinilmesi ve zamanın geçmesi gerekmektedir (Gürata, 1975: 84-98). Osmanlılarda esnaf örgütü olan loncalarla ilgili ifadelerin yer aldığı belgeselin bu bölümünün ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 47. bölümünde 13.45-16.57 dakikaları arasında yer alan “*Osmanlı şehirleri genellikle ahşap yapılardan oluştuğu için en büyük tehlike yangınlar olmuştur. Özellikle başkent İstanbul'da büyük tahribata sebep olan yangınlar için kurulan Tulumacılar Ocağı, günümüz itfaiye teşkilatının temelini oluşturmuştur. İtfaiye teşkilatının kuruluş tarihi olarak 1714 yılı kabul edilmektedir...*” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.5.2.5 numaralı “Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Dini ve resmi binalarla birlikte, tarihi kayıtlarda Bizans zamanında İstanbul'un hanelerinin de ahşap binalardan oluştuğu görülmektedir. İlk ve Ortaçağ'da diğer şehirlerde olduğu gibi İstanbul'da da yangınlar çok sık yaşanmıştır. İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethedilmesi ile şehrin nüfusu artmış, yeni yapıların yapılması ile sokaklar küçülmüş ve bu durum yangınların tahribatını artırmıştır. İstanbul'da yangınları müdahale için III. Murad zamanında 12 Mart 1579 tarihli bir fermanla herkesin evinin çatısına kadar uzanabilen bir merdiven ve içi su dolu büyük bir fiçı bulundurma zorunluluğu getirilmiştir. Daha sonraki yıllarda yangınlarda tulumba ismi verilen bir araç kullanarak yangınları söndürmeye çalışan Fransız asıllı "David" in yangın söndürmedeki başarısı sebebiyle 1714 yılında "Tulumbacılar Ocağı" kurulmuştur. Tulumbacılar Ocağı 1714'ten 1825'e kadar 110 yıl devam etmiş 1825 yılında kaldırılmıştır (<https://itfaiye.ibb.gov.tr/tr/tulumbacilar.html>). Günlük yaşantımızın bir parçası olan itfaiye teşkilatının tarihçesiyle ilgili bilgilerin yer aldığı belgeselin bu bölümünün ilgili kazanımın gerçekleştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 47. bölümünde 17.10-18.47 dakikaları arasında yer alan “...Yangınları söndürmek amacıyla kurulan Yeniçeri Tulumbacılar Ocağının ismi daha sonra yangın taburu olarak değiştirildi. Bu değişikliğin sebebi ise yeniçeri ocağı kaldırıldıktan sonra onları hatırlatacak herhangi bir iz bırakmak istenmemesinden kaynaklanmaktadır. 1840'lardan itibaren mahalle tulumbacılığı denilen ve mahalledeki gönüllü birlikler tarafından oluşturulan yangın söndürme ekipleri kurulmuştur. Mahalle tulumbacıları, futbol takımları gibi desteklenmiş ve diğer mahalle tulumbacılarıyla aralarında ciddi rekabetler oluşmuştur. Gençler, yangın bölgesine ilk ulaşan tulumbacı birliği olarak o bölgede şöhret kazanmak ve birkaç gün konuşulmak istemiştir. Bu tulumbacıların kendilerine özel kıyafetleri ve ritüelleri vardır.” Doç. Dr. Yüksel ÇELİK (Marmara Üniversitesi)'in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.4 numaralı “Osmanlı Devleti'nde ıslahat hareketleri sonucu ortaya çıkan kurumlardan hareketle toplumsal ve ekonomik değişim hakkında çıkarımlarda bulunur.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Evlerin büyük çoğunluğunun ahşap olduğu başkent İstanbul'da sık sık çıkan ve kısa sürede yayılan yangınlar insanların evsiz kalmasına sebep olmuştur. Bu yangınlarla mücadele edebilmek için Lale Devrinde Yeniçerilerden yangın bölüğü kurulmuştur. Tulumbacı Ocağı adı verilen bu kuruluş daha sonra itfaiye teşkilatı haline getirilmiştir (MEB, 2022b). Tanzimat döneminde belediyelerin kurulması ile birlikte yangın söndürme işi sadece askerlere bırakılmamış, belediyeler de bu görevi üstlenmiştir.

Belediyede tulumacı takımları oluşturularak bu takımlara o semtin dayanıklı güçlü gençleri seçilmiştir. Yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra belediyelere verilen yangın söndürme görevi sebebiyle her semtte, her mahallede oranın delikanlıları tarafından tulumacı takımları kurulmuştur. Gençler arasında yangın söndürme işi o kadar benimsenmiştir ki günümüz futbol kulüpleri ve taraftarları arasındaki rekabetten daha fazla mücadeleler yaşanmıştır (<https://itfaiye.ibb.gov.tr/tr/tulumbacilar.html>). Günlük yaşantımızın bir parçası olan itfaiye teşkilatının tarihçesiyle ilgili bilgilerin yer aldığı belgeselin bu bölümünün ilgili kazanımın gerçekleştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 47. bölümünde 21.20-23.07 dakikaları arasında yer alan “*Osmanlı Devleti, İstanbul boğazında ulaşımın güvenli ve rahat bir şekilde gerçekleşmesi için yolcu taşımacılığı yapacak bir buharlı gemi işletmesine ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyacı karşılamak üzere Ahmet Cevdet ve Fuat Paşaların önderliğinde Şirketi Hayriye kurulmuştur... 17 Ocak 1851 tarihinde Sultan Abdülmecid'in iradesiyle Şirket-i Hayriye resmen kurulmuştur. Şirket-i Hayriye Osmanlı'nın ilk anonim şirkettir.*” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.4 numaralı “Osmanlı Devleti’nde ıslahat hareketleri sonucu ortaya çıkan kurumlardan hareketle toplumsal ve ekonomik değişim hakkında çıkarımlarda bulunur.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Bir deniz şehri olan İstanbul'da 19. yüzyılın başlarına kadar deniz ulaşımı kayıklar vasıtasıyla yapılmıştır. Bu ulaşım güvenlik açısından zahmetli ve tehlikelidir. Nüfusun artması ile birlikte ulaşım ihtiyacı artmış ve kayıklar bu ihtiyacı karşılayamaz hale gelmiştir. Bu ihtiyacı karşılamak için yabancı girişimciler, vapurla yolcu taşımacılığına başlamıştır (Şensoy, 2018: 5). Osmanlılarda İstanbul halkının "Buğu" adını verdiği İngiliz yapımı ilk buharlı gemi 1828'de kullanılmaya başlanmıştır. Halkın hayranlığını kazanan bu gemiyi padişah II. Mahmut da çok beğenmiştir. Boğaziçi ulaşımında faaliyet gösteren gemilerin sayısı zamanla artmıştır (MEB, 2022b). Halkın artan ihtiyacını karşılamak amacıyla devlet bu işe el atmıştır. Ahmet Cevdet Paşa ve Keçecizade Fuat Paşa'nın Boğaziçi'nde oturan kişilerin şehre gidiş gelişlerinin kolaylaştırmak amacıyla bir ulaşım şirketi kurulması için hazırladıkları rapor, padişah Abdülmecid tarafından kabul edilerek resmi gazetede yayınlanmış ve Şirket-i Hayriye resmen kurulmuştur (Şensoy, 2018: 5). Osmanlı toplumunun ekonomik ve sosyal hayatında önemli değişimlere sebep olan Şirket-i Hayriye hakkında verilen bilgilerin, ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

48.Bölüm: Türk Kültürünün Hafızası, Türk Dili ve Arşivler Bölümü

Belgeselin 48. bölümünde 04.17-06.03 dakikaları arasında yer alan “Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar uzanan ve asırlar boyunca süreklilik arz eden en temel kültürel unsurlarımızdan birisi Türkçedir. Türk devletlerinde ve hanedanlarında tarihsel bir devamlılık vardır. Orhan abidelerinde ebedi devlet fikrinden bahsetmektedir. Bu düşünce "Bengü il" şeklinde ifade edilmiştir. Orhun kitabelerinde " Ötüken'de otursan ebediyen devlet tutup oturacaksın" denilmektedir. Osmanlılar, devletin ismini "Devlet-i Ebed Müddet" olarak ifade etmiştir. Atatürk, Türkiye için "Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır” sözleri ile ebedilik fikrini belirtmiştir. Ebedilik fikri Göktürklerden günümüze ulaşan bir kavramdır. Geçmişten günümüze Türk devletleri Türkçeye önem vermiştir. Osmanlıların devlet dili, edebiyat dili Türkçedir. Farklı dillerde eserler verilse de genellikle mesneviler, tarih kitapları ve büyük divanlar Türkçe yazılmıştır. Barbaros Hayrettin Paşa'nın hatıralar ve Piri Reis'in coğrafya ile ilgili kitapları Türkçe yazılmıştır.” (Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun) ifadelerinin geçtiği kısım S.B.5.2.4 numaralı “Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki rolünü analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Ural Altay dil ailesine bağlı olan Türkçe, zenginliği ile dünya dilleri arasında önemli bir konumdadır. Kaşgarlı Mahmut ve Ali Şir Nevai gibi Türk aydınları, Türkçe'nin üstünlüğüne dair deliller ortaya koymuşlardır. Türkçe, binlerce yıllık bir geçmişe sahip olmasına ve farklı coğrafyalara yayılmasına rağmen muhafazakar yapısı sayesinde çok az değişikliğe uğramış ve günümüze ulaşmıştır. Türkçe, Yenisey ve Orhun kitabeleri ile yazı dili haline gelmiştir. Göktürkler zamanında Orhun kitabesinde Türk Kağanı " Ey Türk ve Oğuz Beyleri, milleti iştiniz!" sözüyle Türk milletini bu yazılanları okumaya davet etmiştir. Bu durum Türkler arasında yazının yaygın olduğunu göstermektedir (Turan, 2009: 59-64). Belgeseldeki ifadelerden, kültürel öğelerden birisi olan Türkçenin ve Türk dilinin asırlardır kullanıldığı ve günümüze geldiği anlaşılmaktadır. İnsanların bir arada yaşamasında önemli bir faktör olan Türkçe'nin anlatıldığı belgeselde geçen bu ifadeler ilgili kazanım kapsamında değerlendirilebilir.

Belgeselin 48. bölümünde 25.52-28.14 dakikaları arasında yer alan “Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne aktarılan kültürel miraslardan birisi de Türk bayrağıdır. Türk bayrağının tarihi temelleri 1389 Kosova Savaşı'na kadar götürmekle birlikte günümüz renk ve şekline Sultan III. Selim karar vermiştir. Bayrakta, hilal ve 8 köşeli yıldız kullanmıştır ve 1793'te devletin resmi bayrağı olarak kabul edilmiştir. 1844'te Sultan

Abdölmecid döneminde 8 köşeli yıldız 5 köşeli yıldız haline getirilmiş ve o günden sonra devletin en önemli bağımsızlık sembolü olarak kullanılmıştır. Bu bayrağın günümüz bayrağından farkı ebatları, üzerindeki yıldız ve hilalin ölçüleridir. Türk bayrağı, 1936'da çıkarılan bir kanun ve 1983 düzenlemesi ile bugünkü ölçülerini ve şeklini almıştır...” Doç. Dr. Yüksel ÇELİK (Marmara Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiğı kısım S.B.5.2.5 numaralı “Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Osmanlı Devleti genellikle yıldızı olmayan daha çok yeşil ve beyaz renkte Sancaklar kullanmıştır. III. Selim’den itibaren ise bayraklardaki renk ve şekil değişmiştir. Islahatçı padişah III. Selim, kırmızı renkli bayrağın üzerine sekiz köşeli yıldız ve üzerine hilalin ilave edilmesiyle günümüze kadar gelen Türk Bayrağının kullanılmasını emretmiştir. Hilal ve üzerine 8 köşeli kırmızı renkli bayrak ilk defa 1793'te III. Selim döneminde devletin resmi bayrağı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Kırmızı zemin üzerine hilal ve 5 yıldız şeklindeki günümüz Türk bayrağının ise Sultan Abdölmecid zamanından itibaren kullanılmaya başlandığı bilinmektedir. Cumhuriyet döneminde ise 22 Ekim 1925'te çıkarılan Sancak talimatnamesi ile Türk bayrağının tasarımının nasıl olacağı belirlenmiştir (Soysal, 2010). Bağımsızlık sembollerimizden birisi olan Türk bayrağının tarihi gelişiminin anlatıldığı belgeselin bu bölümünün ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

49.Bölüm: Tarihi Devamlılık Sürecinde, Sanat ve Sosyal Hayat Bölümü

Belgeselin 49. bölümünde 03.00-4.30 dakikaları arasında yer alan *“İmparatorluğu'nun yenileşme dönemi olarak nitelendirilen 18. ve 19. yüzyıllar, köklü bir kültürel değişimin yaşandığı ve yeni bir sanat ortamının oluştuğı bir süreçtir. Bu süreç, Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar uzanan sanat anlayışının başlangıç noktası olmuştur. 18. Yüzyıldan önceki dönemler, Avrupalı sanatçılar Osmanlı'yı takip ve taklit ettikleri dönemdir. Beethoven'ın 9. Senfonisi Alaturka, Mozart'ın La Majör Konçertosu, Türk konularını kapsamaktadır. Opera sanatçıları da Türk konularıyla ilgili çalışmalara yer vermiştir. Özellikle Cervantes'in on sekiz oyunundan altısı Türk konusu üzerinedir...”* Prof. Dr. Fethiye Erbay (Boğaziçi Üniversitesi)’in ifadelerinin geçtiğı kısım S.B.7.2.5 numaralı “Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

7.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Kültür ve Miras Öğrenme Alanında yer alan şu bilgiler belgeseldeki ifadelerle uyumluluk göstermektedir. Osmanlı Devletinde hat, ebru, minyatür, şiir, musiki gibi alanlarda çok başarılı eserler ortaya konmuştur. Osmanlıya komşu olan ülkeler bu sanat ve estetik anlayışından doğrudan etkilenmiştir. Osmanlı mimarisi, müziği, el sanatları ve giyimi Avrupalılar tarafından örnek alınmıştır (MEB, 2022b). Belgeselin bu bölümünün ilgili kazanıma katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 49. bölümünde 23.30-25.00 dakikaları arasında yer alan “*Osmanlı kültürel mirasının önemli unsurlardan birisi de yeme içme alışkanlıklarıdır. Dünyanın en zengin mutfaklarından birine sahip olan Osmanlı mutfacı, yöresel mutfaklardan öğrenilen yemekleri birleştirerek zenginleşen merkezi bir saray mutfacına dayanmaktadır. Osmanlı mutfak teşkilatının temelleri de Selçuklu döneminde atılmıştır. Osmanlı saray mutfacı teşkilat yapısı daha gelişmiş olmakla birlikte Selçuklu mutfak yapısı ile aynıdır. Selçuklu mutfacı da Orta Asya Türk devletlerinin mutfacıyla aynıdır. Türk tarihindeki devletlerin mutfak kültürüne baktığımız zaman sürekli gelişen ama temel değerlerine bağlı kalan bir yapısı vardır. Osmanlı mutfacı her ne kadar zenginleşse de temel karakteristik özelliğine daima sadık kalmıştır.*” Hilal Nuhoglu (Türk Mutfak Vakfı)’nın ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.2.5 numaralı “Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Eski Türkler konargöçer bir hayat yaşadıkları için yeme içme kültürü daha çok et, süt ürünleri ve meyvelerden oluşmuştur. Türklerdeki "toy" kültürü Orta Asya Türk devletlerinden Osmanlı'nın son dönemine kadar devam etmiştir. Eski Türklerde meclis anlamında kullanılan "toy" önemli kararlar alındıktan sonra yemek ziyafeti vermek için kullanılmıştır. Osmanlı padişahları da yemek ikramında bulunmak, halkını doyurmak için toylar düzenlemiştir. Bu sebeple Osmanlı'da saray mutfacı önemli bir kurum olarak görülmüştür. Osmanlı Devleti'nin yeni yerleri fethetmesiyle birlikte yemek kültüründe de bir takım yenilikler ve değişimler olmuştur. Osmanlı'nın fethettiği yerlere kendi kültürünü götürmesi ve oradaki kültürlerden etkilenmesi sebebiyle yemek kültüründe çeşitlilik yaşanmıştır. Osmanlı topraklarını ziyaret eden seyyahlar, saraylarda yedikleri yemekler haricinde birçok yöresel yemekten de bahsetmişlerdir (Kıraç, 2022: 25-26). Osmanlı kültürünün önemli bir parçası olan yeme içme alışkanlıklarının bahsedildiği belgesinin bu bölümünün ilgili kazanım kapsamında değerlendirilebileceğini düşünülmektedir.

Belgeselin 49. bölümünde 26.20-28.15 dakikaları arasında yer alan “*Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kültürel devamlılık öğelerinden biri de kahve kültürüdür. Kahveyi sadece*

bir içecek olarak düşünmemek gerekir. Kahve sayesinde kl­türümüze birçok yeni ge katılmıştır. Kahvenin meydana getirmiş olduğu kurumlar, folklorik birikim, kahvehaneler, kahvehane ile ilgili atasözleri, deyimler, fıkralar yoğun olarak kl­türümüze girmiştir. Ülkemizde kahve yetişmemesine rağmen dünyada bir Türk kahvesi kl­türü vardır. Bu kl­tür Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze gelen önemli miraslardan birisidir. Türk kahvesi kendine özgü hazırlanma tarzı, yanındaki ikramlar gibi çeşitli etnografik unsurları bulunan bir iecedir. Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır deyiminde olduğu gibi sosyolojik yansımaları da olmuştur. Kahve kl­türü Osmanlı'dan günümüze ulaşan ve günümüzden de asırlar sonrasına ulaşacak olan önemli kl­trel öğelerden birisidir.” Prof. Dr. Kemalettin Kuzucu (Marmara Üniversitesi)'nin ifadelerinin geçtiği kısım S.B.5.2.5 numaralı “Günlük yaşıamdaki kl­trel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Anavatanı Etiyopya olan kahve, 16. yüzyıldan itibaren Yemen'den başkent İstanbul'a getirilmiş ve tüketilmeye başlanmıştır. Kısa zamanda Osmanlı kl­türünün bir geleneği haline dönüşmüştür. Osmanlı hakimiyeti altında bulunduğu dönemlerde Cezayir'i ve aynı zamanda başkent İstanbul'u gezmeye gelen seyyahların en çok üzerinde durduğu konulardan birisi Osmanlı kahve kl­türüdür. Toplumun her kesimi tarafından tüketilen ve bir alışkanlık haline getirilen Türk kahvesi, Osmanlı hakimiyeti altında yaşamış devletlerde ve Türkiye'de halen canlılığını koruyan kl­trel bir unsurdur (Ağıldere, 2019: 15). 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Kl­tür ve Miras Öğrenme Alanında, Seyahatnamelerde Osmanlı'dan günümüze kahvenin vazgeçilmez bir içecek olduğundan ve Türk kahvesi adıyla dünya tarafından tanındığından, kahvenin yanında lokum ve suyla ikram edildiğinden bahsedilmiştir (MEB, 2022b). Bu ifadelerden hareketle ilgili kazanımın edilmesinde belgeselin bu bölümünün katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

50.Bölüm: Yaşadığımız Çevre ve Mekânlar, Dünden Bugüne Mimari Bölümü

Belgeselin 50. bölümünde 03.26-04.30 dakikaları arasında yer alan “*Osmanlı mimari eserleri, cumhuriyete kadar süren tarihi devamlılığın en somut göstergelerindendir. Osmanlı kl­türünün gözle görülür verisi olan mimari eserler, günümüze aktarılan kl­trel mirasın özümseme gücünü yansıtır. Osmanlılar, eski Türk beylik ve devletlerinden miras aldığı Türk mimari kl­türünü yeni bir anlayışıyla değerlendirerek kendine has bir üslup yaratmıştır. Osman mimarisi sadece Türk sanatında değil dünya mimarlık sanatında da önemli yer edinmiştir. Mimar Sinan'ın*

klasik eserleri ile Osmanlı mimarisi doruk noktasına ulaşmıştır.” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.1.2 numaralı “Sosyal, kültürel ve tarihî bağların toplumsal birlikteliğin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Toplumlar tarafından üretilen ve nesilden nesil aktarılan maddi manevi unsurların tamamına kültür denilmiştir. Kùltürler sayesinde milletler diğer toplumlardan ayrılır. Toplumların kimliğini kültür oluşturur. İnsanlar bu kültürü, çevresi ile kurduğu iletişim sayesinde öğrenir. Bu sayede toplumsal birliktelik sağlanmış olur. Kültürel değerler zamana ve yere göre değişikliğe uğrayabilir. Kültür oluşturan unsurlardan birisi de mimaridir. Toplumlar kültürel değerlerini mimari unsurlara yansıtmıştır (MEB, 2022a). Osmanlılar kendisinden önceki Türk devletlerinden ve fethettiği bölgelerdeki kültürlerin mimarisinden etkilenecek kendisine özgü bir mimari üslup oluşturmuştur. Mimar Sinan'ın yapmış olduğu şaheserlerle mimari kültür zirveye ulaşmıştır. Kültürel bir unsur olan mimari yapılar, toplumsal birlikteliğin oluşmasında önemli bir role sahiptir. Belgeselin bu bölümünün ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

51.Bölüm: Medeniyetin Unsurları, Vakıflar ve Hizmet Kurumları Bölümü

Belgeselin 51. bölümünde 04.42-05.25 dakikaları arasında yer alan “*Bir kişinin malını mülkünü özel mülkiyetten çıkararak ebediyete kadar hayır işlerine tahsis etmesine vakıf denir. Vakıf kültürü, Türklerde İslamiyet'ten önceki dönemlerden başlayarak günümüze kadar gelmiştir. Yerleşik hayata geçmiş olan Uygurlar, vakıf kurumunun görüldüğü ilk Türk devletidir. Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra bu vakıf geleneği Türk milletinde iyice yerleşmiş ve kurumsallaştırmıştır.*” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.5.2.5 numaralı “Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Bir kişinin sahip olduğu malının veya mülkünün belli bir kısmını ya da tamamını insanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere sonsuza kadar tahsis etmesine vakıf denir. Vakıfların temel esasını oluşturan yardımlaşma duygusu Türkler arasında İslamiyet'ten önce de var olan sosyal bir özelliktir. İslamiyet'ten sonra “Allah rızasını kazanma” isteğiyle birlikte bu sosyal dayanışma vakıflar yoluyla daha da artmıştır. Allah rızasını kazanma isteği bu yardımlaşmanın sadece insanlara değil, Allah'ın yarattığı tüm canlılar ve doğayı da kapsayacak şekilde genişlemesini sağlamıştır (<https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/tarihte-vakiflar>). Belgeselin bu bölümünün ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 51. bölümünde 06.55-08.10 dakikaları arasında yer alan “*Kültürel devamlılık olarak günümüze ulaşan vakıflar, hukuki bir kurum olarak varlıklarını asla kaybetmeyen kurumlardır. Beylikler döneminden ve Selçuklulardan günümüze kadar varlığın devam ettiren vakıflar bulunmaktadır. Günümüzde vakıflar genel müdürlüğünün logosunda kuruluş tarihi olarak 1048 yılı yazmaktadır. Bu tarih Malazgirt Savaşı'ndan da öncesine dayanmaktadır. Anadolu beyliklerinden olan Germiyanogulları, Saruhanogulları ve Menteşogulları'nın vakıfları günümüze kadar ulaşmıştır.*” Doç. Dr. Zekai Mete (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)’nin ifadelerinin geçtiği kısım S.B.5.2.5 numaralı “Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Maddi durumu iyi olan kişilerin gönüllü olarak, servetlerinin bir kısmını ya da tamamını hukuki olarak geri dönüşü olmayacak şekilde ihtiyaç sahibi insanların yararına vakfetmeleri toplumsal mülkiyet anlayışını güçlendirmiştir. Vakıflardan yararlanma konusunda hiçbir ayrımcılık gözetilmemiş yapılan hayır hizmetleri herkesin kullanımına sunulmuştur. Anadolu’ya vakıf kültürünü getiren Selçuklular, ilk defa Erzurum Pasinlerde 1048 de bir vakıf kurarak insanlara, hayvanlara ve doğaya hizmet eden vakıfların Anadolu’daki temelini atmışlardır. Anadolu’da kurulan Türk beylikleri ve devletleri tarafından kurulmuş olan ve yöneticisi kalmayan vakıfları Vakıflar Genel Müdürlüğü yönetmektedir. Selçuklu ve Osmanlıdan günümüze kalıp yöneticisi kalmamış 52.000 vakıf vardır (<https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/tarihte-vakiflar>). Belgeselin bu bölümünün ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 51. bölümünde 08.12-13.24 dakikaları arasında yer alan “*Osmanlılarda padişah başta olmak üzere imkânı olan herkes çeşitli alanlarda şahsi mallarını vakfetmişler ve bunun sonucunda halkın ihtiyacını karşılayacak birçok eser inşa edilmiştir. Günümüzde belediyelerin yapmış olduğu bazı görevleri Osmanlılar döneminde vakıflar yapmıştır. Bunların en başında su ihtiyacını karşılamak, kaldırımların tamiri, yolların yapılması, köprülerin inşa edilmesi, saat kulelerinin yapımı gibi hizmetler vakıflar tarafından sağlanmıştır. Vakıf kurucuları sağlık kuruluşlarına da ihmal etmemiş ve bimarhane, bimaristan, dariüşşifa, hastane gibi değişik adlarla anılan sağlık kuruluşlarında hastalara ücretsiz bakım ve tedavi uygulamışlardır...*” Doç. Dr. Zekai Mete (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)’nin ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.5.3

numaralı “Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Vakıflar, geçmişten günümüze dayanışmayı ve yardımlaşmayı temel alan toplumun ihtiyaçlarını karşılamayı amaç edinmiş hayır kuruluşlarıdır. Vakıfların görevleri zamana ve bölgeye göre değişmekle birlikte genel olarak vakıf faaliyetlerine şunlar örnek verilebilir: Fakirleri doyurmak, yardıma muhtaç ailelere yardım etmek, okulların ve camilerin bakımı, hastane yapımı vb. Osmanlı'da başta padişahlar olmak üzere devletin ileri gelenleri ve maddi durumu iyi olan kişiler hayır kurumları kurarak yardımlaşmayı ve dayanışmayı sağlamış ve vakıf kültürünün gelişmesini teşvik etmişlerdir (Aydın, 2019). Önemli bir hayır kurumu olan vakıflar, sosyal hayatta çok önemli görevler üstlenmiştir. Bunun örneklerinin verildiği belgeseldeki ifadelerin ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 51. bölümünde 18.00-20.50 dakikaları arasında yer alan “*Vakıflar gibi sosyal hizmet alanında faaliyet gösteren ve bugün de önde gelen insani yardım kuruluşlarından biri olan Kızılay'ın kuruluşu da Osmanlı devletinin son yüzyılına dayanmaktadır. Kızılay 11 Haziran 1868'de Osmanlı Yaralı ve hasta askerlere yardım cemiyeti adı altında kuruldu ve bu cemiyet günümüze kadar bazı isimler değiştirerek geldi. 1877'de Osmanlı Hilali Ahmer cemiyeti kuruldu. 1935'te de Atatürk'ün önerisi ile Türkiye Kızılay cemiyeti kuruldu. 1947'de de Türkiye Kızılay Derneği oldu.*” Tekin Küçükali (Türk Kızılay'ı Eski Başkanı)'nin ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.5.3 numaralı “Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Kızılay, savaş alanında yaralanan ya da hastalanan askerlere hiçbir ayırım gözetmeksizin yardım etmek arzusundan doğmuştur. 11 Haziran 1868 tarihinde "Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti" adıyla kurulan Kızılay, 1877'de "Osmanlı Hilali Ahmer Cemiyeti", 1923'de "Türkiye Hilaliahmer Cemiyeti", 1935'te "Türkiye Kızılay Cemiyeti" ve 1947'de "Türkiye Kızılay Derneği" adını almıştır. Kuruluşa "KIZILAY" adını büyük önder Atatürk vermiştir (<https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihcemiz>). Günümüz sivil yardım kuruluşlarının başında gelen Kızılay Derneği toplumsal yardımlaşmanın ve dayanışmanın önemli bir örneğini oluşturmaktadır. İhtiyaç duyulması halinde dünyanın her yerinde faaliyetlerine devam etmektedir. Belgeselde geçen ifadeler kapsamında ilgili kazanımın edinilmesinde belgeselden yararlanılabileceği düşünülmektedir.

Belgeselin 51. bölümünde 24.32-27.06 dakikaları arasında yer alan “1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın yarattığı felaket sonrasında, İstanbul'a 400 bine yakın göçmen gelmiştir. Sokaklarda evsiz, barksız, kimsesiz çocukların ve dilencilerin sayısı artmıştır. Bu bakıma muhtaç insanları bir araya toplayıp ıslah ederek bir sanat sahibi yapmak ve kimsesizlerin son ömürlerini huzur içerisinde yaşamalarını sağlamak amacıyla Sultan II. Abdülhamid tarafından Darülaceze kurulmuştur. Günümüzde hala hizmetine devam eden Darülaceze, ırk, sınıf, cinsiyet farkı gözetmeksizin bakıma muhtaç insanlara hizmet vermektedir... Yoksul ve yetim çocukların eğitim öğretimine destek olmak amacıyla kurulan Darüşşafaka da Osmanlıların son döneminden günümüze ulaşan bir eğitim kurumudur.” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.5.3 numaralı “Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Osmanlı'dan günümüze kalan önemli yardım kuruluşlarından birisi olan Darülaceze; aciz, çaresiz, kimsesiz, muhtaç insanların barındırılıp ihtiyaçlarını karşılandığı kurumdur. 93 harbi olarak bilinen 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı'ndan sonra İstanbul'a gelen binlerce kişilik göç ile birlikte sokaklarda, evsiz barksız insanların, kimsesiz çocukların ve dilencilerin sayısı artınca, başkenti bu durumdan kurtarmak için İstanbul'da Darülaceze yapılmasına karar vermiştir. Sultan II. Abdülhamid'in de kişisel serveti ile yardımda bulunduğu Darülaceze 31 Ağustos 1895'te 18 bina ile açılmıştır (Özen, 2000: 16-21). Darülaceze, kurulduğu günden bugüne 30.000'i çocuk olmak üzere toplam 100.000 kişiye Şefkat yuvası olmuştur. Darülaceze din, dil, ırk, cinsiyet ve mezhep farkı gözetmeksizin cami, kilise ve havrasıyla dünyada eşi benzeri olmayan bir hayır kurumudur (<https://www.darulaceze.gov.tr/kurumsal/>). Osmanlıdan günümüze kalan diğer bir yardım kuruluşu olan Darüşşafaka, Yusuf Ziya Paşa, Gazi Ahmed Muhtar Paşa, Vidinli Hüseyin Tevfik Paşa, Sakızlı Ahmet Esat Paşa ve Ali Naki Efendi tarafından “Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye” adıyla, 30 Mart 1863 tarihli Sultan Abdülaziz Han'ın fermanıyla kuruldu. Darüşşafaka, yoksul ve geri kalmış halkın eğitim-öğretimine destek olmak amacıyla kurulmuştur. Pek çok Osmanlı paşası ve aydınının üyesi olduğu dernek, Türkiye tarihinin eğitim alanındaki ilk sivil örgütlenmelerinden birinin örneğini oluşturmuştur (<https://www.darussafaka.org/hakkimizda/cemiyet/tarihce>). Günümüzde varlığını devam ettiren önemli bir yardım kuruluşlarından olan Darüşşafaka ve Darülaceze'den bahseden belgeseldeki ifadelerin, ilgili kazanım kapsamında değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

52.Bölüm: Modern Türkiye'nin Fikri Temelleri, Düşünce Akımları Bölümü

Belgeselin 52. bölümünde 18.02-18.40 dakikaları arasında yer alan “*Türkiye Cumhuriyetini kuranlar, binli yıllardan günümüze kadar Anadolu'da yaşayan ve Türkistan'dan doğudan gelen göçlerle zenginleşerek Balkanlar'a Doğu Avrupa'ya doğru yayılan ancak özellikle 19.yüzyıl sonlarından itibaren buralardan geri çekilmek zorunda kalan Türk toplumdur. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin Türkiye Cumhuriyeti'ne kalan en büyük miras yönetimi altında bulundukları Osmanlı devleti çözülüp dağılırken Türkiye Cumhuriyeti devletini kuran bu insanlardır ve bunların oluşturduğu Türk toplumdur.*” ifadelerinin geçtiği kısım S.B.6.1.2 numaralı “Sosyal, kültürel ve tarihî bağların toplumsal birlikteliğin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz eder.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Bağımsızlıklarına düşkün olan Türkler, tarih boyunca birçok devlet kurmuştur. Genellikle birbiri ardına kurulan bu devletlerin kurucu unsuru hep Türk milleti olmuştur. Türk milleti arasındaki tarihi, kültürel bağlar birlik beraberliği sağlamada etkili olmuştur. Türk tarihi incelendiğinde hanedanlar ve rejimler değişse bile devlet kültüründe bir süreklilik olduğu görülür. Son olarak Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla yeni Türkiye Devleti kurulmuş ve bu devleti kuranlar Osmanlıdan kalan Türk'ler olmuştur. Belgeselde geçen ifadelerin ilgili kazanımın edinilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belgeselin 52. bölümünde 19.38-26.30 dakikaları arasında yer alan “*Osmanlı Devleti daha kuruluşundan itibaren bazı temel belirleyiciler etrafında nüfus ve iskan politikalarını tayin etmiştir. Ekonominin sosyal yapının siyasi ve idari yapılanmaların oluşumu için çok temel olan nüfus, Osmanlı'da her dönem bir problem konusu olmuştur. Kurulştan yıkılışa kadar geçen sürecin tamamında adeta nüfus önemli bir faktördür Osmanlı'da. Bugün de farklı bir örneğini Suriye iç savaşından kaçıp Anadolu'ya sığınmak suretiyle 2 milyondan fazla Suriye vatandaşının verdiği Anadolu'ya göç olgusu, 4 ayrı döneme ayrılabilir. Birincisi 1877-78 Osmanlı Rus savaşı öncesi ve özellikle Kırım yöresinden yapılan göçlerdir. İkincisi 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın neden olduğu göçler dönemidir. 3. dönem ise 1912-1913 Balkan savaşlarını izleyen göçlerdir. Son dönemi ise cumhuriyet dönemindeki göçler oluşturur.*” Prof. Dr. Gülfettin Çelik (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)'in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.3.3. numaralı “Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Osmanlı Devleti sınırlarını genişlettikçe fethettiği bölgelere Türk nüfusu yerleştirerek oralarda kalıcılığı hedefleyen bir politika izlemiştir. İskân politikasıyla fethedilen bölgelerde Türk nüfusu artırılmıştır. 19. Yüzyıldan itibaren kaybedilen savaşlar sebebiyle Osmanlı'nın fethettiği bölgelerden çekilmek zorunda kalması oralarda yaşayan Müslüman Türk halkının büyük sıkıntılarla baş başa kalmasına yol açmıştır. Osmanlı topraklarını ele geçiren devletler o bölgelerde hâkimiyetlerini pekiştirmek için Müslüman halka baskı uygulayarak göçe zorlamıştır. Kırım Savaşı, 1877-78 Osmanlı Rus harbi ve Balkan savaşları sonucu Anadolu'ya büyük bir Müslüman Türk göç dalgası başlamıştır. Bu toplu göçler özellikle başkent İstanbul olmak üzere Osmanlı'nın birçok bölgesinde sosyal ve ekonomik sıkıntılara sebep olmuştur (Taş, 2017). Göçlerin sebep ve sonuçlarının incelendiği ilgili kazanım kapsamında belgeselden yararlanılabileceği düşünülmektedir.

Belgeselin 52. bölümünde 26.33-28.06 dakikaları arasında yer alan “20. Yüzyılın ilk çeyreğinde Anadolu'nun toplumsal yapısı büyük bir değişim ve dönüşüm yaşamıştır. Anadolu'daki yüzlerce yıllık birikim, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla yeni bir forma kavuşmuştur. Cumhuriyet bir rejim ilanmıştır. Mevcut Türk Devleti rejimini değiştirmeye karar vermiştir. Mustafa Kemal 28 Ekim 1923'te yarın yeni bir devlet kuracağız dememiştir. Yarın Cumhuriyeti ilan edeceğiz demiştir. Bu olayı bir devlet yıkıldı yerine yeni bir devlet kuruldu şeklinde değerlendirmemek gerekir. Saltanat sistemi yerine Cumhuriyet sistemine geçildi demek daha doğrudur...” Prof. Dr. Vahdettin Engin (İstanbul Üniversitesi)'in ifadelerinin geçtiği kısım S.B.7.6.2 numaralı “Atatürk'ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklar.” kazanımı ile ilişkilendirilebilir.

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nda yenilince ülkenin kurtuluşu için çareler arayan Mustafa Kemal Paşa, bir yandan da demokrasinin ilkelerine dayanan bir devlet kurmak için harekete geçmiştir. Avrupa'daki demokratik gelişmeleri takip eden Mustafa Kemal Paşa, bu bilgi birikimiyle demokratik ilkeleri hayata geçirmeye çalışmıştır (MEB, 2022b). Osmanlının son zamanlarında rejim tartışmaları yaşanmıştır. Atatürk de cumhuriyet rejimi yönünde düşüncelerini belirtmiştir. Erzurum Kongresi'nden önce Kurtuluş Savaşı'nın başarılı olması halinde Cumhuriyeti ilan edeceğini yakın arkadaşlarına söylemiştir. 29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti yeni bir anlayış üzerine yönetim şeklini değiştirmiştir. Çağdaş medeniyetler seviyesine çıkmak ve modern dünya ile Türkiye arasındaki mesafeyi kapatmak için Cumhuriyet ilan edilmiştir

(Yalçın, 2011: 421). Belgeseldeki ifadelerden hareketle ilgili kazanımın edinilmesinde bu bölümün fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkler belgeselinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı kazanımlarına uygunluk durumunu ortaya koymak için yapılan araştırmanın bu bölümünde, elde edilen bulgularının sonuçlarına ve yorumlarına yer verilmiştir. Bölümün sonunda ise yapılacak araştırmalara ışık tutması açısından önerilerde bulunulmuştur.

Türkler belgeselinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda (2018) yer alan 5, 6. ve 7. sınıf kazanımları açısından incelenmesinden ulaşılan bulgulara göre 52 bölümden oluşan belgeselin toplamda 25 farklı kazanım ile ilişkilendirilebilir olduğu tespit edilmiştir. Belgeselde, farklı bölüm ve farklı dakika aralıklarında olmak üzere toplamda 141 farklı yerde ilişkilendirme tespit edilmiştir. Belgesel bölümlerinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı kazanımlarına göre analizinde; en fazla ilişkilendirme tespit edilen bölümlerin 6 farklı yerde kazanım ilişkilendirmesi ile 19. ve 47. bölümler olduğu, sonrasında 5 farklı yerde kazanım ilişkilendirmesi ile 2. 7. 14. 19. 23. 27. 43. ve 51. bölümler olduğu görülmüştür. En az ilişkilendirme 1 yerde 1 kazanım ile 5. 6. 8. 9. 24. 29. 31. ve 50. bölümlerde bulunurken, 26. 38. 39. 45. ve 46. bölümlerde ilişkilendirme tespit edilememiştir.

Toplamda belgesel bölümleri içinde farklı yerlerde ulaşılan 68 kazanım ile en fazla ilişkilendirme 7. sınıfta tespit edilmiş, 6. sınıfta 53 kazanım ve 5. sınıfta 20 kazanım ile ilişkilendirme yapılmıştır. En çok ilişkilendirme tespit edilen “S.B.6.2.4. *Türklerin Anadolu’yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder.*” kazanımına yönelik 8 farklı bölümde 16 yerde ilişkilendirme yapılmıştır. Belgesel bölümlerinde “S.B.5.2.5. *Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir.*” kazanımıyla 7 farklı yerde 13 kez ve “S.B.7.2.1 *Osmanlı Devleti’nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklar.*” kazanımıyla 4 farklı yerde 11 kez ilişkilendirme yapılmıştır.

Toplamda 1’er kazanımla en az ilişkilendirmenin bulunduğu bölümlerden olan 5. Bölümde, Avrupa’ya göç eden Türk boylarından ve burada kurdukları devletlerden bahsedilmektedir. Sosyal Bilgiler dersiyle doğrudan alakalı olmamakla birlikte, S.B. 6.1.2 numaralı “*Sosyal, kültürel ve tarihî bağların toplumsal birlikteliğin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz eder.*” kazanımına uygun ifadeler rastlanılmıştır. 6. Bölümde; Tolunoğulları, İhşidiler ve İdil Bulgarları gibi İslamiyet’i benimseyen ilk Türk devletlerinden bahsedilmektedir. Sosyal Bilgiler dersiyle doğrudan alakalı olmamakla

birlikte, S.B. 6.2.3 *“Türklerin İslamiyet’i kabulleri ile birlikte siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark eder.”* kazanımına uygun ifadelerle rastlanılmıştır. 8. Bölümde; Altın Orda, Timur, İlhanlılar ve Hanlıklar gibi Türk devletlerinden bahsedilmektedir. Sosyal Bilgiler dersiyle doğrudan alakalı olmamakla birlikte S.B.7.4.2 numaralı *“Türk-İslam medeniyetinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkılarını tartışır.”* kazanımına uygun ifadelerle rastlanılmıştır. 9. Bölümde; Memlükler, Akkoyunlar, Karakoyunlar ve Safeviler gibi Türk devletlerinden bahsedilmektedir. Sosyal Bilgiler dersiyle doğrudan alakalı olmamakla birlikte S.B. 5.7.4 *“Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir.”* kazanımına uygun ifadelerle rastlanılmıştır. 24. Bölümde; Osmanlıda divan üyelerinden ayrıntılı bir şekilde bahsedilmiştir. Sosyal bilgiler dersiyle doğrudan ilgili olmamasına rağmen S.B.6.1.2. numaralı *“Sosyal, kültürel ve tarihî bağların toplumsal birlikteliğin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz eder.”* kazanımına uygun ifadelerle rastlanılmıştır. Osmanlı devlet yönetimi konusunda bu bölümden faydalanılabilir. 29. Bölümde; Osmanlı mimarisinden ve Mimar Sinan’dan bahsedilmektedir. Sosyal Bilgiler konularıyla doğrudan ilgisinin olmamasıyla birlikte S.B. 6.1.4 numaralı *“Toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyici faaliyetlere katılır.”* kazanımına uygun ifadelerle rastlanılmıştır. “Birey ve Toplum” öğrenme alanı konularının işleyişinde faydalanılabileceği düşünülmektedir. 31.Bölümde; Osmanlı duraklama döneminden bahsedilmektedir. Bu sebeple bölümün kullanılabilirliği düşüktür. Sosyal Bilgiler konularıyla doğrudan ilişkili olmayan bu bölümde S.B. 7.2.5 numaralı *“Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir.”* kazanımına uygun ifadelerle rastlanılmıştır. 50. Bölümde; Osmanlıdan günümüze miras kalan mimari eserlerden bahsetmektedir. SB.6.1.2. numaralı *“Sosyal, kültürel ve tarihî bağların toplumsal birlikteliğin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz eder.”* kazanımına yönelik ifadelerle rastlanılmıştır.

Herhangi bir kazanımla ilişkilendirmenin yapılamadığı bölümlerden olan 26. Bölümde; Osmanlının üç başkenti ve bu başkentlerde yapılan saraylar hakkında bilgi verilmektedir. Sosyal Bilgiler dersi içinde bu konuya uygun herhangi bir kazanımla ilişkilendirilememiştir. 38. Bölümde; Balkan Savaşları ve sonrasındaki süreç hakkında bilgiler verilmektedir. Sosyal bilgiler konularıyla doğrudan alakalı olmaması sebebiyle SBDÖP kazanımlarına uygun bir bölüm olmadığı düşünülmektedir. 39. bölümde; I. Dünya Savaşı ve cephele hakkında bilgiler verilmektedir. Sosyal bilgiler konularıyla doğrudan alakalı olmaması sebebiyle SBDÖP kazanımlarına uygun bir bölüm olmadığı

düşünülmektedir. 38. ve 39. bölümlerin T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde kullanılabileceği düşünülmektedir. 45. Bölüm; Tarihi devamlılık içerisinde Sanayi, Ticaret ve hukuk konularından bahsedilmektedir. Bu bölümde SBDÖP kazanımlarına yönelik herhangi bir ilişkilendirileme yapılamamıştır. 46. Bölüm; Osmanlıda yerel yönetimler ve hariciye konularından bahsetmektedir. Sosyal Bilgiler dersi konularıyla doğrudan alakalı olmayan bu bölümde SBDÖP kazanımlarına yönelik herhangi bir ilişkilendirileme yapılamamıştır.

Belgesel bölümlerinde öğrenme alanları boyutunda ilişkilendirmelerin; 92 farklı yerde “Kültür ve Miras”, 14 farklı yerde “Birey ve Toplum”, 12 farklı yerde “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, 8 farklı yerde “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, 7 farklı yerde “Etkin Vatandaşlık”, 5 farklı yerde “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ve 3 farklı yerde “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanlarına ait kazanımlara ulaşıldığı görülmektedir.

Belgesel içerisinde öğrenme alanlarının hepsiyle alakalı kazanıma ulaşılması, belgeselin Sosyal Bilgiler dersinde kullanılabilir olduğunu göstermektedir. Belgeselde Türk Tarihi bir bütün olarak ele alınmıştır. Bu durum, Sosyal Bilgiler Dersinde bütün sınıf düzeylerinde okutulan özellikle “Kültür ve Miras” ünitesindeki kazanımların edinilmesinde belgeselin kullanılabilirliğini artırmıştır. 5. Sınıf düzeyinde 17 kazanımın, 6. Sınıf düzeyinde 36 kazanımın ve 7. Sınıf düzeyinde 39 kazanımın, toplamda ise 92 kazanımın Kültür ve Miras Öğrenme Alanıyla ilişkili olması bu durumu desteklemektedir. Türkler belgeselinin konu akışı, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan konularla paralellik gösterdiği için, belgeselin 5, 6. ve 7. sınıf seviyelerinde kullanılabilir olduğu tespit edilmiştir. Ders sürecinde konunun içeriğine göre Türkler belgeselinden yararlanılmasının öğrenci başarısına olumlu etki edeceği düşünülmektedir.

Sosyal Bilgiler öğretiminde ders dışı etkinlik olarak müze gezileri, tarihi yerlerin gezilmesi gibi farklı etkinlikler mevcuttur. Türk Tarihinin öğrenilmesinde önemli katkıları olan bu tür etkinliklerin, Orta Asya, Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Balkanlar gibi Türklerin yaşadığı yerleri gezip görme konusunda sınırlılıkları vardır. Belgeseller bu sınırlılığı kaldırarak o bölgelerdeki Türk Tarihinin öğrenilmesine katkı sağlayacak niteliktedir. Türkler belgeselinde, Türklerin yaşadığı bütün coğrafya haritalar ve fotoğraflar vasıtasıyla gösterilmektedir. Bu durumun Sosyal Bilgiler konularının öğretiminde anlamlılığı ve kalıcılığı artıracığı düşünülmektedir.

Öğretimin görsel ve işitsel yönüne önemli katkı sağlayacağı düşünülen belgeseller, kaydetme yeteneği sayesinde tarihsel olanı günümüze taşıyarak öğrenmede anlamlılığı artırabilir. Belgeseller, kavram olarak algılanması zor olan zaman kavramının somutlaştırılmasına ve anlamlı öğrenmeye katkı sağlayabilmektedir. Belgeselin görsel ve işitsel yönü, geçmişle günümüz arasındaki zamansal algının somutlaştırılmasında önemli bir etkiye sahiptir. Aynı zamanda belge ve kanıtlara dayalı hazırlanmış iyi bir belgesel, öğrencilerdeki bazı kavramlara yönelik yanlış algılamaların düzeltilmesine yardımcı olabilir (Yazıcı, 2008; Sidekli vd., 2013). İlköğretim çağındaki çocuklar içinde bulundukları dönem gereği soyut kavramları algılamakta güçlük çekmektedir. Bu çocuklar Sosyal Bilgiler dersinde işledikleri tarihsel olayları tekrar görme imkânına sahip olmadıkları için tarihi eserler, yerleşimler, binalar belgeler, resimler gibi tarihsel ve arkeolojik kanıtlar sayesinde kafalarında geçmişteki olayları canlandırabilirler (Yapıcı, 2006:36).

Sosyal Bilgiler dersinde öğrencileri motive edebilmek için birçok materyal kullanılabilir. Bu materyallerden birisi de belgesellerdir. Belgesellerin birçok duyu organını harekete geçirmesi, öğrenciler için dersi daha eğlenceli ve ilgi çekici hale getirebilmektedir. Ders kitaplarında olmayan birçok içerik belgesellerde bulunabilir. Belgeseller, öğrencilere geçmişteki insanlara yönelik empati yapma imkanı da verebilir. Öğrenciler kendilerini konularıyla alakalı geçmişte yaşamış önemli insanların yerine koyarak, onlar gibi düşünüp onlar gibi karar almaya çalışarak empati yeteneklerini geliştirebilirler. Ayrıca ders kitaplarında soyut olarak öğrendikleri tarihi konuları ve mekânları, belgeseller aracılığıyla zihinlerinde canlandırarak bilginin somut hale gelmesini sağlayabilirler.

Belgesel kullanımının eğitim-öğretim sürecine katkılarını ve öğrenciler üzerindeki etkilerini inceleyen benzer çalışmaların bazılarının konuyla ilgili görüşleri şu şekildedir; Sidekli ve diğerleri (2013) İlköğretim Sosyal Bilgiler öğretiminde belgesel kullanımının öğrencilerin ders başarısına etkisini inceledikleri çalışmada, eğitimde belgesel kullanmanın öğrencilerin derste daha aktif olmasını sağladığını, geleneksel yöntemlere göre belgesel kullanımının başarıyı artırdığını, tarihi olayların zihinde canlanmasında belgesellerin önemli işlev gördüğünü ve belgesel kullanımının öğrenmede kalıcılığı artırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Uçar ve Karakuş, (2017) 6. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi çevre konularının öğretiminde belgesel kullanımının öğrencilerin akademik başarı ve tutumlarına etkisini inceledikleri çalışmada, Sosyal Bilgiler dersinde çevre

konularının öğretiminde belgesel kullanımının akademik başarıyı ve çevreye yönelik tutumu olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Yazıcı, (2008) Belgesel destekli tarih öğretiminin öğretmen adaylarının görüşlerine göre incelenmesi adlı çalışmada, öğretmen adaylarının tarih öğretiminde belgesel kullanımı için olumlu görüş bildirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Tekin (2021) Batıya doğru akan nehir isimli belgeselin Sosyal Bilgiler kazanımlarına yönelik incelenmesi adlı çalışmasında, ilgili belgeselin Sosyal Bilgiler dersinde kullanılabilir olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Yapılan araştırmalar belgeselin öğretimde etkili bir materyal olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin seviyelerine ve konunun amacına uygun olan belgesellerin, öğretimde etkili bir materyal olarak kullanılabileceği düşünülmektedir.

Çalışma neticesinde ulaşılan sonuçlara göre ilgili alana yönelik öneriler şu şekildedir:

- Türkler belgeselinden yararlanmak öğrencilerde görsel ve işitsel hafızayı geliştirebilir.
- Türkler belgeseli, beceri ve değerler kapsamında incelenebilir.
- Bu çalışma “ Türkler” belgeseli üzerine yapılmıştır. Sosyal Bilgiler dersi disiplinler arası bir ders olduğu için farklı konulardaki belgesellerden yararlanılabilir.
- SBDÖP kazanımlarına yönelik belgesel çalışmaları artırılabilir.
- Sosyal bilgiler dersinde, öğretmenlerin yaşadığı zaman sıkıntısı çözülerek derslerde belgesel gibi görsel ve işitsel materyallerden yararlanılmasının önü açılabilir.
- Belgeselin tamamını izletmek hem zaman sıkıntısına hem de öğrencilerin sıkılmasına yol açabilir. Bu yüzden belgeselin sadece ilgili kısımlarının izletilebilmesi için öğretmenlerin belgesel hakkında bilgi sahibi olması gerekebilir.

KAYNAKÇA

- Abeldayev, J., Avakova, R. ve Bokuleva, B. (2012). Türk Kültürünün Hindistan Uygarlığına Etkisi. *Türk Dünyası incelemeleri Dergisi*, 12(1), 441-454.
- Ağaç, S. ve Sakarya, M. (2015). Hayat Ağacı Sembolizmi. *International Journal of Cultural and Social Studies*, (1), 1-14.
- Ağıldere, T. S. (2019). Batılı Seyyahların Gözünden İstanbul ve Cezayir’de Kahve ve Kahvehane Kültürü (17. yy- 19. yy). *Millî Folklor Dergisi Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, (122), 14-28.
- Akalın, Ş. H. (2019). *1000 yıl önce 1000 yıl sonra Kaşgarlı Mahmut ve Divanü Lugati’t Türk*, (3. Baskı), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Akipek, S. (2001). Dünya kültürel ve doğal mirasının korunmasına dair sözleşmenin değerlendirilmesi. *Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi*, 50(4), 13-39.
- Aküzüm, C. (2017). Eğitim ve teknoloji ile ilgili temel kavramlar. İçinde; *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Eğitim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. (2.Baskı). Ed: R. Sever ve E. Koçoğlu, ss. 1-16. Ankara: Pegem Akademi yayınları
- Akyüz, Y. (2015). *Türk Eğitim Tarihi* (28. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Alaca, E. (2019). *Orta Asya'dan Günümüze Türk tarihi ve Kültürü (MÖ 5000-MS 2016)*. (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Alkan, C. ve Yıldızgil, B. (2018). *Bozkırdan Uygarlığa Türklerin Serüveni*. (2.Baskı). İstanbul: Az Yayıncılık.
- Appleford, S., & Burton, V. (2008). Digital History: Using New Technologies to Enhance Teaching and Research. *The Journal of American History*, 94(4), 1329.
- Aslan, E. (2016). Geçmişten Günümüze Sosyal Bilgiler. İçinde: *Sosyal Bilgiler Eğitimi*. (1. Baskı). Ed: D. Dilek, ss. 3-48. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Aşıkpazazade, (2014). *Tevarih-i Âli Osman- Osmanogulları ’nın Tarihi*. (3. Baskı). (Çev: M.A.Y. Saraç ve Yavuz. K.). İstanbul: Gökkuşbe Yayınları.
- Ata, B. ve Safran, M. (2003). Öğrencilerin tarih metinlerinden anlam çıkarmalarına yönelik araştırmalara bir bakış. İçinde: *Sosyal Bilgiler Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*. Ed: C. Şahin, ss. 339-355. Ankara. Gündüz Eğitim ve Yayınları.
- Aydın, M. ve Sözer, Y. (2020). Nitel Veri Toplama Teknikleri Ve Nitel Veri Analizi Süreci. İçinde; *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (1. Baskı). Ed. B. Oral ve A. Çoban, ss. 249-283. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Ayverdi, S. (2018). *Edebi Ve Manevi Dünyası İçinde Fatih*, (10. Baskı). İstanbul: Kubbealtı Yayınevi.
- Bakkal, A. (2019). Antalya Selçuklu Kervansarayları. *Türk Akademik Araştırmaları Dergisi*. 522-570.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2017). *Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Araştırma Yöntemleri*. (3.Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları
- Battal, V., Sarı, E. ve Otan, O. (2022). “Çek Bir Film” Belgeselinin Senaryo Bölümlerinin Eğitsel Boyutu. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 11 (1) , 593-608.
- Bayar, M. (2018). 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan “İpek Yolunda Türkler” Ünitesi Kapsamında “Ötüken’de Elli Beş Gün” Adlı Kitabın Değerlendirilmesi Ve Öğrenci Görüşleri. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Bilgili, A.S. (2019). Geçmişten Günümüze Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler, İçinde; *Sosyal Bilgilerin Temelleri*, (9. Baskı), Ed: A. S. Bilgili, ss. 2-29. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Bilgili, A.S. (2020). Tarihte Türk Devletleri, İçinde; *Türk Kültür Coğrafyası*, (1. Baskı). Ed: A. S. Bilgili, ss. 94-160. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

- Binbaşıoğlu, C. (1999). *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi*. Ankara: Tekışık Yayıncılık A.S. Web Ofset Tesisleri.
- Cabı, E., (2013). *Öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı*. Ankara. Pegem Akademi Yayınları.
- Can, Y. ve Gün, R. (2011). *Türk İslam Sanatları Ve Estetiği*, İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Cantay, G. (1992). *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları*. (61). Ankara: Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Cıda, İ. (2005). *İstanbul Bayezid Camii Taş Süslemeleri*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Çakır, E. (2018). *El Cezeri'nin Hayatı ve İki Şamandıralı Değişken Fıskiye Adlı Çalışması*, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.
- Çaplı, B. (2002). *Medya ve Etik*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Çeçen, A. (2021). *Türk Devletleri*, (5. Baskı) Ankara: Astana Yayınları.
- Çelikkaya, T. (2013). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Öğretim Araç-Gereç ve Materyallerini Kullanma Düzeyleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 73-105.
- Çetin, E. (2010). Türk Basınına Göre Hicaz Demiryolu (1900-1918). *History Studies Ortadoğu Özel Sayısı*, 100-115.
- Demir, M. (2004). *Büyük Selçuklu Tarihi*, İstanbul: Sakarya Kitabevi.
- Demirci, M. (2020). *Türk Musikisi -1*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Demircioğlu, İ.H. (2007). Tarih Öğretiminde Filmlerin Yeri ve Önemi. *Bilig Dergisi*, (42), 77-93.
- Demirel, Ö., Seferoğlu, S.S., Yağcı, E. (2004). *Öğretim teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Demirtaş, F. (1948). Osmanlı Devrinde Anadolu'da Kayılar. *Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi*. 12 (47). 575-614.
- Demirtaş, M. (2009). Kırım Savaşı Ve 93 Harbi Sürecinde Osmanlı Memleketine Gelen Göçmenlerin Sevk Ve İskânları. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. (41). 215-238.
- Doğanay, A. (2004). Sosyal bilgiler öğretimi. *İçinde: Hayat bilgisi ve Sosyal bilgiler öğretimi*. Ed.: Öztürk, C. ve Dilek, D., ss. 15-46. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Durmuş, İ. (2017). Bozkır Kültür Çevresinde At, Göçer-Ev Ve Demir. *Asya Araştırmaları Dergisi*. 1(1). 19-34.
- Engelhardt, E. P. (2017). *Tanzimat ve Türkiye* (2.Baskı). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Engin, V. (2014). *Pazarlık*. (16. Baskı) İstanbul: Yeditepe yayınları.
- Erdağı, D. (2011). *Anadolu Selçuklu Vakıflarına Birkaç Örnek*. Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Erden, M. (1996). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, (6. Baskı), Ankara: Alkım Yayınevi.
- Erden, M. (2019). *Eğitim Bilimlerine Giriş*, Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Ergin, A. (1998). *“Öğretim Teknolojisi İletişim”* (2.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erol, S. I. (2017). *Osmanlı Devleti'nde Çalışma Hayatı Ve Sosyal Güvenlik Açısından: Ahilik Teşkilatı*, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Ertürk, S. (1997). *Eğitimde Program Geliştirme*, Ankara: Meteksan Yayınları.
- Fidan, N.K. (2008). İlköğretimde Araç Gereç Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri, *Kuramsal Eğitimbilim*, 1(1), 48-61.
- Gemici, N. (2015). Evliya Çelebi. *İçinde; Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni – Osmanlı'da Felsefi Ve Akli Düşünce*. (1. Baskı). 8. Cilt. Ed: B. A. Çetinkaya, 873-890, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Gömeç, S. (2009). *Kök Türk Tarihi*. (3. Baskı). Ankara: Berikan Yayınevi.

- Gömeç, S. (2011). *Şamanizm ve Eski Türk Dini*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- Günce, Ş. (2020). Osmanlı Devleti'nde İlk Daimi Elçilikler ve Diplomasiye Olan Etkileri. *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 6(10), 101-114.
- Gündüz, T. (2018). *Son Kızılbaş Şah İsmail*, (9. Baskı). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Güneş, F. (2015). Eğitimde Temel Kavramlar ve Çağdaş Yönelimler. İçinde; *Eğitim Bilimine Giriş*. (3. Baskı). Ed: F. Güneş, ss. 3-21. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Gürata, M. (1975). *Unutulan Adetlerimiz ve Loncalar*. Ankara: Tisa Yayınları.
- Güven, B. (2013). Öğretim ilke ve Yöntemleriyle ilgili Temel Kavramlar. İçinde: *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. (6. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Güven, İ. (2021). *Eğitim Tarihi*. (2. Baskı) Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Hacıgökmen, M. A. (2010). Türkiye Selçuklular Zamanında Konya'nın Devlet Merkezi Oluşu. *I. Uluslararası Selçuklu Sempozyumu, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 231-260.
- Hadidi. (1991). *Tevarih-İ Al-i Osman (1299-1523)* Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr. Necdet Öztürk- İstanbul 1991, Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- <https://itfaiye.ibb.gov.tr/tr/tulumbacilar.html>. (14.09.2023)
- <https://ttkb.meb.gov.tr/> (21.08.2024)
- <https://www.kizilay.org.tr/> (22.08.2024)
- <https://www.kkk.tsk.tr/tarihce.aspx>. (05. 12. 2023).
- <https://www.turkdunyasivakfi.org.tr>. (10. 02. 2024)
- <https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/tarihte-vakiflar>. (10.04. 2024)
- İbrahimoglu, Z. ve Öztürk, C. (2013). Sosyal Bilgiler Dersinde Örnek Olay Yöntemi Kullanımının Öğrencilerin Akademik Başarı Derse Karşı Tutum ve Eleştirel Düşünme Becerileri Üzerine Etkileri. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(2), 523-547.
- İnalcık, H. (2019). *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu üzerine araştırmalar-1: Klasik dönem (1302-1606) siyasal, kurumsal ve ekonomik gelişim*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- İnalcık, H. (2019). *Devlet-i'Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-IV Ayanlar, Tanzimat, Meşrutiyet*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnan, A. (2020). *Mimar Koca Sinan*. (3.Baskı). İzmir: Çağlayan Matbaası.
- İşman, A. (2008). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. (3.Baskı), Ankara: Pegem Akademi.
- Kafadar, T. ve Öztürk, C. (2020). 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Değerlendirilmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*. 10(1), 112-126.
- Kafesoğlu, İ. (2016). *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi Üzerine Araştırmalar* (2. Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (2010). *Türk Milli Kültürü*. (31.Basım). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kalaycı, H. (2023). *II. Mahmut Dönemi Islahatları Ve Yeniçeri Ocağının Kaldırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Karaca, S. (2021). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Gazi Yayınları.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kaya, E. (2006). *Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Bütünleşmesi Sürecinde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlevselliği*. (1. Baskı). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kazıcı, Z. (1994). *Uç Beyliğinden Devlet-i Aliyye'ye Osmanlı*. İstanbul: Kayahan Yayınları.
- Kazıcı, Z. (2015). *Osmanlı Devleti Tarihi*. İstanbul: Kayihan Yayınları.
- Kılıç, A. (2012). Guzat Vakıflarına Bir Örnek: Gümölcine'de Gazi Evrenos Bey Vakfı. *Balkanlarda Osmanlı Vakıfları ve Eserleri Uluslararası Sempozyumu*. 259-276.

- Kıncal, R. Y. (2001). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. Erzurum: Babil Yayınları.
- Kıraç, E. (2022). *Seyyahların Gözünden Osmanlı Yemek Kültürü 16.YY ve 19.YY*, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Kızıltan, Y. (2006). I. Meşrutiyetin İlânı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı. *Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1). 251-272.
- Koçoğlu, E. (2012). *6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Karikatür Kullanımının Erişkiye Göre Değerlendirmesi*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Korkmaz, U. (2023). *Tarihin Seyrini Değiştiren Türkler*, (1. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kürekli, R. (2010). Hicaz demiryolunun Akdeniz'e açılması ile yaşanan sosyal ekonomik dönüşüm: Hayfa kazası örneği. *History Studies Ortadoğu Özel Sayısı*, 245-269.
- Mandaloğlu, M. (2011). Orta Asya'dan Mezopotamya'ya Sümer Göçleri ve Kültürel Etkileri, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(5). 31-37.
- MEB, (2018). *T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)*.
- MEB, 2022a. *6. Sınıf (Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu) Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*, Ankara: Anadol Yayınları.
- MEB, 2022b. *7. Sınıf (Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu) Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*, Ankara: Ekoyay Eğitim Yayınları.
- MEB, 2023. *5. Sınıf (Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu) Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*, Ankara: Ata Yayınları.
- Narşap, M. (2023). Pazırık Kurganlarının Kalıntı ve Buluntularına Göre Bozkır Kavimlerinde Sosyal Hayat. *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 118-140.
- Özen, İ. (2000). *II. Meşrutiyete kadar ıslahhaneler ve Darülaceze*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özkan, U. B. (2021). *Eğitim Bilimleri Araştırmaları için Doküman İnceleme Yöntemi*. (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Özmen, C. (2015). Dünyada ve ülkemizde sosyal bilgiler. İçinde: *Sosyal Bilgiler öğretimi*. Ed: C. Dönmez, K. Yazıcı, (1. Baskı). ss. 4-19. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Öztuna, Y. (2019). *Yavuz Sultan Selim*, (7. Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Öztuna, Y. (1983). *Büyük Türkiye Tarihi*. 1.Cilt. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Öztuna, Y. (1983). *Büyük Türkiye Tarihi*. 2.Cilt. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Öztürk, C. (2015). Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinler Arası Bir Bakış, içinde; *Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi*, (3.Baskı). Ed: C. Öztürk. ss.1-31. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Öztürk, C., Keskin, S. C., Otluoğlu, R., (2014). *Sosyal bilgiler öğretiminde edebi ürünler ve yazılım materyaller*, (6. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Papila, A. (2011). *Osmanlı'da Kamusal Alan -Osmanlı Külliyeleri*. Sosyal Bilimler Dergisi (5), 64-82.
- Parker, W. C., (2018). *İlkokul ve Ortaokullarda Sosyal Bilgiler Eğitimi*. (Çev: Öztürk, F.Z. ve Demir, S. B.). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Piyadeoğlu, C. (2021). *Sultan Alparslan Fethin Babası*, İstanbul: Kronik Kitap Yayınları.
- Senemoğlu, N. (2002). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Gazi Yayınları.
- Sever, R. (2010). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı Tasarım Örnekleri*, Ankara: Anı Yayıncılık.

- Sevim, A. (2020). *Anadolu'nun Fethi- Selçuklular Dönemi*, (5.Baskı). İzmir: Çağlayan Matbaa
- Sevim, A. ve. Merçil, E. (1995). *Selçuklu Devletleri Tarihi (Siyaset, Teşkilat ve Kültür)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sidekli, S., Doğramacı, H., Yangın, S. ve Daşdemir, İ. (2013). İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminde Belgesel Kullanımının Öğrencilerin Ders Başarısına Etkisi. *JASS International Journal Of Social Science*, 6(8). 1053-1065.
- Soysal, M. E. (2010). Tarihsel Süreçte Bayrak ve Sancaklarımız. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 42, 209-239. Erzurum.
- Sönmez, V. (2010), *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu*. (6. Baskı) Ankara: Anı Yayınları.
- Sözer, E. (1997). *Üç Avrupa ülkesinde eğitim: Almanya, Fransa, eğitim sistemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Sümer, F. (2021). *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk beylikleri*. (4. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Şimşek, A. (2006). İlköğretim sosyal bilgiler dersinde tarihsel hikâyeye yönelik öğrenci görüşleri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Dergisi*, 26(1), 187–202.
- Şimşek, S. (2020). Eğitim İle İlgili Temel Kavramlar. İçinde: *Eğitim Bilimine Giriş*. (12. Baskı). Ed: N. Saylan, ss. 1-17. Ankara: Anı Yayınları.
- Tağ Kalafatoğlu, Ş. (2019). Belgesel Drama Filmlerin Eğitsel Amaçlarla Kullanımı. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 391-403.
- Taş, Y. (2017). Son Dönem Osmanlı'da Göç ve İskân Sorunlarına Yaklaşım Bağlamında Suriyeli Mülteciler, *Route Educational and Social Science Journal*, 4, 100-115
- Taşgıl, A. (2020). *Bozkırın Kağanlıkları (Hunlar, Tabgaçlar, Göktürkler, Uygurlar)*, (4. Baskı). İstanbul, Kronik Yayınları.
- Taşkaya, S. ve Bal, T. (2010). Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Ders Araç Gereçlerini Kullanma Durumları. *Akademik Bakış Dergisi Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 22, 1-16.
- Tekin, A. (2021). *Batıya Doğru Akan Nehir Adlı Belgeselin Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Kazanımları Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Afyonkarahisar.
- Toprak, A. (2008). *Doğu - Batı Kültürel Etkileşiminde İpek Yolu (Başlangıçtan Göktürk Dönemi Sonuna Kadar)*, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Turan, O. (2009). *Türk Cihan Hakimiyeti Mefküresi Tarihi*, (18.Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Turan, R. (2016). Milli Tarihten Sosyal Bilgilere Türkiye'de İlköğretim Düzeyinde Tarih Öğretimi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 49, 257-278.
- Türk Dil Kurumu, (2023). *Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 19.05.2023).
- Uçar, A. ve Karakuş, U. (2017). 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Çevre Konularının Öğretiminde Belgesel Kullanımının Öğrencilerin Akademik Başarı ve Tutumlarına Etkisi. *Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*. 18(3). 992-1009.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi II (İstanbul'un fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümüne kadar)*, (5. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ.H. (2021). *Çandarlı Vezir Ailesi*. (4.Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Ültay, E. (2020). Temel Kavramlar. İçinde: *Okul öncesi eğitim için öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Ed: E. Ültay, ve N. Ültay, ss. 1-9. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Var, A., Ortak. Ş. ve Utkugün, C. (2022). Batıya doğru akan nehir isimli belgeselin sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımları açısından değerlendirilmesi. *MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9 (2), 377-396.
- Varış, F. (1988). *Eğitimde Program Geliştirme Teori ve Teknikler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Yakupovskiy, A. (2021). *Timur ve Timurîler Devrinde Semerkant*, (3.Baskı). (Çev: Rasol, S.). Ankara: Kuban Yayınları.,
- Yalçın, D. (2011). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. (10.Baskı). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Yapıcı, G. (2006). *Dört Kültürde Tarih Öğretimi Yaklaşımı: İngiltere, Fransa, İsviçre ve Türkiye Örnekleri*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yaşar, Ş (2005). Öğretimde Araç ve Gereç Kullanımı. İçinde: *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*. Ed. Gültekin, M. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Yavuz, M. (2018). Eğitim İle İlgili Temel Kavramlar. İçinde: *Eğitim Bilimine Giriş*. (1. Baskı). Ed: M. Yavuz, ss. 1-26. Ankara: Anı Yayınları.
- Yazıcı, S. & Gazel, A. (2022). Belgesellerin Tarih Öğretim Yöntemlerine Katkıları: Kuramsal Bir Bakış. *Tarih Okulu Dergisi*, 58, 2038-2062.
- Yazıcı, S. (2008). *Belgesel Destekli Tarih Öğretiminin Öğretmen Adaylarının Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Afyonkarahisar.
- Yel, S., Taşdemir, A. ve Yıldırım, K. (2008). Sosyal Bilgilerde Öğretim Strateji, Yöntem Ve Teknikleri. İçinde; *Özel Öğretim Yöntemleri: Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ed: B. Tay, ve A. Öcal, ss. 38-90. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Yelken Yanpar, T. (2017). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. (14. Baskı), Ankara: Anı Yayınları.
- Yelkenci, Ö. F. (2010). *Türk modernleşmesi ve II. Abdülhamid'in Eğitim Hamlesi*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (12. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık

EKLER

Ek 1: Türkler belgeselinden alınan görüntüler

Resim 1: Bilge Kağan'ın Türk Milletine Nasihati

Kaynak: TRT Avaz, 2024

Resim 2: Türkler Belgeselinin 1. Bölümünün Başlığı

Kaynak: TRT Avaz, 2024

Resim 3: Türklerin Anayurdu Olan Orta Asya

Kaynak: TRT Avaz, 2024

Resim 3: Orhun Kitabeleri

Kaynak: TRT Avaz, 2024

Resim 4: Fatih Sultan Mehmet Han

Kaynak: TRT Avaz, 2024

Resim 5: Türk Bayrağı

Kaynak: TRT Avaz, 2024

Resim 6: Osmanlı Mebusan Meclisi

Kaynak: TRT Avaz, 2024

Resim 7: Atatürk ve Harf İnkılabı

Kaynak: TRT Avaz, 2024